Margaridoya

Lluis B. Nadal

Rom 2681.1.31

Harvard College Library

FROM THE BEQUEST OF

MRS. ANNE E. P. SEVER

OF BOSTON

WIDOW OF COL. JAMES WARREN SEVER

(Class of 1817)

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Rom 2681.1.31

LLUIS B. NADAL

MARGARIDOYA

VICH
Estampa de Ramon Anglada
MDCCCLXXXIV

Digitized by Google

4.40 — 2'50

Digitized by Google

MARGARIDOYA

NOVELA

PER

LLUIS B. NADAL

VICH
Estampa de Ramon Anglada
MDCCCLXXXIV

1887

Digitized by Google

Rom 2681.1.31

Harvard College Library
Aug. 16, 1916
Sever fund

ES PROPIETAT DEL AUTOR

Digitized by Google

A

RAMON D'ABADAL

En totes les ocasions y hontsevulla qu'estiga escribint (de literatura s'enten), me sol succehir, amich Ramonet, que ab los ulls del esperit, ja que no ab los de la cara, veig presents al devant méu y voltant la taula, ab los rostres somrihents y exprassant satisfacció, á totes les persones que més estimo, les quals sembla que's delectan en mirar les ralles qu'escrich, es dir en contemplar aquell bé que faig, perque'm crech fer bé quan escrich, tota vegada que tracto d'expressar lo que sento en lo cor y lo bo que tròbo en l'enteniment.

Aqueixes persones que aixis m'acompanyan en mon hermós ofici de lletrat, naturalment, no m'estorban per res, ans m'encoratjan y sembla que donan ales majors á la pobre inspiració mía. Pot-ser, y sens pot-

Digitized by Google

ser, si estàssen alli corporalment, lo que farían seria deturar la mía ploma y ferme distraure del literari quefer ab les dolces falagueries de la llur estimació. En mon egoisme, bones xiques de vegades preferiría açò derrer á allò primer; mes quelcom s'ha de sacrificar en bé del pròxim y jo tinch de sacrificar eix egoisme per ferli saber lo que jo sento y penso, cosa que'l saberla no li pot fer á ell cap mal, dit ab conciencia com jo penso dirho; ans pot ferli algun bé, si'l Senyor, usant ab mi de sa infinita bondat, dona als pobres escrits méus quelcom que puga passar per exemplar y saludable.

Avuy, en aquest quartet hont estich, s'hi respira un dolç benestar que'm fa venir poderoses ganes d'escriure algun capítol de la novela que porto entre mans y que s'anomena Margaridoya. *Mes, al acte d'anar á escriure, reparo en les cares falagueres que'm voltan y, com entre aqueixes cares hi hà la túa—puix tu ets una de les persones que jo més me vull y una d'aquelles qual estimació més m'honra y casi casi't diré que més m' enorgulleix—, al vèuret, dich, me fas re-*

Digitized by Google

cordar que, casi ensemps que l'argument del llibre de Margaridoya, *nasqué en mi l'intent de dedicártel. Y al recordarme d'açò, aparto la quartilla nombre 102, que havia pres per'acabarla d'umplir, y n'agafo un'altra blanca hont fer constar l'imaginada dedicatoria.*

Aqui la tens, donchs, la Margaridoya. *A tu te la donch, perque tu ets capáç de compèndrela. Fes de manera de conèixerla avans que tothom per estar previngut després, quan te'n parlen los altres. Romántica, clássica, realista... jo no sé còm la calificarán los critichs. Tu y jo la tindrem per* real, *perqu'es ben net y clar que la Margaridoya viu y pensa... y sent, qu'es lo de més interés y lo més terrible pera ella. Pot-ser algun dia, en amistós passeig en qualsevulla reunió de gent, jo la veuré y't diré: «mirala, es aquella.» Y ten en compta que açò pot passar més d'un dia, y en més d'un lloch, y ab varies Margaridoyes.*

Mes es tonteria, que pot-ser raya en presumpció, escriure jo aqui aqueixes coses que algú ò tots podrán pendre com apologia

Digitized by Google

previa d'una novela tant desditxada com la mía. Posem punt final, després de dirte que, si es ella petita cosa, es gran la voluntat ab que te la regala ton etern amich

Lluís B. Nadal.

Banys de La Garriga. 20 novembre de 1882.

Digitized by Google

I

AL VAPOR.

SUPOSEM, amats lectors, que'ns reunim tots á Barcelona per'anar plegats al lloch hont la nostra historia's descapdella. Figuremnos que som en lo temps més alegre y bonich del any; trobemnos al maig. Pel maig es, no solament higiènich, sinó també alegre y agradós lo matinejar. Sortim, donchs, en lo primer tren dels ferrocarrils de França, que son los que tenen estació en lo poblet hont haurem d'aturarnos.

La concurrencia es gran en les sales d'espera. Per lo vist no serem sols en aquest tren, á pesar de lo intempestiu de l'hora, puix son ni més ni menys que les cinch de la matinada. Mes jo suposo que vosaltres, los que voleu acompanyarme á veure, oir y

Digitized by Google

sentir los fets de la mía acció, ja sou tot una colla.

He dit qu'eran les cinch del matí y aquesta es l'hora de la sortida. Mes no les cinch dels nostres feels rellotges. L'afany de la centralisació fins ha arrivat á monopolisar lo temps y l'hora oficial es tardana y cançonera.

Prenem nostres bitllets y esperem un moment com fan los altres. Mes deu minuts faltan ja solament: oiu com la campana crida al tren y miráu com les vidrieres se desclouhen.

Anem á pendre un reconet en eixes tombes antihigièniques que's diuhen vagons. Contem los llarguissims minuts que á la sortida del tren precedeixen.—Hu, dos, tres, quatre, cinch...—Dúes batallades.—Sis, set, vuyt, nou, deu...—Tres batallades. Y la gran serpent xiula y llesta empren la marxa, arrossegantse sobre'ls ralls esmolats de la via.

Deixem á dreta y esquerra'ls edificis de la gran ciutat, perduts en un bosch de xemeneyes. ¡Les xemeneyes! Per tot elles... Obelischs del treball, columnes simbòliques també dels pobles moderns... altes, ardides per fora; buydes y negres per dintre.

Digitized by Google

Mes adéu, adéu, Barcelona. Avuy no't toca á tu entrar en les págines dels méus llibres. Un altre día hi entrarás pot-ser; avuy per avuy no sé què tens pera mi que no m'agrada parlar de tu. Preocupacions tal vegada que de mica en mica desapereixerán de mi, com ara ván desapareixent dels nostres ulls tos carrers magnífichs, tes bellissimes cases, les torres superbes de tes grans esglesies.

Tanquem los ulls fins arrivar al terme somniat del nostre viatge. Mes no'ls tanquem: los raigs del sol, de poch há sortit, entran per les vidrieres á fernos generosa companyía y no hem d'esser ingrats ab hostes tant gentils.

La máquina xiula y esbufega. Lo vent tira arrera'ls núvols de vapor que projectan llur ombra sobre'ls camps fronters de la vía. Miráu què semblan. Bruixes arrupides y agafades del mantell, les bruixes de Macbeth que, com á aquest, nos prometen quelcom á nosaltres: dies riallers, turbulentes escenes, drames misteriosos hont rajará fil á fil la sanch de l'ánima.

¡Avant! Nombroses roselles, amagades en los blats, apar que'ns preparan una em-

Digitized by Google

boscada. No pot esser: son dels nostres; llampega en totes l'encesa barretina.

La máquina xiula... y xiula. Les estacions s'encalçan. La nostra ja no es lluny... Mes la boca d'un negre cau s'obre en la vía y, cega, la gran serpent s'hi precipita. Y, al esser dintre, xiula ab lo més fort de sos xiulets, que, al sortir per l'altra boca del túnel, ressona poderós per afraus y conques.

Metálich viaduyt hi há á la sortida. ¡Quánts obstacles vençuts pel carro geganti del segle! Suara una montanya, ara un riu... Quan ha hagut foradat la roca exten sobre'l abisme quatre durs barrons, y per allá s'escorre. ¡Miráu ab quín orgull passa volant sobre les fondíssimes aygues! La fèrrea ossada del pont cruix y gemega al sentirse'l gran pes dessobre.

Mes ell desprecia sos gemechs y, ardit, infadigable, penetra ab pahorosa majestat en un altre túnel. Mes no un túnel de negrosa y pesada volta sobre'l qual gravita'l pes d'una montanya, sinó un túnel de verdes arcades, de pomposes cúpules. Eixa es la *pineda de Ricamor*, com se l'anomena, qual espessor no ha lograt tampoch interrompre la marxa del colós. Eixa es l'her-

Digitized by Google

mosa entrada á la vall gentil hont s'anirán descapdellant los pobres y senzills successos de la nostra historia.

Á l'ombra delitosa d'eixos pins anyívols, de gegantina alsaria y d'amplíssima copa, quelcom nos hi caldrá veure, quelcom nos hi caldrá sentir. Ja'n parlarem més d'eixa pineda quan ab més calma hi pugam venir, quan no hi passem, com ara, muntats en les ales d'una locomotora.

Ja n'hem eixit. Vehèusela açí la vall, ab sos blats crescuts, ab ses vinyes abundants, ab ses escampades oliveres que, desd'un y altre costat de la vía, apar que vulgan dirnos que aquesta es terra de pau.

Famosos són son clima y ses aygues en tots los llochs de Catalunya, y'ls opulents s'hi han fet construir ayroses cases que tenen l'honor d'allotjar en los mesos d'estiu y tardor als llurs delicats propietaris. Miraules com surten á ensenyarvos ses frívoles cares enguixades á la moderna y sos jardinets devanters ab l'indispensable reixa.

Sòn *modernisme* s'ha comenat á les antigues cases senyorials del país que ab ridícula capa de cals han enmortallat sos murs venerables. Miraune allá una d'elles, la més

Digitized by Google

antiga pot-ser, miraula entre l'espessor de les oliveres, ab ses construccions nombroses, ab sa capelleta al costat, ab sa torreta al cim portant l'agulla de Franklin per corona. Es Ricamor, teatre també d'algunes de les nostres escenes.

Mes la máquina torna á xiular: l'estació es á la vista. Vaig á dirvos entretant lo nom boniquissim d'esta vall gentil que l'ha compartit en agradós maridatge ab la petita vila qu'es sa capital y sa població única. Vaig á dirvoslo... Mes se para'l tren y un empleat de l'estació me'l pren dels llavis...

—¡ Vall graciosa !

Digitized by Google

II

HONT SE VEU CLARAMENT DEMOSTRAT QUE LA CORDA'S TRENCA SEMPRE PER SA PART MÉS FLACA.

Y també era en un matí de maig y hermosissim també, y matí ademés de senyaladíssima diada, com qu'en ella's celebrava la festa del Senyor, ò sia'l *Còrpus,* que'ls pochs concurrents en aquella hora al passeig de Fontfreda—com era anomenada la llarga y deliciosa avinguda que'ls especuladors vehins de Vallgraciosa havían obert en honor dels forasters—se trobavan ab la venerable senyora de Ricamor y son fill major que de la missa matinal venían.

La vella senyora, que s'apoyava en lo braç del hereu, tenía la figura altament simpática, la fesomía expressiva, lo caminar penós pels anys y pel reuma. L'estatura no era alta; lo rostre era eloqüentíssim

Digitized by Google

pergamí hont s'hi llegía l'historia d'una notable hermosura. La paraula, al xeixanta anys, era encara llesta y fogosa, y'l mirar séu atreya'ls cors y en agradable abís de simpatía'ls enfonzava.

Son fill era... Mes á son fill ja'l retratarem quan vinga l'hora. Per de prompte lo que'ns interessa més es l'animada conversa qu'en aquell día y en aquell lloch sostinguéren.

—Á la méva etat—deya la venerable senyora—, á la méva etat, no puch darte ja ordres; sòls consells puch darte. Jo no sé què has vist en aqueixa noya que aixís t'atrau y't cativa. No es ella, no pot esser ella la indicada per jove de Ricamor; ella, nada tant lluny d'aquí, criada en tant diferentes usanças. No escau, fill méu, no pot escaure bé en la vida rústega y activa de Ricamor lo luxo ofegador y la deixadesa americana d'eixa nina dels téus ulls.

—Mare...

—No'm repliques avuy. Mira, los anys y'ls dolors me rendeixen y m'apar qu'es aquesta l'última vegada que't parlo seriament y ab tota ma dignitat y ab tot mon consell de mare d'aqueixos tristíssims pro-

Digitized by Google

pòsits téus. No ho dubtes. Aquest es lo derrer *Corpus* que veuré, encara si'l Senyor, del qui avuy se fa la solemníssima festa, no trenca'l fil ja tant segat de la méva vida avans d'arrivar al vespre.

—¿Per què aqueix temor constant de la mort...?

—Temor nó, Aleix; temor nó. Jo no la temo á la mort. Sòls un deber me faltava cumplir per esperarla ab la conciencia tranquila, y aqueix l'estich cumplint ara. Jo no puch manarte que llançes al oblit aqueixos amors téus de tant mal pressagi, mes ab tota l'autoritat maternal puch dirte: «guayta, fill méu, l'abís de gel ahont vas á llançarte, repara en lo buyt ofegador ahont vas á enfonzar la túa vida, considera'l camí desert y trist per hont haurán d'anar los fills que'l Senyor sía servit de donarte...»

—Perdonáu, mare; mes jo'os tinch d'interrompre. Digáu què es lo que inspira'l vostre consell, què es lo que dicta la vostra amonestació. ¿Hónt veyeu l'abís, hónt lo buyt, hónt lo camí trist y desert? ¿Quí'os ha dit que l'única donzella en qui s'han fixat los méus ulls y en qui reposa'l méu cor du tots aqueixos mals per companya? ¿Quí'os

Digitized by Google

ha informat aixís, qui'os ha vingut á contar açò que vos no heu pogut veure ni examinar, vos que apenes de vista coneixeu á la persona de qui tants mals auguris feu ni may ab sa familia heu tingut tracte ni coneixença?

—Á ella y á sa familia, Aleix, los conech per intuició y per referencia. No es d'ara que sento parlar dels Tuyes. Ans que despertés lo téu amor eixa robadora de ta tranquilitat y en los primers anys que venían á estiuhejar á Vallgraciosa, ja á sos propis coneguts havía sentit á contar la peregrina historia del que ara s'anomena Don Gabriel y avans l'apel-lavan Bieló en les platjes de Badalona, y l'historia més trista encara de sa filla Amalia. Tu pot-ser no sabs com al Bieló de les platjes de Badalona se'l ne portáren á Guatemala dos comerciants dels que en les poblacions d'una terra mólt llunya de la nostra se dedican á un comers en que may la conciencia hi pren part y com allá's feu rich, mólt rich, en brevissim temps, com han fet tants altres. Tu pot-ser no sabs com aquell Bieló, opulent ja, si bé no milionari encara, torná per una temporada á Badalona, hont la filla d'un altre

Digitized by Google

americá lo prengué per marit, unint á interés compost los milers de son pare als futurs milions del ja Don Gabriel. Tu no sabs...

—Mare, reposáu al menys...; lo fadich vos mata.

—Sí, me canso, Aleix, me canso... Mes jo tinch de contartho tot, y tot avuy, que demá pot-ser no hi seria á temps. La vinguda del demá es mólt dubtosa pera qui té'ls méus anys y'ls méus sufriments...—Don Gabriel se'n torná á Amèrica, deixant á sa muller en cinta, als cinch mesos del embaráç. Nasqué una noya, y, al any de nada, Don Gabriel enviá á buscar á sa muller, que ab sa filleta al braç emprengué la marxa. Aquí entra la tragedia.

—¿La tragedia diheu?

—La tragedia. ¿Tu no ho sabs? Donchs á tu no t'han contat com en la llarga navegació hi hagué temporal y naufragi y com la muller de Don Gabriel s'ofegá en ell y no s'ofegá la tendra criatura perque un brau y mitx asfixiat mariner tingué esma d'arrancarli del pit á temps que una ona furient se l'engolia. Còm la noya, privada del calor y de la llet de sa mare, arrivá á poder de Don Gabriel, sòls s'explica per un miracle.

Digitized by Google

—Miracle certament y miracle dels grans, mare méva.

—Mes ¡ay! salva fou del cos, es ben cert; mes ¡quánt l'esperit, no nat encara, de la petita Amalia tingué de sufrir y ha de sufrir y haurá de sufrir de la mort de sa mare! D'aleshores mans mercenaries la cuydáren; hi hagué qui á cambi d'un grapat d'or li doná la llet del cos... La llet de l'ánima no li doná ningú. Ningú li ensenyá de fer la senyal de la creu sobre son rostre y sobre son pit, ningú l'ensenyá de pronunciar lo nom de Déu ans que tot altre nom. Son pare *no tenia temps* pera pensar en ella: lo negoci li robava les hores del día y les hores de la nit... Perque convenía apilar depressa, depressa'ls milers sobre'ls milers pera ferse aviat l'alta columna d'or, encimat en la qual tothom l'havía d'ovirar, tothom...

La senyora de Ricamor detingué un moment lo pas, respirá fort y seguí marxant y dihent:

—Quatre anys tindria l'Amalia quan la deixá la dida y entrá en un gran col-legi dirigit per senyores dels Estats-Units. L'ensenyança era en aquella casa de pur carác-

Digitized by Google

ter civil. D'allá'n sortían deixebles de maneres mólt fines, de mólt distingit tracte... Llegían y escribían lo castellá, l'inglès y'l francès, y parlavan bé la primera llengua, tal qual la segona y aixís aixís la derrera. En aquella casa no ensenyavan religió, perque les mestres eran protestants y les deixebles catòliques per un regular. Per lo qual les prudentíssimes senyores deixavan al cuydado de llurs pares l'instruir á les noyes en doctrina religiosa... Aixís sortí d'aquell col-legi l'Amalia á l'etat florida dels quinze anys... tota fina, tota distingida... com tu ara la veus..., mes ab lo buyt espantós de l'ánima que tu encara no has vist... ¡ni vols veure!...

Aqui callá la venerable senyora. Son fill no trencá'l silenci... ni hauría sabut còm trencarlo. Mes los ulls d'ella se claváren en los ulls d'ell com demanant resposta.

—Mólt certa—digué ell á la fi—, mólt certa, mare mía, deu esser aqueixa historia quan ab tanta seguretat vos l'heu contada. No nego ni poso en dubte la veritat de cap de sos epissodis... Á la fi, jo tampoch de sa vida'n sabía res y ara'n sé únicament lo que vos acabau d'explicarme. Lo que nego,

Digitized by Google

si, ab totes mes forçes, —y perdonaume, mare— lo que de cap manera puch admetre es que l'Amalia Tuyes, sía ò no sía la méva estimada, tinga aqueixa buydor d'esperit y aqueixa duresa de cor que vos li suposau... Nó; vos no la coneixeu, mare mía; no hi heu parlat y apenes l'heu vista...

—No manca qui ha tingut ocasió de vèurela y d'enrahonarla y de conèixerla mólt, persona ab qual coneixement jo l'he coneguda y la qual m'ha servit de providencial mitjanser pera salvar al méu fill... que potser no voldrá que'l salve...

—Y ¿vos fiau aixís en lo que altres vos han dit, persona pot-ser á qui podría negar la facultat de conèixer y de compendre á altra persona ò de qui podría sospitar tal vegada interés en mentir y en calumniar?...

—Calla, Aleix, y no infames aixís á una persona de qui ni'l nom ne sabs encara.

—Me'l penso... es dir sé quí es eixa persona que, á cambi dels beneficis que trau de la nostra casa, vé á torbar la tranquilitat de sos benefactors...

—Ditxosa d'ella, Aleix, si, com jo crech, es Déu qui l'inspira.— Y aquí tinch de ferte observar que no ets tu'l primer ni'l princi-

Digitized by Google

pal á qui deu agrahiment la Margaridoya. Jo la prenguí baix ma protecció desde petita, y ni un moment, Aleix, ni un moment se m'ha mostrat desagrahida; ans ab sa gran sol-licitut y son amor y respecte ha lograt algunes hores tráurem del cor l'amargor que pot-ser m'hi havía deixat lo méu fill... —no'm repliques— y, en esta qüestió, en aqueix cas trascendental dels téus amors, sos treballs d'espionatge... espionatge, èsta es la vera paraula, si no bonica..., ses minucioses observacions no sempre han sigut voluntaris, sinó móltes vegades suplicats los uns y demanades les altres. Ab això, fill méu, ja veus que la túa acusació no deu dirigirse contra una persona que, ignocenta y tot, per sa gran inferioritat, que son carácter sumís y ple d'abnegació fa més gran encara, no gosaria defensarse; tos atachs, Aleix, tota l'expressió del téu enuig solament ta mare ha d'experimentarla, perqu'ella es qui está apurant tots los medis que'l cor y la rahó li dictan per sustráuret á una sort funesta.

La senyora de Ricamor tancá 'ls llavis y esperá la resposta del séu fill, qui la doná prompte y com ella no l'esperava.

Digitized by Google

—No puch negarvos, mare, que m'indignan extraordinariament tots aqueixos maneigs ocults y aqueixa secreta conspiració que s'ha format contra 'ls méus projectes. Jo no só de la vostra opinió ni de l'opinió de la Margaridoya; jo tinch per mólt digna de mi y per mólt digna del nom de Ricamor á la dona qu'estimo... Si vos no ho creheu aixís, diheuho clar y alt y davant de tots aquells á qui interessa, que en vista d'aqueixa oposició franca y oberta ja sabré'l que'm toca fer.

Eixes paraules, dites per l'Aleix ab to sech y aspre, produhíren un efecte espantós en la delicada senyora. Ell feu un crit d'esglay quan vegé contráureseli'ls llavis, trasfigurárseli'l rostre y doblárseli'l cap endavant; mes, ans de poderli dir res per sossegarla, l'hagué d'abraçar fortament per que no li caygués sobre l'arena del passeig. Era un gran desmay ab carácter de feridura.

Á pes de braços la portá al mas, ja no gayre distant, y als pochs minuts del atach reposava la pobre senyora, no tornada encara en sí, sobre'l llit tou de sa cambra. S'enviáren moços y criades y prompte'l

Digitized by Google

metge de Vallgraciosa arrivá volant al galop de son cavall. Li prengué'l pols, mes no'l trobá en los braços frets y desmayats... L'expectació era gran. Lo facultatiu auscultá'l cor... y somrigué. Nó, aquell rellotge no era encara parat: allá dintre se sentía, dèbil, mólt dèbil, lo tich-tach de la pèndola. Á força de tráureli sanch y d'aplicarli poderosos revulsius la senyora despertá. Les hores en tant havían passat, perque'l desmay durá estona, y ella, com si les hagués contades, digué avans que altra cosa á son fill:

—Mitja tarde ja deu esser y t'esperarán pera la processó...

—No sé, mare, si es convenient que m'aparte tant prompte de vos després del insult que per ma causa heu sufert y en l'estat delicadíssim en que estau encara.

—May es convenient ni just—respongué ella—deixar al Déu del cel per un simple mortal. Á més de que ara ja ha passat lo perill... Pel moment—afegí ab debilíssima rialla—pel moment m'he escapat. Podeu sortir tots. Me basta la Margaridoya. Sortíu tots y qu'entre ella per'acompanyarme.

Sortíren tots y entrá la Margaridoya.

Digitized by Google

III

AQUÍ SE SAB QUÍ ERA LA MARGARIDOYA.

Entrá y s'assentá á l'espona del llit de la malalta. Tenía aquesta mólt que dir y, á pesar del estat perillós en que's trobava, ella y sa companya enrahonáren mólt y mólt llarch en aquella estona. Mes, ans de dir lo que enrahonáren, nos toca explicar al lector quí era aqueixa Margaridoya, ánima y motiu del present llibre.

La Margaridoya no era ningú. Aixís podríam dir, y hauríam acabat prompte, si ab los ulls ab que mira'l mon haguessem vist no més á la nostra heroína. Perqu'es de saber que dintre l'humana societat la Margaridoya representava'l més ínfim paper, puix d'ella 's podia dir que no era home ni dona, ni soltera ni casada, ni maro ni filla,

Digitized by Google

ni rica ni pobre..., y en aquest derrer sentit, especialment, no donava què fer, ni què sentir, ni què pensar á sos semblants, perque, si bé es veritat que'l mon se preocupa principalment pels richs, algunes vegades, vulga ò no vulga, té de preocuparse seriament pels pobres.

La Margaridoya, donchs, no era ni l'una cosa ni l'altra. ¿Quí era, aixís, la Margaridoya?

Quan se feya la carretera real que de Barcelona vá fins á la frontera de França, passant per Vallgraciosa,— feya d'açò vint anys en l'època de la nostra acció—, vinguéren á treballarhi de terres diverses, de Lleyda en particular, nombroses colles d'hòmens á qui la miseria, que per distintes causes s'havía apoderat de llur país, obligava á emigrar, seguits de ses families, á altra terra menys desvalguda y més benehida de Déu.

D'aquets hòmens era'l pare de la Margaridoya, del qual no sabem lo nom ni per ara'ns importa. Tres mesos tenía apenes la nostra heroína quan eixa adversa sort la tragué de la nadiua terra, qu'ella no conegué may.

Digitized by Google

Com aleshores s'estava fent la secció de carretera que atravessa'l terme de Vallgraciosa, la familia de la Margaridoya pará casa en aqueix poble, en qual nova estada la desgracia la visitá prompte, puix qu'en la construcció d'un pont caygué d'una bastida'l pare y de la cayguda morí.

La viuda, desd'aleshores, hagué de guanyarse la vida per ella y sa filleta ab lo pobre treball de ses mans, mes preferí les angunies y les privacions de tant misèrrima vida al romiatge vergonyós dels mendicants. Lo que si admetía eran les secretes almoynes que de persones riques li venían, d'eixes persones que per llurs sentiments delicats comprenen la necessitat y ensemps la vergonya del pobre.

No eran, per açò, nombroses eixes caritats, les quals se reduhíren aviat á les sobres de menjar que li enviavan los senyors de Ricamor y que després aná á buscar diariament la Margaridoya.

Grandeta ja aquesta, es dir, quan tenía tres ò quatre anys, sa mare, que per lo que'n sabem judicam que, á pesar de ses poques llums, era persona de gran sentit moral, avans de ferli tastar les fadigues del treball

Digitized by Google

volgué aclarirli l'enteniment, á qual efecte l'enviá á l'escola de dies y, de vespres, á la classe de Doctrina cristiana que feya diariament y en totes les èpoques del any lo senyor Rector de Vallgraciosa.

La Margaridoya no era gens tonta y aprengué de tot. Mes lo que sobre tot aprengué fou lo Catecisme, de manera que al cap de poch temps d'haver sigut admesa en l'escola del Rector, los premis adquirits per sa aplicació umplían totes les parets de la cambra de sa mare.

Fins als deu anys tot aná bé. Mes apenes la Margaridoya hagué cumplert aqueixa etat, una malaltía terrible li robá la mare y ella quedá sola y desamparada en mitx de la més gran miseria.

La Margaridoya, no obstant, era mólt benvolguda á Ricamor y havía jugat ab l'Aleix, de poca etat més qu'ella, mentres l'Aleix no sapigué lo que era esser fill y hereu de Ricamor. La protecció de Ricamor, donchs, la tingué sempre, mes ella, que de criatura esbojarrada anava tornantse per sa gran pobresa dona plena d'enteniment y d'amor propi, renunciá mólt aviat á la proposició que avans havia admès de quedarse

Digitized by Google

á viure al mas com á cambrera y, sola y retirada en la casa mateixa hont havía viscut fins á la mort de sa mare, seguí vivint també com aqueixa del treball de ses mans y principalment dels escassos produyts que li donava l'ensenyança de Doctrina que per son propi consell havía fundat y qu'en tota la vall li havía valgut fama y coneixença.

Singularíssima era á fe la cátedra de la Margaridoya, mes sos grans resultats li havían guanyat la general y l'eclesiástica aprobació. Á més del regular nombre de noyes petites qu'ensenyava constantment, no hi havía promesa ni promès que no's servís de la Margaridoya per renovar lo coneixement de la Doctrina.

Vejáu, donchs, si era injust lo mon al concedirli tant poca importancia. Perque la veritat es que, á més del gran bé qu'en los tendres enteniments de les criatures produhía la súa ensenyança, fadrins hi havía com uns Sants Paus que á ningú més que á la Margaridoya debían que'l Rector no'ls dongués carabaça al fer l'exámen preparatori del matrimoni. Y més de quatre també per ses lliçons logravan alcançar lo bolletí de la Quaresma.

Digitized by Google

Açò, materialment considerat, á la Margaridoya li valía poch, puix que per mitx miserable sou cada mes donava lliçó diaria de Catecisme al que la demanava. Mes ella havía tret d'aytal ensenyança una filosofía moral—y no es cosa de riure—que li doná fama de sabia y entesa entre les dones de Vallgraciosa. Y, en bona veritat, los principis de sa filosofía no podían pas haver trobat més segur y hermós fonament. Lo Catecisme no era solament son llibre de text y la lley de sa conciencia, sinó també'l còdich de ses accions y la font de sos consells.

¿Còm no havían de lograr aixís fama les séves sentencies? Quan ella trobava reprobable algun fet ò algun pensament d'una persona coneguda, la súa advertencia sempre començava aixís: *La doctrina diu que això... Tal cosa segons la Doctrina...* De manera que ses advertencies sempre semblavan sermons, y aixís li advertían çerts mofetes de qui ella no feya cas.

Aquets eran los fadrins calaveres del poble, los primers en negar importancia social á la Margaridoya, ò, millor dit, en abusar del *no res* de la Margaridoya en llurs mofes y burles. Ella, efectivament y com

Digitized by Google

hem dit al principi, no era considerada, per dirho aixís, com un altra persona qualsevulga; y, en aquest sentit, tothom hauría rigut ò s'hauría fet creus si hagués sentit á dir que la Margaridoya estava enamorada. No hem de dir aquí nosaltres si ella ho estava ò nó; vá com exemple.

Certament sa figura no li ajudava mólt. Tenía l'estatura mólt en relació ab sa social importancia, es dir, baixa en excés; les fesomíes bastes y poch expressiu lo rostre, si bé no podía negarse als microscòpichs ulls un raig de vivor que manca prou sovint en ulls més grans y clavats en més hermoses cares.

Lo mon no hauría imaginat una figura més apropiada á sa posició, y tal vegada sa figura mateixa no era'l menor inconvenient que tenía la Margaridoya per que la gent fés cas d'ella.

En quant á lo que anomenarem sa figura psicològica, desd'ara podem dir que la Margaridoya era una cosa tota distinta y guanyava en mólt á casi tots los que d'ella no feyan cas ò'n feyan burla. Mes lo mon no s'havía pres la molestia de mirarla de dins com se la mirava de fora, y èsta ha sigut la

Digitized by Google

fortuna nostra, perque aixís la podrem fer conèixer á sos més grans *coneixedors* com encara ells no l'han coneguda.

De totes maneres la Margaridoya inspirava una simpatía ò, més ben dit, una llástima general que feya que tothom li fos amich, y en realitat no tenía contraris. Contra lo que en aquets cassos succeheix tot sovint, rares vegades los baylets del carrer li feyan trabetes ni la perseguían ab mals noms y escarnintla. Tenía sí adquirida lo que ara se'n diu popularitat, mes popularitat del tot acceptable, á la qual debía sens dubte'l poètich nom ab que tothom la coneixía y ab que també l'apel-lam nosaltres, derivat, com es ben notori, del de Margarida. Prova es lo nom també de que la gent s'havía fixat en ella no precisament per riure ni ferne mofa, puix en aquest cas li hauría buscat un motiu com tants n'hi há de maliciós sentit y deplorable forma.

La Margaridoya havía tingut, durant aqueixos deu anys de la súa vida, ocasió de posar á prova dúes principalment de ses grans qualitats, la de la paciencia y la del agrahiment. Ella coneixía pot-ser que tenía un cor mal allotjat quals batements no debian

Digitized by Google

ni tal vegada sabrían trasparentarse en son rostre. Lo mon no hauría trobat en açò lògica, y la Margaridoya ho sabía. Era sens dubte un torment, un torment mólt gran y mólt terrible no poder donar mostra á ningú dels grans afectes que hi hauría allá dintre, mes ella tenía l'inmensa virtut de saber resignarse. Aixís es que á la nulitat física la Margaridoya hi afegía en l'apariencia la nulitat espiritual. Tot lo que ella sentía ho tancava dins ab porta de set panys per que ningú ho pogués veure... No hi há dubte, nó, que la Margaridoya sentía grans coses, mes ella no les treya á fora per pór del despreci, com se tanca la Santa Custodia quan hi ha prop hòmens disposts á profanarla,—y Déu nos perdó l'irreverencia.

Per açò considerava tothom á la Margaridoya com un ésser particular, inferior á l'especie humana. Per trist que açò sía, es cert de tota certitut y no es ella, desgraciadament, l'únich exemple. La Margaridoya podía servir pera ensenyar la Doctrina, mes ningú la considerava capaça d'esser una muller y una mare... Si'ls habitants de Vallgraciosa haguessen vist açò ò solament haguessen sabut qu'ella's pensava

Digitized by Google

trobarse en aqueix cas, ni la més gran de les sorpreses los hauría sorprès com aqueix fet ò com aqueix pensament. Ni la senyora de Ricamor, qu'era una de les persones que més coneixía y estimava á la Margaridoya, s'havía pogut deslliurar may d'aqueixa preocupació.

Ella, com ja havem dit, ho sabía y ho coneixía... y's resignava. Podia dir, imitant á la Santíssima Verge dels Dolors, de qui era devotíssima...: *¡miráu si trobáu paciencia com esta paciencia méva!*

Hem sentit dir ja á la senyora de Ricamor lo que era agrahida la Margaridoya, y, efectivament, lo que hauría fet ella per Ricamor no tenía fi ni mesura. No alcançava, nó, la grandor dels beneficis á la grandor de sa abnegació y reconeixença. Mare li hauría dit continuament á la mare del Aleix, si en sa finíssima penetració no hagués conegut que aquest nom davant de la gent podía algun colp avergonyir á la senyora.

Aquesta no desconexía, certament, les bones qualitats de la Margaridoya, y, en veritat, les apreciava y se'n servía. Sabía que la pobre noya menava al Aleix un amor

Digitized by Google

fraternal, no prou correspost sens dubte, y á ella com á gran interessada en l'assumpto encarregá la missió de ferli conèixer á fons l'enamorada del séu fill, y la Margaridoya sapigué darse manya pera conèixerla y ferla conèixer á sa senyora.

Ara anam á veure de quina manera pagá aquesta los serveys de sa protegida.

Digitized by Google

IV

LO TESTAMENT DE LA SENYORA DE RICAMOR.

La malalta feu senya á la Margaridoya de que s'acostés casi fins á tocarli al rostre y ab dèbil més segura veu li digué aixís:

—Avuy, Margarida, he tingut batalla ab mon fill. Batalla forta, empenyada, casi bé decisiva. Ja veus; jo n'he sortit ferida y vençuda..., rendida nó. L'Aleix está més cegat que may, y ja no tinch dubte que per res del mon deixará á la Tuyes... Jo vaig á morirme...—Nó, no'm vulgas dir res encara...—Sí, jo vaig á morirme. Quan jo sía morta, ja ningú'l deturará á ell y'l casament se fará prompte, prompte...

—Tinga fe en Deu, senyora, tinga fe en qu'Ell l'apartará d'aqueix camí, si aqueix es lo camí de sa desgracia. Tinga fe en

Digitized by Google

Déu... Ja sab que, segons la Doctrina, sens fe ningú pot salvarse.

—Tu no entens de coses del mon, Margaridoya. Tu no sabs còm s'oblida en lo mon á la persona que s'endú la mort, encara que sía eixa persona la més amada. Avuy l'Aleix s'ha propassat de paraula y m'ha ferit al mitx del cor... Jo ja sé que açò ho haurá sentit mólt y mólt fondament, ja sé qu'ell s'abstindrá desd'ara de parlar y fer esment d'eixa cosa que'm pot dar disgust...; mes ell obrará com li dicte sa voluntat, quan jo falte y d'ella sía ben senyor, sens recordarse de mes amonestacions y dels temors méus.

La malalta reposá un moment y afegí:

—Si, jo'm moriré. Sento una cosa aquí dintre que'm diu que'm moriré, sens alçarme ja d'aquest llit... Ara estam soles, Margarida, y jo'm trobo encara serena. Aprofitem l'ocasió... ¿veritat? aprofitemla. Mira; ja que'm tinch de morir, vull ferte un encárrech. Tu estimas al Aleix... ¿no es cert?... Sí, tu estimas al méu fill com si't fos germá. Donchs vull que l'estimes encara més, perque, quan jo sía morta, tu t'encarregues d'ocupar prop d'ell lo méu lloch...

Digitized by Google

—Senyora, ¿què está dihent?...

—Escolta, escolta; tu pot-ser no m'entens. Fins ara entre totes dúes hem combatut y estorbat la realisació de sos projectes, tu en sorda conspiració, jo en guerra franca y declarada. Si jo'm moro, donchs, quedas tu sola per conspirar y combatre. Tu serás aleshores qui l'haurá d'amonestar y senyalarli'l perill. Á tu, ja ho sé, á tu no té'l deber de respectarte com á mi y pot-ser haurás d'aguantar móltes coses... afronts, insults, desprecis.... Mes tu ho sufrirás tot... ¿veritat?... tu ho sabrás sufrir tot en bé d'esta pobre mare...

—Senyora, calle per Déu, que m'está trencant lo cor. Vostè no s'ha de morir, nó; vostè no té etat ni té mal pera morirse... ¿Per què pensar en eixes coses extremes? ¿Per què pensar tant fatalment en la mort y en tots aqueixos mals que de sa mort han d'esser conseqüencia?... Perdó, senyora; mes vostè, tant bona cristiana, apar que no posseheix aquell fruyt del Esperit Sant que, segons la Doctrina, es lo gran esperit que tenen los bons que de res s' angoixan...

—Dius bé, Margarida, dius bé; mes á mi l'experiencia'm fa desconfiada. De totes

Digitized by Google

maneres jo voldría que'm prometesses que cumplirás aqueix mon derrer encárrech.

—Si la mort —respongué ab certa solemnitat la Margaridoya—, si la mort (que Déu no ho vulla) vé ara ò després á trencar lo fil de la súa vida, jo li prometo ab tot lo cor y ab tota l'ánima que tot lo imaginable que puga fer ho faré per estorbar lo casament del Aleix ab la senyoreta Tuyes.

Aquí la Margaridoya's sentí extranyament afectada, mes la senyora de Ricamor no ho reparà y li digué mólt baix y acostántsela més encara:

—Y respon... ¿estás ben segura y creus qu'en lo fons aqueixa desgraciada noya es tal com tu me la pintares?...

—Que'l Senyor m'il-lumine si m'erro en mon judici—respongué la Margarida—. Si, la senyoreta Tuyes es seca de cor y com buyda d'esperit. ¿Còm no ha d'esser aixís, si á ella ningú li ensenyá la Doctrina? Jo m'hi he acostat per demanarli almoyna, y ella no m'ha mirat ni m'ha tornat resposta. Jo he vist cayguda á sos peus una criatura desfentse en plors, y ella no s'ha abaixat á cullirla. Son pare ha estat dos colps malalt llarch tepms y enterrat en un clot de llit...

Digitized by Google

y ella no s'ha acostat á cuydarlo ni á conhortarlo y una germana de la Caritat ha hagut de suplir sa falta. Vana y superbiosa, ella lluhía al teatre sa hermosura y ses joyes mentres la monja vetllava á son pare. Ningú fins ara qu'en busca d'amor ha trucat á son cor ha alcançat resposta. L'Aleix se creu correspost y s'enganya. La senyoreta Tuyes no pot correspondre á ningú, perqu'ella no sab d'estimar ni ningú la n'ha ensenyada. Á mi'l cor me diu qu'ella no pot esser bona muller ni bona mare, perque tampoch ha estat bona filla. ¡Pobre del Aleix, si ab ella's casa! Fóra millor que's casés ab una estatua de pedra, que tindría la fredor y la sequedat, mes nó la vanitat y la superbia de la senyoreta Amalia.—¡Que Déu me perdó si só injusta!

—Tu tens l'enteniment clar y cap baixa passió dicta les téves paraules. ¿No es veritat, Margaridoya?...

Aquesta no respongué, lo qual era senyal de que assentía á lo que la senyora deya, puix res fa presumir que fos per altra causa. Consta, donchs, que no respongué, per lo que la senyora continuá dihent:

—...Cap egoista interés te fa parlar, y

Digitized by Google

aixís ton judici es segur y acceptable. Jo per ell me regesch y també pels méus pressentiments. Nó, jo, ni viva ni morta, donch lo consentiment á mon fill pera casarse ab la filla de Don Gabriel Tuyes. Dígasho tu, Margaridoya; dígasho á tot lo mon, si, després de morta jo, intenta ferho. Nó, no ho vull, y no li perdonaré ni aquí en la terra ni després al cel, si á despit méu s'atreveix á ferho...

La veu de la senyora de Ricamor sortia en est punt nuada y regullosa. La Margaridoya temé un nou atach y doná dos passos cap á la porta de la cambra per demanar auxili. Mes la senyora ho entengué y la deturá ab una senyal.

—No tingas pór, Margaridoya. Estich en mi y en la major serenitat d'esperit.

—Mes ses paraules—respongué la Margaridoya—, ses paraules son violentes y dures. No parle de no perdonar al séu fill, sobre tot quan no ha faltat encara. Déu mana perdonar als enemichs y una mare no pot negar may lo perdó al fill de ses entranyes.

La senyora de Ricamor semblava no parar atenció en l'enrahonament de la Mar-

Digitized by Google

garidoya. A pesar de la tranquilitat d'esperit y de la claretat d'enteniment en que protestava estar, notávas en ella aquell estat de sopor que sol esser mostra externa de les congestions del cervell.

No obstant, torná á dir ab vivesa:

—Recòrdat, Margaridoya, de mon testament, d'aqueix llegat que á tu't faig y tórnam á prometre que li donarás feel cumpliment.

La Margaridoya renová ab més solemnitat la promesa.

Després la senyora torná á callar y á ensopirse. Á la fi s'adormí. La Margaridoya separá ab suavitat de devant de sos ulls los fils que's destriavan del cortinatge d'argent que queya sobre son front, l'acotxá ab cuydado gran y s'apartá del llit.

Mirá y escoltá per la finestra mitx oberta de la cambra. Venían d'allá, del poble, falagueres armonies. Era la música de la processó del *Corpus* qu'estava llavors recorrent lo carrer de Vallgraciósa. Volá allá l'esperit cristiá y fervorós de la pobre Margarida. Mes sos ulls, privats d'anarhi, se claváren ab singular fixesa en la poètica esglesia de Santa Tecla, antiga parroquial

Digitized by Google

de Vallgraciosa, separada de la població per una distancia de mitja hora.

Tot era bell y rialler aquella tarde: la terra, lo cel y'l cor de les persones. Y, no obstant, la Margaridoya pensá en la mort. Nó, no era extrany. Á la fi, ben prop d'ella hi havía una dona que podía no estar lluny de l'hora terrible y, per altra part, al peu d'aquella esglesia de Santa Tecla hi há'l cementiri de Vallgraciosa.

La Margaridoya, donchs, podía pensar en la mort.

Digitized by Google

V

LO CORPUS DE VALLGRACIOSA.

DELICIOSA tarde aquella! Era una de les derreres tardes de Maig, última etapa del gran regnat de Flora, quan aquesta, espenorada pels raigs del sol, fugía ja de les nostres encontrades, esporuguida ensemps pels postrimers sospirs de la Primavera. Deixava, no obstant, pochs, mes heroychs, representants de son flayrós domini.

Ressaltava en los prats l'humildíssima margaridoya y en horts, jardins y finestres lo clavell muticolor en quals nuvolades de perfum s'uneixen y confonen les classes totes. Obra grandiosa d'igualtat social no alcançada encara per cap humana filosofía.

En les paneres dels jardins lluhía sos colors sans lo gerani y desde les reconades

Digitized by Google

despertava'ls sentits la menuda flor de la vaynilla. La magnolia no havía obert encara sos cálzers, mes ses grans poncelles umplían ja l'espay d'aromes. Y, com si fugís de la decapitació general ab que anava amenaçant la fals ja despertada, la proscrita rosella buscava alberch, sòls fos per un día, entre ses aristocrátiques germanes, que, á semblança de les demés coses del mon, per llur vanitat eran més considerades.

Un trovador alegrava l'ayre. Mes ab los cants del rossinyol, despertadors de tot lo bell que en lo cor humá s'allotja, se barrejava en abominable consorci la cantarella del grill ab aquesta eterna sol-licitut que del home té apresa: *rich, rich, rich...* Sempre lo baix en lluyta ab lo alt y noble. ¡Fins en la festa del Senyor pugnant en encesa batalla!

Lo sol baixava als cims de Santa Tecla y sos raigs cayent casi aplanats sobre la verdor de camps y montanyes, qual vert se convertía d'hermosíssim bronze, umplían l'espay de lluminós polsim en tot lo curs de la processó, engalanat ab gerdes branques de pollancre y encatifat de ginestes.

Digitized by Google

De tant en tant hi havía guarnits altars de repòs pera la Santa Custodia, hont los devots hi posavan generalment totes les encantadores ignocencies de sa ignorancia artística. Servíanlos de patró los *maigs* del Dijous Sant, ab llurs testos cuberts de blanca camisa y estrelletes de paper d'or y ses grans mates de morduix ruixades de vidre volador. Quadros grans y petits, en barroca confusió, servían ensemps de march y assumpto al quadro general del altar. Y tenían olorosa ginesta per alfombra y tendre brancatge per dosser y cúpula.

Mes allá baix, al extrem del poble, en plena campinya ja, en lo lloch hont esgarriades destacavan les quatre torres-palaus més notables d'aquella estació d'estiu, s'hi alçava bell y ayrós l'últim altar de la carrera. Maravella de gust y de paciencia artística, eloqüent manifestació d'un talent no conreat en les garrigues de Vallgraciosa.

Figurauvos primorós baldaquí gòtich fet de flors y damasch, ab delicadíssimes agulles y trapats de superfina brodadura y ab artístiques rengleres de fullatge tant ben abraçades als capitells que semblava'l conjunt l'original de totes aqueixes copies de

Digitized by Google

pedra que'n dihem catedrals, claustres, campanars, sepulcres... Figurauvos les grogues ginesteres en germanívol unió ab les més artisades alfombres y la seda carmesí servint de lleugeríssim teulat sobre breus arcades de pollancre y llorer..., somniáu lo més hermós que pot sortir d'eixos elements del art y la naturalesa tant ditxosament combinats... y tindreu una idea de lo que era aquell altar hont debía reposar lo Senyor dels senyors, Rey de cels y terra.

Les campanes de l'esglesia parroquial repicavan de valent á les cinch hores. L'únich carrer de Vallgraciosa vessava de gent y animació, y les guarnides finestres abocavan caps de tota mena y condicions, hont volejavan aixis lo senzill mocador de seda, com la mantellina blanca, com los llaços y falses flors dels barrets femenins vinguts de la França.

Sortía la processó del temple. No l'obrían gegants ni ridícules besties. Lo clássich ball dels bastons era lo primer que's veya. Vuyt fadrins, de lo més jove y triat, lo ballavan, vestits de blanch ab franjes d'or, mocadors llampants al coll ab sengles tombagues, al cap altres mocadors lligats á la valenciana

Digitized by Google

y al calçó espesses rengleres de cascabells, qual soroll completava l'efecte singular d'aquella extranya música formada de les notes d'un fluviol y'l trich-trach de les bastonades.

Seguían la creu parroquial y'ls vermells ganfarons y en llarga filera després los altíssims estandarts gremials que, extesos al vent, formavan ab llurs múltiples colors un iris ondulant de magestuós efecte. Los fadrins més presumits eran los acompanyants, entre'ls quals brillavan ab sos caparrons d'or, engarlandats de flors de drap, y ab sos vestits blanchs, algun colp guarnits á la moda, eixes noyetes ignocentes, indispensables en totes les processons de tots los pobles, grans y petits, á les quals la gent anomena *verges*.

Mes la processó era curta. Podía dirse que hi anava *tot lo poble*—fins la Congregació de filles de Maria, ab llurs mantellines blanques y ciris á les mans que'l vent apagava—, mes Vallgraciosa es realment de mólt escassa població, si no hi contam tants ocells de passa com al estiu ván á darli animació y vida.

Y allá, al final d'eixes fileres de devots

Digitized by Google

acompanyants del Senyor, ovirávas lleuger núvol d'encens, partit en dúes branques, com dos archs formant garlanda. Y en mitx d'eixa garlanda, mitx amagada pel aromós vapor, vèyas l'explendent Custodia respectuosament sostinguda per venerable sacerdot d'argentada testa.

Lo Rey de reys feya sa marxa triomfal per sos dominis. Mes no en carroça d'or tirada per galopants cavalls de superbiosa planta, sinó en mans del home.. , *criat á imatge y semblança súa*.

Tálam de seda y or, guarnit de corones de flors, lo soplujava, y'l seguía com escolta d'honor lo Concell comunal de Vallgraciosa, cenyida al pit la tira de gramalla que'ns deixá'l botxí pera més gran vergonya.

Una dotzena de metálichs instruments ab aspra música acompassava'l caminar de la gent, mentres la processó se dirigía, interrompuda cent colps, cap al altar de repòs que hi havia al bell cap-d'avall del poble y que hem descrit ja ab pobres y descolorides paraules.

Ample improvisat carrer de pins hi conduhía y senzill parterre l'enrotllava. Arriváren allá'ls bastoners y plegáren llurs dan-

Digitized by Google

ços. La creu y'ls ganfarons se detinguéren, donant l'exemple als estandarts que's collocáren al devant del altar en semi-cercle. En igual forma's quedáren los ciris y antorxes que venían il-luminant al Senyor, y, amagada entre tots, la música semblava suavisar sos tons com temerosa de la proximitat d'Aquell que reuneix en sí totes les armonies.

Entrá'l tálam triomfal en l'anfiteatre de colors y de llum. Ses vares quedáren fixes en mans dels qui les portavan, á temps que'l sacerdot de cabellera de neu posava'l peu tremolós en lo primer graó del baldaquí.

En aquell moment tots los genolls se dobláren. Los encencers, en contínua oscilació, perfumavan l'ayre; s'oía, en canturia mística, lo *Veni Creator*, junt ab lo sech ressò de cent colps que queyan sobre'l pit demanant perdó de mil agravis.

Lo sacerdot pujá ab magestat imponent aquells quatre graons del altar... Les vares del tálam se plegáren y'l Senyor quedá á cubert sota l'artístich cobrecel d'aquell templet riquíssim.

Sospengué la Custodia explendent sobre la blanca taula... Los raigs del sol penetrá-

Digitized by Google

ren pels trapats de les florides oxives y s'extenguéren als peus del Senyor... Y'l Senyor devallá y reposá sobre aquella alfombra de llum.

S'enterbolíren los ulls, s'obríren los cors y l'ánima's perdé en fondíssim èxtasis.... Solament Déu regnava allí. Era'l Rey de reys qui brillava en aquell soli, era Ell que's dignava baixar á rebre l'adoració de sos súbdits...

Lo sacerdot prengué altre colp ab ses sagrades mans lo sublim misteri y, girantse al poble, mostrá'l Senyor en tota sa magestat inmensa. Los cors se despertáren y teméren. També Aquell era ¡ay! lo Jutge dels jutges, y'ls nostres delictes son tant grans com sa justicia infal-lible...

Mes lo sacerdot devallá y's desclogué altre colp lo tálam... Seguía'l Senyor sa triomfal carrera. Lo reso apenes sortit dels llavis y'l *Sacris,* entonat per robustes veus, eran les aclamacions grandioses.

Les finestres engalanades abocavan més caps... Tothom volía assistir al triomf solemníssim. Y, quan lo Senyor hagué passat, tots s'escampáren pel carrer, seguint ses petjes, gosantse en los olors que de per

Digitized by Google

tot venian y recullint ab amorós sentiment los últims raigs d'aquell sol que acabava d'il-luminar lo día més hermós de Vallgraciosa.

Digitized by Google

VI

ELLA.

QUAN la processó hagué entrat en l'esglesia, l'Aleix, de retorn á Ricamor, s'aturá un moment, sòls un moment y sens passar de la porta, en un *chalet* que dava al passeig de Fontfreda. Aquella era la casa estiuhenca de Don Gabriel Tuyes y de sa única filla la senyoreta Amalia.

Aquesta, que un instant avans estava en lo balcó, sortí al jardinet devanter á escometre al Aleix, al qual preguntá políticament per l'estat de sa mare.

L'Amalia Tuyes era jove de dinou anys, alta y d'estatuaries formes. També podríam dir d'estatuaria fesomía, si móltes estatues no la guanyessen en vida y expressió.

La color de son rostre era un magnifich

Digitized by Google

conjunt de neu, de morenor y carmí; color simpática per demés. Cap al front s'anava enblanquint del tot pera fer ressaltar la negror de sos cabells, abundants y llustrosos.

Tenía'l llavi de color encès y blanca y sencera la dentadura. Quan obría la boca semblava obrir un estuig de coral que guardava perles. Menudes y senzillament enjoyades tenía les orelles, correctíssim lo nas, los ulls grans y negres. Contra la costum, en aqueixos ulls no hi havía may foch ni llampegadera. Semblavan dos fanals de riquíssims crestalls penjats per cerimoniosa lluminaria, no pera guiar ni dar claror á ningú.

Ample tenía'l pit, lo cos d'admirables proporcions, escultòriques y blanquíssimes les mans, microscòpich lo peu. Lo caminar séu tenía ayre y magestat ensemps. Vestia elegantíssimament, per lo qual era famosa entre les dones vanitoses de la capital.

L'Amalia Tuyes, la filla de Don Gabriel Tuyes, l'àntich Bieló de les platges de Badalona, era, donchs, la que en lo mon plástich se sol dir *una perfeta criatura*. Era, ademés d'hermosa en extrem, en extrem rica, milionaria. Aixís se compren que fos-

Digitized by Google

sen mólts sos pretendents y de diverses classes y condicions. Fins á llavors no havía fet cas de ningú més que del hereu de Ricamor, al qual havía trastornat completament.

No's pot dir, per açò, que sentís per l'Aleix amor ni passió. La pintura moral que d'ella hem sentit fer á la Margaridoya era prou feel y gens exagerada, y per esta causa's compren mólt bé que no distingís al Aleix sinó per pura inclinació superficial, no perque li inspirés un amor ò singular estimació, puix que açò judicam com la Margaridoya que no era l'Amalia capaça de sentirho.

La contemplació paterna y l'influencia del clima en que s'havía criat havían deixat en ella aquella molicie y aquell cult exagerat de sí mateixa qu'en tantes altres pot observar lo lector en esta terra privilegiada del americanisme.

Orgullosa á tot dir, era generalment odiada de tots los inferiors séus que debían tractarla y crudelment murmurada per sos iguals. Mes al camaril d'or hont, entre dolcesa y perfums, s'anava escorrent sa infructuosa vida no hi arrivavan ni l'amargor del

Digitized by Google

aborriment ni les espurnes de l'enveja, y, si hi haguessen arrivat, tenía prou poder y prou valor y prou sequedat de cor l'Amalia pera rèbreho tot ab la més freda rialla.

Era extremadament capritxosa, com es natural, y per la lley del capritxo únicament fixá'ls ulls en l'Aleix de Ricamor, qu'era d'arrogantíssima figura... Son pare, acostumat á satisferlos tots, no podía deixar de satisferli aquest, encara que fos lo més trascendental, y, en efecte, no s'havía oposat á la voluntat de sa filla.

Déu envía de vegades al home lo cástich en figura de felicitat, y pot-ser la sospirada possessió d'eixa hermosa estatua havía d'esser la desditxa del hereu de Ricamor. ¡Pobre Aleix! Tal vegada no podía tenir ni l'esperança de que baixés algun dia de son pedestal, com la de Pigmalion, á estrènyel en l'abraçada del amor apassionat.

Digitized by Google

VII

ELL.

GAMBIÁREN poques paraules los dos enamorats y, despedintse prompte ab mólta cerimonia, l'Aleix continuá son camí pel passeig de Fontfreda.

L'hereu de Ricamor venía á tenir uns vint y vuyt anys y era, com ja havem dit, de mólt arrogant figura. D'alta estatura, de pit ample y dur, de musclosos braços, de robusta complexió, de poblada barba, unía á ses formes varonils una fesomía distingida. Grans y verdosos eran los ulls, recte'l nas, espayós lo front. La mirada's distingía per una ordinaria vaguetat que alguns colps podía calificarse, millor que de vaga, d'esgarriada. No hi há dubte qu'en aquell mirar s'hi notava propensió á la bojería, ab qual

Digitized by Google

opinió s'agermanava perfectament lo carácter absolut è inconstant del hereu.

Com en la figura, era home en lo pensar y en l'obrar. Sos actes revestían sempre gran energía y fins de salvatges podían calificarse algun colp. Tenía voluntat de ferro, mes també gran volubilitat.

Fins á l'època de la nostra acció sempre havía estat bon fill de sa mare y destre gobernador dels interessos de sa casa. La direcció dels rústechs treballs en les nombroses terres de Ricamor era no solament sa ocupació, sinó la súa afició dicidida. L'haurían vist ab l'espardenya y'l calçó y la vermella barretina anant de açí y d'allá ab l'escopeta al coll y'l sarró, ara revisant les vinyes, després visitant als fangadors, sempre ferm è incansable, sembrant per tot l'activitat y animant á tothom.

Gracies á açò les rendes del patrimoni tenían, á pesar de tots los tributs y de totes les contrarietats, un aument cad'any. Ell, qu'en tot solía mostrarse pessimista, en açò únicament veya sempre'l pervindre de color de rosa y no l'espantavan may pedra ni plaga de cap mena. Quan en lo mon vitícola aparegué amanaçadora la filoxera, ell digué:

Digitized by Google

«¡que vinga la filoxera! Tal vegada vé per fernos buscar, y trobar per conseqüencia, un conreu de rèdits més grossos».

La gent admirava y respectava aqueixes grans qualitats del Aleix y'ls demés propietaris de Vallgraciosa no sabian dissimular l'enveja que'ls causava la prosperitat crèixent de Ricamor, quan en general llurs patrimonis anavan cada día més de capa cayguda. Mes á Vallgraciosa s'hi havía extès una epidemia que á casi tots los richs s'havía comenat, si no es á la familia de Ricamor. Tal era'l luxo extremat en lo vestir y en lo menjar y fins en lo moblament de les antigues y rústegues cases payrals, luxo importat pels forasters que á Vallgraciosa venían; y, més que tot encara, l'afició á anar á passar l'hivern á Barcelona, qu'era en aquelles families una mania incorretgible.

La de Ricamor, com havem dit, s'havía sabut guardar fins ara de l'epidemia y, fins en lo cas present, en lo mateix Aleix estava tant fondament arrelat l'amor al propi terrer que, enamorat com estava de la més vanitosa de les barcelonines, si ella de sobte y sens cap mena de preparació li hagués

Digitized by Google

dit que's negava, un colp fossen casats, á viure en sa casa payral de Vallgraciosa, tal vegada ell hauría estat valent aleshores per arrancarse del cor aquell amor, com arrancam de devant de la boca una má extranya que'ns tapa'l respir.

Y, no obstant, la mare del Aleix que, més que ningú, coneixía y estimava les bones condicions del hereu, sentía qu'en aqueix enlláç aborrit s'anava á perdre tot: lo cor y l'enteniment d'ell y'l patrimoni de Ricamor. Desde'l port de la seguretat s'havía mirat fins ara lo general naufragi, mes á l'hora present veya ja la tempestat venint també á enrotllar la súa nau, forta sí, mes no segura è indestructible. ¿Exagerava la mare del Aleix?

Desde que l'hereu cumplí l'etat de vint anys, ni sa mare ni sos parents s'havían cansat d'excitarlo á pendre estat, y mitja dotzena al menys de noyes de sa condició, bones y honrades totes y totes ab considerable dot havían anat en candidatura, com ara's diu, mes l'Aleix no havía fet us del dret d'elecció. Tenía fixa al cap l'idea de qu'ell s'havía de casar mólt enamorat y, sens despreciar cap de les proposades jó-

Digitized by Google

vens, no n'acceptava cap per la senzillíssima rahó de que cap li queya al ull.

L'Aleix era sobiranament impresionable. Mes, en aqueix particular dels enamoraments, res li havía tocat lo cor fins als vint y vuyt anys en que vegé á la senyoreta Tuyes. Aquesta l'impresioná fondament. Tocant á estètica, no podía negárseli bon gust, perque realment era l'Amalia una bellesa poch comuna y, com diguérem ja, humanament parlant, perfeta. Ella, es veritat, no tenía pera enamorar lo que altres, ab mólta menys hermosura, tenen en altíssim grau, com es l'expressió dels ulls, la vivesa d'enteniment y la gracia del parlar. Mes, com també hem ja manifestat, la filla de Don Gabriel enamorava com enamoran les estatues, y l'Aleix, encara que fill y habitant de un recó de mon com Vallgraciosa, no careixía de sentiment artístich.

Una impresió tant nova y tant intensa debía penetrar y clavarse ab grandíssima força. Aixís li succehí á ell. Y quan, conegut son enamorament, li alçáren lo coure tots sos parents y tots sos amichs y totes les persones conegudes, aleshores sentí que tots aquells obstacles contribuían á avivar

Digitized by Google

lo foch qu'en son pit s'havía encès y á enfonzarli més al cor aquell ardentíssim sentiment qu'en ell s'havía despertat.

L'hereu era mólt obedient de sa mare, mólt respectuós y mólt tractable ab la gent; mes tenía ses grans tussoneríes. Ell no imposaría á sa mare una jove contra'l séu gust; mes sortiría de Ricamor y lluny d'ell viuría en santa unió ab la muller qu'en son cor havía elegit.

Es veritat que tenía la senyoreta Tuyes grans defectes morals: ell no'ls havía vist ni'ls volía veure, mólt menys ensenyántloshi. En aquell amor, donchs, hi havía certament mólt d'obcecació; aquell casament que ab tanta irreflexió projectava ell podía portar á ell y á Ricamor inconvenients grandíssims.

Estam assistint una vegada més á l'eterna renyina dels interessos práctichs de l'humana vida ab la cega passió.

Digitized by Google

VIII

AQUÍ CAU LA MURALLA.

Poch més enllá de les vuyt del vespre, quan lo metge de Vallgraciosa feu la tercera visita á la senyora de Ricamor, notá que la congestió del cervell avançava y ho umplía tot com una inundació, tenint á la malalta en un continuat ensopiment del que no se la podía traure. Se li aplicáren d'un colp poderosos revulsius y nombroses sangoneres, mes lo metge no tingué fe en que'l desvetllament artificial que açò havía de donarli fos com una resurrecció y determiná servirse d'ell en profit de l'ánima. Ensemps que'ls remeys, vingué de Vallgraciosa lo director espiritual de la senyora.

Despertá ella, efectivament, al fort impuls dels excitants vivíssims. Lo sacerdot li

Digitized by Google

aconsellá la confessió y ella accedí ab gran conformitat. Tothom sortí de la cambra.

Entretant l'Agustí, lo moço de confiança de Ricamor, enganxava á correcuyta la tartana dels senyors y volava un moment després cap á Vallgraciosa.

S'oíren en lo silenci del vespre unes batallades de la campana major. Tothom al poble sabía ja ó presumía lo que aquell toch volía dir.

La tartana esparava davant de la porta de l'esglesia. Muntá en ella lo senyor Rector ab lo sagrat copó en les mans y al costat del sacerdot s'assentáren dos escolans, ab la llanterna l'un, l'altre ab la campaneta.

Aquell Senyor, que hores avans passava en triomf entre flors y animació per aquell carrer engalanat, anava á passarhi un altre colp entre soletat y silenci.

Mes l'escolá doná una sola campanada y'l carrer s'il-luminá repentinament. Lo toch del campanar s'havía sentit y tothom esperava. L'alegría y expansió de la tarde s'havían tornat reculliment y tristesa. ¡La més noble senyora de Vallgraciosa estava en perill de mort!

L'Agustí dirigía ab suavitat la tartana so-

Digitized by Google

bre'l brancatge ja mitx sech y les flors ja casi musties de la festa. Fora ja del poble, posá al trot la cavallería, mes sens que'l carruatge mogués soroll.

Á la lliça de Ricamor esperavan lo combregar los masovers y'ls vehins ab hatxes enceses. Tothom s'agenollá y'l sacerdot devallá de la tartana. Penetrá en la casa y seguí, per entre un cordó de dones ab candeles á les mans, les habitacions netes y perfumades fins á arrivar á l'arcoba de la malalta.

Hermosíssim somrís aparegué en lo rostre de la moribunda quan lo Senyor entrá. Cent llums umplíren de claror ses nobles fesomíes, fent ressaltar en son front y en ses galtes la grogor del mal.

Ab nuada veu recitá les oracions y combregá. Mes avans mirá ab fixesa al Aleix, qui vegé'l perdó en aquella mirada de grandiosa eloqüencia.

La processó sortí de la cambra y desfilá novament per corredors y sales. Al llindar de la porta lo sacerdot se detingué un moment y entoná ab robusta veu lo *Te-Deum laudamus...*

Digitized by Google

En la cambra havian quedat lo confessor, l'Aleix y la Margaridoya. La malalta entrá en un gran repòs que més tart se convertí en nou ensopiment.

Lo sol-lícit metge aparegué després en l'arcoba. Mirá, tocá, polsá... Mogué'l cap ab moviment de desconfiança. Ordená nous revulsius que's claváren en les carns de la malalta com foïls animals sedents de presa. Grans cullerades de poderós cordial s'introduhíren en sa boca... ¡No's deixondava!... ¡no ressucitava!...

Lo soldat de la ciencia baixá humiliat lo cap y's declará vençut. La senyora's moría.

Tota la gent que havía entrat á la cambra per'ajudar en l'aplicació dels remeys sortí á una ordre severa del metge. Se tancá la porta.

Lo confessor se posá á la dreta de la malalta y l'Aleix á l'esquerra. La Margaridoya estava als peus del llit, ofegant lo plor que li pujava del pit y volía escapárseli pels ulls y la boca. Lo metge's passejava á grans passes fora de l'arcoba.

Dintre solament trencava'l grandiós silenci la veu del sacerdot que dirigía á la moribunda les derreres amonestacions de

Digitized by Google

la Santa Esglesia. Allá fora de la cambra se sentía'l soroll de plors mal reprimits...

De prompte s'oí un xarrecar de dents... Semblava l'aleteig de la mort baixant á buscar á sa víctima.

La senyora despertá un moment. Obrí'ls ulls vidriats y mirá á dreta y esquerra. Després buscá ab aquells ulls un'altra cosa... La Margaridoya s'acostá y li prengué la má. La senyora l'estrengué ab gran força y digué ab la trabada llengua unes paraules que ningú entengué. Sòls la Margaridoya sapigué lo que volían dir.

Després mirá novament á son fill y torná á adormirse. Lo metge, qu'estava atalayant desde l'obertura de la cortina de l'arcoba, digué qu'era'l son de la mort.

Lleugera convulsió's vegé després... y tot s'acabá.

L'Aleix caygué abatut sobre la cadira, lo sacerdot acabá començades oracions y'l metge sortí de la sala.

Prompte s'oiren allá fora grans esclafits y ploralles. Llavors la Margaridoya no pogué contenirse y esclatá també en plor. Mes novament lo sofocá, y ab temerós pas s'apartá de l'arcoba y s'acostá á la finestra

Digitized by Google

de la cambra, mentres aquesta s'anava umplint de gent.

La Margaridoya mirá al cel serè y estrellat, com si volgués veure á l'ánima de la difunta volant cap al Senyor...

Sòls una estrella vegé que s'acabava de pondre. Á ella li semblá qu'era l'estrella de Ricamor.

Digitized by Google

IX

LA PRIMERA VÍCTIMA.

L'endemá tota la vall estigué de dol. La senyora de Ricamor era sens dubte la més generalment estimada y respectada, entre'ls richs per sa gran distinció y finíssim tracte, entre'ls pobres pels grans consols y crescudes almoynes que d'ella rebían.

Desde primera hora de matinada, que al campanar de Vallgraciosa se feu lo toch de difunt, totes les converses tinguéren un sol y únich objecte. La mort sobtada de la mare del Aleix despertava mil comentaris. La dissidencia que havían causat entre abdós los amors del hereu era coneguda de tothom, y, si bé es veritat que ningú tenía coneixement de la batalla trabada en lo matí del día avans, tots senyaláren com causa

Digitized by Google

més ò menys principal de la mort la sobredita dissidencia.

No es cas de que'ns entretingam á descriure aquí, puix que successos més notables y de major trascendencia en la nostra historia nos están esperant, les diverses maneres com, en la casa de la difunta y fora d'ella, se demostrá'l sentiment general produhit per tant notoria perdua. Tasca pera estona tindriam si volguessem enumerar una per una les nombroses visites de dol que rebé l'hereu de Ricamor en tot aquell día, ja que, com es de suposar, cap de les persones notables de Vallgraciosa, tant del poble com de les pagesíes, s'excusá de pagar aqueix tribut de l'amistat á la respectable familia.

Mes sí qu'hem de fer notar al lector, tota vegada que cridá en gran manera l'atenció dels visitants y més encara dels habitants del mas, l'assistencia á aquell fúnebre concurs d'un senyor d'alta estatura y una mica encorvat, de vulgars fesomíes y antipática mirada, vestit de levita negra, al qual manifestá l'Aleix gran consideració y respecte. Alguns no'l coneixían, altres sabían prou de sobres quí era y mólts d'aquets s'escan-

Digitized by Google

dalisáren una mica de sa presencia en aquell acte, encara que sens rahó aparent.

Mes qui entre tots sentí al vèurel més gran extranyesa y fins podríam dir espasme fou la Margaridoya, quan, al sortir un moment de vetllar á la morta, se'l trobá cara á cara en un dels corredors que menava á la gran sala. La pobre noya'l mirá y reculá instintivament, com si fos aquell senyor un ocell de rapinya que hagués entrat de nit en la casa per mal tancada finestra.

No sabem si'l lector trobará conseqüent tota aqueixa extranyesa de familiars y forasters al dirli que l'esmentat senyor era Don Gabriel Tuyes, qui per primera vegada posava'l peu á Ricamor.

Mes, fora d'aqueix incident, res de notable succehí durant tot aquell día y'l següent en que tingué lloch la fúnebre cerimonia del enterro. Fins á l'hora en que'l traguéren de la mortuoria cambra, lo cadavre fou amorosament guardat per la Margaridoya y ses petites educandes. En aquelles vint y quatre hores llargues havía reposat sobre un llit de vellut y or guarnit de flors y voltat de ciris funerals, vestit ab l'hábit religiós del Carme, del qual havían fet gene-

Digitized by Google

rós present les monjes d'aqueix ordre que hi havía á Vallgraciosa, á les quals havía amat y protegit mólt la difunta senyora. Cap persona de les que visitáren en aquells moments la casa de Ricamor deixá d'entrar en la fúnebre estada y de pregar devant del cadavre.

Ni açò ni la gran solemnitat del enterro pot despertar en l'experimentat lector fons interés, per lo qual passarem á contarli desseguida lo que succehí al cap d'uns quants díes, quan ja l'Aleix era senyor absolut de Ricamor.

Per pura incidencia hem parlat no fa gayre del Agustí, moço de gran confiança al mas y hèroe del epissodi que está esperant lo lector.

L'Agustí era un minyó d'alguns trenta anys, brau y forçut com un ciclop y bo y honrat á carta cabal. Tenía'l rostre varonil y simpátich, rústegues, mes agradables, maneres y gran amor y respecte á sos amos. Traydor tenía'l mirar y desconfiat y la paraula, si aquí se'ns permet lo calificatiu, algun tant volteriana, mes jamay mentidera. Astut com ell sol y vigilant incansable dels interessos de Ricamor, ell no ig-

Digitized by Google

norava may hónt hi havía frau ò engany, á qual efecte tenía ben montada la súa policía.

No era viciós, puix ni sisquera fumava. De gran sentit práctich en les coses de la vida, y coneixent les grans qualitats de mestressa que possehía la Margaridoya, sens reparar un moment en sos condicions físiques, li feu varies propostes de matrimoni, de les quals ella's rigué, sens qu'ell hagués entès may lo perquè no eran acceptades y sens que la negativa d'ella debilités ni per un moment l'amistat que entre abdós regnava. Una cosa hi havía que'ls feya sempre companys ben avinguts è inseparables y era l'igual afecte que als senyors de Ricamor menavan.

Un orgull tenía l'Agustí, orgull poderós y absolut que ningú era capáç de vèncer, y qu'era constituit pel gran coneixement y experiencia qu'en les coses de la terra pensava tenir, sobre tot de les terres que pertanylan á sos amos. Era de consueta qu'en totes les modificacions qu'en los diferents conreus se tractava de fer sempre'l consell del Agusti prevalgués. Contava á son favor tots los parers, puix may s'havía vist que'l consell séu dongués mals resultats.

Digitized by Google

S'havía après de llegir y escriure ell sol y sens auxili de ningú, mes no tenía lletres de cap mena. Quan una persona instruida teòricament en les coses de la terra citava á discusió la súa práctica, á ell li plavia mólt d'escoltarlo y d'enrahonarhi y de posar á prova tot lo que á ella li semblés de profit en la teoría. Mes, quan aquesta persona era un qualsevol, sens cap coneixement teòrich ni práctich del assumpto, mes sí ab grans presumpcions, ell li manifestava'l major despreci en la discusió y fins, després de la disputa, li guardava cert rencor, poch cristiá certament, mes no desprovehit de causa.

S'esdevingué un dia en que l'Aleix y'l senyor Tuyes, que continuá, desde la primera, diariament la visita á Ricamor, entauláren animada discusió sobre assumpto de la competencia del Agustí. Aquest fou cridat per l'Aleix á la gran porxada del mas, hont la conversa tenía lloch, y convidat á pèndrehi cartes.

L'Agustí, com tots, no tenía cap simpatía per Don Gabriel, mes jamay ho havía manifestat. Quan notá que á aquest la súa presencia y'l terciar ab ell d'igual á igual no li

Digitized by Google

havía caygut bé, digué ab mólta naturalitat la súa opinió, dirigintse solament al hereu.

La qüestió era ben trivial. Tractávas de si podía tenir bon èxit la plantació de palmeres en lo passeig de Fontfreda. Don Gabriel Tuyes, fundat en quatre hipòtesis que sabía per referencia, sostenía que sí; l'Agustí, ensenyat per experiencia propia, responía que nó. Citava, com argument de gran força, que'l difunt senyor de Ricamor y pare del Aleix, gran amich dels arbres, havía provat de plantarne davant del mas y totes s'havían mort al cap del any, exceptuantne algunes que havían viscut algun temps més magres y raquítiques. Lo sol de Vallgraciosa no era prou ardent per enamorar á les palmes.

Lo senyor Tuyes, més ferm per la superioritat de classe que per la de coneixements, negava despòticament lo que sostenía l'Agustí, lo qual fou causa de que aquest callés y, demanat permís, marxés d'aquell lloch.

Ni ell ni l'hereu parláren cap altra vegada d'aqueixa qüestió, mes un día's rebé al mas un carregament de palmes y l'Agus-

Digitized by Google

tí tingué ordre del Aleix pera plantarles. Ferit l'Agustí en lo més viu de son orgull, digué al hereu que aquell día deixava á Ricamor pera no tornarhi més. Y ho feu com ho digué. Devades treballá l'Aleix per ferlo desistir de sa extrema resolució; ell respongué que davant de l'influencia dels Tuyes, mes patent cada día, no podría viure al mas cap de sos servidors antichs.

Tot Vallgraciosa s'enterá del fet y fou gran la murmuració. Tothom vegé per ell que Ricamor entrava en lo camí de descrédit y de ruina que tant havía temut la difunta senyora, y ningú cregué que hagués d'esser l'Agustí l'única víctima de tant notable revolució.

Digitized by Google

X

LA CÁTEDRA DE LA MARGARIDOYA.

ENTRE'l capítol present y l'anterior han passat cinch mesos, temps més que suficient en aquesta humana vida pera ferho oblidar tot, penes y alegríes. La naturalesa, á la que hem deixat en sa major ufanía, s'ha anat envellint y arrugant á mesura que'l sol, son enamorat, ha anat rebaixant l'ardencia de ses caricies.

Núa's va quedant de flors y fulles y les que encara li restan tenen lo color groch de l'agonía. Vents y temporals han anat passant sobre d'ella è hi han deixat deplorable rastre. Trista vá posant la cara davant l'amenaça del hivern que li du'l fúnebre Novembre. Miráu los camps deserts, les vinyes sens pámpols y fins les oliveres, can-

Digitized by Google

sades d'esperar l'hora de la cullita, llançant llur fruyt tant estimat del home.

Ja'ls díes son curts y les nits llargues y les matinades fresques. Esparverades han fugit de Vallgraciosa totes les orenetes, nixís les que nían en les barbacanes com les que paran llur vol en los *chalets* y casestorres. La gent de la vall, cansada també de rendir homenatje al luxo y á la vanitat, se recull en les tranquiles llars á esperar les vetlles patriarcals del hivern.

En los personatjes de la nostra historia no hi ha hagut cambi ni variació de fortuna. Allá á Ricamor s'está tot sol l'Aleix, en sa cátedra la Margaridoya... Solament los Tuyes han seguit l'emigració dels demés ocells de passa y ara son á Barcelona, mes se murmura que tornarán aviat.

La Margaridoya vá mólt poques vegades á Ricamor y's dedica com sempre á la súa especial ensenyança. Açí la trobareu, si la voleu veure, en eix casot propietat del Aleix, rònech per fora, net y curiós per dintre. Petit com es, encara no l'ocupa tot la Margaridoya; tot ho fa en lo pis baix, menjar, dormir, ensenyar, delectarse... Á l'entrada y davant de tothom hi té l'escola, un

Digitized by Google

pas més enllá lo menjador y la cuyna, despres lo petit hort de ses delicies. Entremhi.

Heuse aquí la cátedra: tres blanques parets, quatre rústechs banchs y una cadira. Tres quadros en les parets. En lo lloch preferent, es dir, sobre'l portal del menjador y sota la finestra de la cambra, que dona á la mateixa escola, una estampa de la Concepció de Murillo y tres graons per peanya, hont hi há gerros de flors y lluhentes palmatories de metall. Eixa es la santíssima advocada de la mestra y ses deixebles.

En la paret de la dreta altra estampa, Sant Joseph, patró y advocat de tot bon creyent. Á l'esquerra, portant á la má la palma de son martiri, la santa patrona de la Margaridoya.

Blanques cortines de tela tapan lo que deixaría veure la mitx oberta finestra de la cambra hont la mestra dorm y somía... Dessota, com havem dit, cuyna y menja y una porta pollada deixa veure l'hort, poblat encara de flors y fulles.

La Margaridoya, com qualsevol altre pobret, té gran amor á les flors y troba plaher en criarles. Encara hi veureu, á hores d'ara diverses flors, com l'heliotrop, per

Digitized by Google

exemple, de sensual olor; algun gessamí, la multiflor verbena y dalies de varis colors y en abundancia, no per açò en l'abundó ab que estavan ara fa poch en lo parch de casa'ls Tuyes, hont lo considerable troç destinat á elles feya un efecte semblant al de la clássica plaça de Vich los diumenges, ab sa espessor de barretines morades y vermelles y'ls colors divers dels mocadors de les pageses.

Son les vuyt del matí y aquesta es l'hora d'obrir la cátedra. Començan á arrivar noyetes de quatre á sis anys, rosses totes y aixerides y ab los nassets encesos ja per l'ayre fret. La mestra, mentres espera que hi sían totes, les deixa jugar y divertirse. Mes, quan totes hi son, se presenta ella al mitx y les fa agenollar pera resar la Salve de consuetut á la Patrona de l'escola. Les noyes, creuhades les manetes, se persignan y resan.

La Margaridoya s'assenta després en l'única cadira que allí's veu y empunya una canya. Desd'eixa tribuna, tant diferent d'altres que mólts haureu vist y hont heu sentit dir grans heretgies, ella hi ensenya è hi pregunta la Doctrina de la veritat.

Tal es l'ofici de la Margaridoya. Ella

Digitized by Google

dubta que al mon n'hi haja un altre de millor y més grat á Déu, y té rahó en dubtarho. En les tribulacions y tempestats de la vida que sobre aqueix ésser tant insignificant han bramat y pot-ser braman encara, son ofici, á més de gran distracció, li ha sigut consol inefable.

Aquelles noyetes, que encara no saben ni aprenen de llegir, son les més ben criades del poble. Quan la gent se troba ab una noya de sis anys que té tota l'urbanitat y tota la docilitat y tot l'enteniment d'una de catorze, sol dir: «esta noya es deixebla de la Margaridoya».

Mes elles passan tot lo día, si no es l'hora de dinar, prop de la mestra, sens exceptuar los diumenges y demés festes de guardar, que ab ella ván á missa major y ab ella ván á passeig y ab ella fan piadosos exercicis. Sempre que'l senyor Rector se les troba á passeig y les veu tant dòcils y tant respectuoses, enrotllantlo per besarli la má, diu á qui escoltarlo vulga que la Margaridoya está conreant dos jardins de flors, un pera la terra y un altre pel cel.

De vegades es lo senyor Rector més explícit y sol dir que la cátedra de la Mar-

Digitized by Google

garidoya es l'escola del cor. Perque aquell ò aquella—diu ab ayre de religiosa familiar plàtica—, aquell ò aquella que de petit no s'ha gravat en la memoria les lliçons divines del Catecisme no ha sentit ni es fácil que sente may náixer en son cor los nobilíssims sentiments que cubreixen de flors lo camí espinós de l'humana vida.

Animada per eixes paraules del sacerdot, en diverses ocasions sentides, la Margaridoya no havía desatès may ni havía sentit un gra de festidi en la práctica de son noble ofici. Aquella constancia séva li havía valgut los més grans elogis, pels quals la constancia's feya major y més fruytosa l'ensenyança.

Mes hi há algun temps que á la Margaridoya li ha nascut una espina al cor que mólt sovint l'atormenta y la distrau de sos quefers. Dies sencers s'han passat sens ella preguntar ni explicar un mot de Doctrina y, en altres ocasions, mentres está explicant entremitx de ses deixebles, sent venirli les llágrimes als ulls y se'n entra á dintre, perque les noyes no la vejan plorar y no ho conten.

¿Què li deu passar á la Margaridoya?

Digitized by Google

XI

LA MARGARIDOYA FA PORTETA.

Un d'aqueixos díes passá pel carrer l'Agustí, y deturantse un moment sens entrar, apostrofá aixís á la Margaridoya:

—Y ¿què tal la senyora mestra?

—Passant. ¿Y tu, Agustí?

—Jo bo, gracies á Déu y pera quimera de metges y apotecaris.

—¿Perquè no entras á seure una estona?

—No es encara hora de plegar, Margaridoya.

Ella deixá sola la cátedra y sortí á la porta. S'acostá al Agustí y li digué en veu baixa:

—¿Què sabs de Ricamor?

—Per mi res, que pera mi tots hi están bons, mes ne sé per altres.

Digitized by Google

—Y ¿què sabs?

—Que allá tot vá com pot y com vol Déu, ò com vol l'hereu, millor dit, que ha ben perdut l'*oremus*. Has de saber que tot vá desfigurantse y prenent un ayre senyor que fa llástima. Aviat del Ricamor vell no més ne quedará la memoria pera nosaltres dos. Allá dins hi há un debullit de mestres de casa que no s'hi entenen. Lo masover, ja ho sabs, fa tres dies que n'es fora. Li han fet prop del torrent una casa com una closca de nou, y allá encabeixthi tu y'l bestiar... y, si no hi cabs, arrónsat. Del prat del davant de la casa n'arrancan totes les alzines pera ferhi un jardinás més gran que'l dels Tuyes, hont temps há que hi há plantades les fleumes palmeres. En fi, Margaridoya, has de saber que Ricamor es tot un altre y aviat ni tu ni jo, encara que hi volguessem tornar, hi sabríam lo camí.

—Y'l casament ¿sabs còm está?

—Á punt d'orga, noya. Ella sembla que no diu que nó com aquella altra que jo ja sé y'm callo.

—Vaja, Agustí, no fassas comparançes. Digas si no era cosa de riure un homenás com tu casarse ab una nina...

Digitized by Google

—Bah, bah, deixemho; no ha de faltar qui's deixe penjar algun día per dirme marit y ferme dur l'esquena geperuda.

—¿No has olorat la diada?...

—Vols saber més del que jo sé, minyona. No sé'l día, mes sembla que al menjar los turrons ja l'un estará tip del altre.

Aquesta resposta, que ab tanta precisió expressava lo que generalment se creya que vindría á esser lo matrimoni del Aleix y l'Amalia Tuyes, afligí y alegrá ensemps á la Margaridoya. Era la tristesa produyt natural del fraternal amor qu'ella sentía per l'hereu y l'alegría era filla d'alguna altra cosa menys santa que nosaltres encara no podem saber.

—¿Què sabs tu?—digué al Agustí—¿còm sabs tu lo que'ls ha de passar y lo que Déu los té destinat? ¿Per ventura no ha de succehir que aqueixa afició que ara's tenen los dure tota la vida?

—¡Ah, traydora! Com si tu no pensesses igual que jo y pot-ser coses pitjors encara...

—Jo no't dich lo que'n penso, Agustí; lo que vull dirte es que solament Déu sab lo que'ls ha de passar y que nosaltres no po-

Digitized by Google

dem dir si es lleig ò bonich, blanch ò negre.

—Lo que jo he sabut també es que no's casarán aquí, sinó á Barcelona.

—¿Es dir que'ls Tuyes no tornarán, com la gent fa corre?

—Aixís m'ho han dit á mi. Tornarán quan ja sían casats. Aleshores l'Aleix acompanyará á sa muller á totes les heretats que té aquí als voltants y després se'n anirán de viatge á França y què sé jo ahónt més.

—¿Còm has arrivat á saber tantes coses?

—M'ho explicá tot lo masover que aqueix dia'm vingué á escometre pera consultarme si feya bé en deixar la masovería.

—Y tu ¿què li digueres?

—Que per ara no té prou motius pera deixarla, puix qualsevulga hora que la deixe tindrá de penedírsen, que tu ja sabs que de masoveríes com aqueixa de Ricamor no se'n troban á cada passa.

—Y ¿què té que dir fins ara?

—L'haverlo tret de la casa dels senyors, qu'ell té per una gran ofensa. Há trescents anys—diu—que la méva familia habita en aquella casa y jo era'l destinat á veure com se'ns n'havía de llançar. Açò al bon home

Digitized by Google

no li cab á la barretina. Jo li dich que, apartat dels senyors, viurá més á son pler y ab móltes menys trabetes; mes se li ha ficat al cap que ab aqueixa feta l'hereu l'ha ferit en l'honra y jo crech que, si no'l ne poden distraure, fins agafará manies.

—L'home fins á cert punt té rahó y l'acció del Aleix ha sigut poch meditada y sobre tot feta ab poca humilitat y poch respecte á l'honrada familia del masover. Sa mare (que Déu la tinga al cel) hauría fet lo mateix, deixantlos contents y resignats. L'Aleix sembla que no vol fer cas d'aqueixes coses que sentim los pobres quan veyem que's fa despreci de la nostra estimació y carinyo.

—Parlas com un llibre, Margaridoya.

—Y això—continuá ella—que l'Aleix no té res de dolent, nó. Es bo com lo pa blanch y'l séu cor val més moneda que no reunirían cent Tuyes, aplegant tot l'or que tenen. Mes aqueixa moça li ha girat lo cervell y y això parará mal, Agustí, parará mal.

—Y ¿tu no sabs—digué ell—la compra de cavalls que han fet?

—¿De cavalls?

—De cavalls, noya. Quatre de lo millor

Digitized by Google

que jo he vist, y això que n'he vist de famosos. L'altre día me'ls vaig trobar al abeurador de la plaça, quan encara no sabía de quí eran, y't dich que son cosa bona.

—Y ¿pera què son aqueixos cavalls?

—També'l masover ne sab alguna cosa. Dels quatre, dos los volen pera tirar un carruatge que portará á la senyora quan tinga de venir al poble...

—Y ¿la tartana?

—La tartana es poch per la filla de Don Gabriel Tuyes.

—¿Y'ls altres dos?

—Los altres serán per'anar á passeig marit y muller, qu'ella diuhen que munta tant bé com l'home que més ne sapia. ¿No t'ho dich, tonta? ¡Y tu aqueixa vistaça que hi obres! Los senyors de Ricamor son cavallers de fa mólts segles, mes ara si que ho serán de bo y no solament de paraula.

Aquí hi posá l'Agustí una gran rialla.

La Margaridoya no rigué gens. Tot aqueix alarde de riquesa del hereu de Ricamor l'anava torturant més y més á cada paraula que dels llavis del Agustí sortía. Ella encara alguns colps anava á Ricamor y sentía al anarhi un cert plaher intern de

Digitized by Google

singular origen. Es veritat que al esser allá tot lo séu goig solía amargarse, mes ella no per açò deixava ses visites y tremolava de veres al pensar que pot-ser algun día no podría ferles.

Aqueix día tenía que arrivar en efecte. Ja feya algun temps qu'ella no hi havía estat, de manera que casi tot lo que li deya l'Agustí li era nou, per lo qual temía ja perdres entre aquella general trasfiguració que tenía lloch en una casa hont no hi havía recó ni reconet que d'ella no fos conegut y estimat més que sa casa propia.

Mes ja no era lo que succehía en l'actualitat sinó lo que havía després de succehir lo que l'espantava. Aqueix senyoratge de Ricamor anava á enfilarse tant que ja la Margaridoya no arrivaría ni á besarli les plantes. Ricamor s'allunyava d'ella com s'allunyava y fugía ò feya allunyar y fugir, millor dit, á sos servidors de majòr fidelitat y constancia; Ricamor era com un arbre antich que's despullés de ses flors humils y flayroses pera vestirse pretencioses flors de gran lluhentor y mentider aroma.

Totes aqueixes idees, que passáren com una processó de llampechs pel cervell de

Digitized by Google

la Margaridoya, acabáren per arrancarli'l plor. Ses llágrimes servíren d'oportuna resposta á la rialla del Agustí.

Aquest, que no plorava may, no deixá de conmoures, mes, tement una debilitat indigna d'un home forçut y musclós com ell, se despedí incontinent de la súa amiga.

—Margaridoya, ab salut y que't vajan bé'ls ordis.

—Adéu, Agustí, y déixat veure.

Digitized by Google

XII

LES MUDANÇES DE RICAMOR.

L'endemá del día en que tingué lloch l'anterior conversa aná al mas la Margaridoya. Al arrivar al parch de davant de la casa, que ab cosa de tres mesos s'havía inprovisat, sentí allá dintre gran soroll y cantades. Ressonava sobre tot, entre aquella aixordadora fressa, lo colp tètrich y sech de l'escarpra. Aqueix colp sempre es com un punyal que forada'l pit y fa plorar. Allá hont hi há l'escarpra hi há sempre runes. L'escarpra es lo botxí dels edificis. L'escarpra es l'instrument afavorit de la revolució, de la revolució impía y destructora. En tot penó de motí y de bullanga hi hauría d'haver sempre pintada una escarpra.

Açò ja ho sabía la Margaridoya y per ço,

Digitized by Google

al sentir lo colp de l'escarpra, li semblá que li davan una empenta al cor que volía dir: «aquí tot s'arruna y tot se muda; vésten, que ja res t'hi toca fer».

No obstant, la Margaridoya no se'n torná sens entrar en la casa. Vegé allá dintre antigues parets cayent engrunades sobre aquelles esmolades rajoles hont tant nobles plantes s'havían posat. Vegé velles y mólt alabades pintures esborrades per l'escombreta d'un pintor del día qu'emblanquinava allò ab blanch de zench y feya llarchs filets grochs que després serían daurats. Vegé, ò no vegé, per dirho millor, grans y venerables quadros, ab hermoses imatges de sants, que per espay de segles havían honrat aquelles parets, trets de son lloch pera mudarlos ab lleugeres y algun tant atrevides pintures, fruyt privilegiat dels actuals paladars artístichs, qu'embalatjades jeyan en un recó, esperant l'hora d'esser exposades.

Vegé les grans cadires de cuyro historiat y de claus lluhents com l'or á punt d'esser condempnades al ostracisme de les golfes, y embolicats vegé també los sillons nous y flamants qu'eran de vellut y damasch de seda, esperant lo destronament de les antiqua-

Digitized by Google

des cadires, pera posarse en llur seti. Vegé les venerandes calaixeres y les caixes arqueològiques de seria noguera, en qual camp negrós brillavan mosaychs d'ebori, amenaçades pels mobles d'alegre caoba, que no eran encara á Ricamor, mes que estavan á punt de ferhi llur triomfal entrada. Caygudes vegé les cornucopies y les vermelles cortines y desterrats també los Sants Crists, que ab dosserets de paper damasch y cortines de punt, hi havía en totes les cambres. Fins los llits trobá fora, los vermellosos llits ab petjes de daurades estríes y pintades capsaleres.

Tot açò y altres coses més, que no anomenam per no fernos pesats, vegé la Margaridoya en aquella romería que feu per totes les sales de la casa, buscant á son duenyo y trasformador, á qui tenía gran pressa de veure. De mica en mica, y entremitx de les bromes dels treballadors á que ella donava lloch sens fer cap senyal d'enténdreles ni de sentirles, arrivá á l'única peça que fins aleshores s'havía salvat de la general revolució. Era la cambra de la difunta senyora de Ricamor, amiga de la Margaridoya, á qui hem vist nosaltres mo-

Digitized by Google

rir en sa arcoba mateixa. Allí s'assentá, recordá y plorá.

Sentí com una gran veu que li preguntava còm havía donat cumpliment al llegat qu'en aquella espona havía admès y acceptat ab solemne promesa de cumplirlo.

Ella, ab gran confusió, respongué:

—Venía ara á cumplirlo.

Mes aquella veu, que no's sentía al exterior, sinó que ressonava única y poderosament en la conciencia de la Margaridoya, torná á preguntar:

—¿Còm has cumplert l'encárrech?

La Margaridoya llavors, plena de remordiments, no respongué.

Tercera vegada sentí la veu y aleshores, tapantse la cara y fugint d'aquell lloch, preguntá ab gran ansia á la primera persona que trobá al pas hónt era l'Aleix. Li diguéren que havía sortit á caçar y que fins al vespre no tornaría.

Eran les tres de la tarde.

La Margaridoya sortí de la casa. Lo primer alè d'ayre que refrescá son front esvahí les ombres de sa imaginació è hi vegé serena.

La gran lliça de Ricamor anava desapa-

Digitized by Google

reixent. No torbáren son pas, com tants altres colps, les lloques ab llurs remades de polls, ni'ls cabridets manyachs, ni'ls tendres xays que allá solían tenir llur alberch, no lluny dels grans estables hont passavan la nit los nombrosos animals destinats á les feynes agrícoles del mas.

Totes aqueixes dependencies d'una pagesia s'havían portat al costat de la nova casa del masover, quedant solament vora la casa senyorial los cellers del vi, obra casi monumental del Aleix qu'era admirada y envejada per tots los culliters de rahims que hi havía per aquelles terres. Los cellers eran una superba mostra de la gran riquesa de Ricamor y afalagava á la vanitat lo tenirlos ben prop, tant més quan son vehinat no era molestia ni pel més refinat senyoratge, com ho eran la proximitat dels bous y de les mules y'ls passeigs de les gallines per davant del gran portal.

La Margaridoya vegé també y comprengué totes aqueixes altres particularitats de la trasformació de Ricamor, mes, com portava aleshores una idea fixa, no's deturá á examinar ni plányer la ruina de l'espayosa lliça.

Digitized by Google

S'encaminá á la pineda anomenada de Ricamor, hont acaba'l passeig de Fontfreda, á un quart d'hora de distancia de la casa. La Margaridoya sabía ò presumía que per allá passaría l'Aleix ans de tornar á casa súa, y allá's determiná á esperarlo, valdament li passessen batelleres totes les hores que quedavan d'aquella tarde, que no era llarga en realitat com tarde de novembre. No hores, sino dies y nits s'hauría estat allá esperant, puix tenía gran pressa de satisfer la fam de dos corchs qu'en aquella ocasió li estavan rosegant ensemps lo cor y la conciencia.

Digitized by Google

XIII

CARA Á CARA.

Tots nosaltres sabem ja hónt es la pineda de Ricamor de quan l'hem atravessada á cavall d'aquell monstre de negra cara y entranyes de foch que deu vegades el día se n'entra allá á espantar ab ses petjades de gegant als ocells que n'han fet llur paradís.

La pineda es espessa y mólt gran y de les finques de Ricamor no es certament la menys hermosa, y açò que'l patrimoni de Ricamor té coses que s'ho valen, com més endavant ne veurem la mostra.

Més que per l'espessor y la grandiositat, es notable aqueix bosch de pins per l'alsaria d'aquets, la qual se presta perfectament á dir que semblan parassols de gegants. Murmura allá dins un torrent de gran fon-

Digitized by Google

daria, qual nom no se sab, pot-ser perque no'n té, y quatre ò cinch fonts, les més petites á baix, vora'l llit del torrent, y les dúes més abundoses á dalt, lo qual es causa de que llurs aygues s'aprofiten pera regar llunyes hortes ahont les porta un aqüeduyt de cinchcents anys d'etat que atravessa diagonalment tota la pineda. De veure y d'admirar son los bonichs archs que forma aqueix aqüeduyt al passar per damunt del torrent, per la simpática morenor de ses pedres, per sos degotalls, per sos penjoys d'eures que venen á esser com los atapahits cortinatges d'aquelles gracioses obertures.

Campanetes de blavosos colors floreixen al amor d'aquelles humitats, dilatantse per les amples margenades del torrent com flors brodades sobre aquella catifa de tendra molsa y menuda herba.

Lo sol no entra may allá dintre, mes en les mitxdiades del estiu hi penetra un ayre fresch y oxigenat qu'es la delicia dels forasters que venen á Vallgraciosa. En aqueixa tarde de novembre en que hi aná la Margaridoya, l'ayre no era ja fresch, sinó fret y ofensiu en gran manera.

Digitized by Google

Mes la nostra heroina no tenía prous hábits de senyora pera ofendres de la fredor d'aquell ayre. Arrupida sí, seguí de cap á cap tota la pineda, buscant á qui esperava, per si fos cas de que ja estés en ella. D'un á un recorregué tots aquells intrincats carrers de pins, sens parar l'atenció en les flors que trinxava, ni en les llagostes que saltavan á sos peus, ni sisquera en aquells blanquinosos bolets que naixían, com ridícules parodies, al peu dels arbres gegants.

No trobá á ningú y s'assentá á esperar á la vora del torrent.

Recapacitá y's preguntá lo que anava á fer en aquell lloch y què anava á dir al hereu de Ricamor, son company de jochs en altres temps y ara res, ni tant solament son amo. En realitat l'Aleix podía traurèsela del davant ab una sola paraula: «¿quí ets tu?» Al menys, si hagués sigut sa criada, hi havía una relació y ell tenía qu'escoltarla, encara que fos no més pera enterarse de que's propassava ab son senyor. Mes ella sòls podía invocar memories, memories qu'en lo present del Aleix venían á esser lo que son pel viatjer les árides terres qu'en son camí ha trobat y que procura

Digitized by Google

oblidar prompte per que no'l distragan del plaher de contemplarne d'altres més florides y rialleres.

La Margaridoya, no hi há dubte, anava á parlar severament al Aleix d'aquell fet que sa mare no volgué veure, encara que per no vèurel s'hagué de morir; d'aquell fet qu'en opinió de tots los que coneixían y amavan al Aleix, havía d'esser un día sa desgracia y la ruína de Ricamor. Mes ¿en nom de quí anava ella á amonestarlo, tota vegada que ni li era germana, ni parenta, pera ell pot-ser ja ni amiga? En nom de sa mare difunta, víctima d'ell y de sos esgarriats amors. Mes ¿reconeixería l'Aleix la llegitimitat d'aquell llegat extrany, de aquella singular embaixada? ¿Quín efecte li podía fer tot lo que li digués ella, per grans y fondes y trascendentals que fossen ses paraules?

Totes aqueixes preguntes preliminars se feya la Margaridoya ans de combinar lo parlament-apòstrofe ab que tractava d'escometre al Aleix. Les idees s'encreuhavan en son cervell com, pochs moments havía, los ocells inquiets y alegres, que del un arbre al altre saltavan, piulant y aconse-

Digitized by Google

guintse en joganeres volades. Ella no sabía còm combinar son discurs pera produhir lo desitjat efecte.

Mes aquí se'ns ocorre á nosaltres recapacitar també y discorre sobre l'extranya conducta de la Margaridoya, puix qu'en cinch mesos llarchs que cumplían de la mort de la senyora de Ricamor, cap treball havía fet ni cap pas havía donat pera posar estorbs y obstacles en la marxa dels projectes del Aleix, cada día més declarada y triomfant.

Ella havía promès solemnement vora'l llit d'aquella dona moribunda prosseguir la campanya que la pobre senyora havía emprès ab tanta decisió y ab tant trista fortuna. ¿Perquè no havía cumplert sa promesa, adormintse en l'inacció més culpable?

Que la Margaridoya no s'oblidava de son compromís y que cada día y cada moment volía cumplirlo, es cosa que sabem ab tota certitut; mes també sospitam, y sabem, que allá dintre del cor de la Margaridoya hi havía nascut un cert temor que li matava tota l'intenció y totes les forçes. Lo que'ns manca saber es de què era fill aqueix temor, de què podía venir tant singular apo-

Digitized by Google

cament en una persona com la nostra heroína que, en tractantse de debers d'estimació, no hi havía entrebanchs ni barreres que fossen prou per deturarla.

Cosa ben averiguada es també per nosaltres qu'en aqueix solemne moment de la nostra acció en que esperava al Alcix, pera esborrar d'un sol colp y ab suprema empenta tota l'inacció anterior, sentía en més alt grau que may aqueix temor especialíssim y aqueix deixament de forçes que l'havían condempnada al més absolut quietisme, y que, solament fent us de tota sa inmensa força de voluntat, pogué vèncers á sí mateixa, no reculant ni marxant d'aquell lloch quan anava á trabarse seriament la batalla.

La tarde anava cayent y'l sol se ponía. Les postes de sol son mólt boniques á Vallgraciosa, mes en mitx d'aquella foscuria dels pins, que avançava la nit de mólta estona, res s'ovirava del espectacle hermós en que l'or y la pórpora forman mil visatges, ara al encendre'ls núvols esbarriats que, mercè á llurs capritxoses formes, tenen la apariencia ja de peixos gegantins ab aletes daurades, ja d'áligues reals pintades de

Digitized by Google

lluhents colors, ja de cent objectes mólt variats y mólt bells qu'extasían l'ánima; ara il-luminant ab grans ribets de foch torres y castells de may somiada arquitectura, que han format les bromes en les montanyes del ponent; més tart deixant en tota l'extensió de la ponentina serra una riquíssima franja de llum qu'es l'imatge real y verdadera de la dolça y melancòlica anyorança que deixan al fugir del mon l'amor, la virtut y 'l talent sempre per breu temps personificats entre nosaltres.

Res d'açò, donchs, podía distraure 'l pensament de la Margaridoya sota aquelles amples copes dels pins, en mitx d'aquella espessor hont ja era vespre. Tots los remors que allá dins se sentían, eran ja de nocturn carácter, ò eran, millor dit, remors de crepuscle que guardan més tristesa que tota la quietut y silenci d'una negra nit.

L'Aleix no podía trigar. Per un moment assaltá á la Margaridoya 'l temor de que aquell día no passaría per allá al dirigirse á sa casa, mes sentí passos que s'acostavan y recobrá la confiança. Mes ensemps recobrá tot lo temor y tota l'indecisió. Lo cor li anava com una esberada pèndola de rellot-

Digitized by Google

ge. Sentí per un instant lleuger desmay, mes després lográ reunir y concentrar ses forçes.

No hi havía dubte; l'Aleix s'anava acostant. Vèyas lo contorn de sa figura, mes ab la poca llum no's distingía lo color vermell de sa barretina, ni son ayrós vestiment de caça, ni aquell son noble continent, ni aquella hermosor dels séus ulls fets de vellut lluminós ab pestanyes d'or per reverber y pantalla.

Tranquil y en enganyosa soletat marxava ell per aquells corredors de pins, quan sentí lo remor d'alegres festes que feya son gos perdiguer á persona coneguda. Al deturarse per tractar de saber quí hi havía allá, se sentí cridat per dèbil veu qu'en aquella hora y en aquell lloch fantástich podía pendres per plany d'ánima en pena.

—¡Aleix!...

—¿Quí'm crida?—preguntá ell, alçant lo gatet de sa escopeta.

—No tingas temor, Aleix; só jo. Ja pots conèixerme ab la veu—digué la Margaridoya, fent mitx camí del que ja ell havía començat.

—¿Tu?...—feu ell, reconeixentla.

Digitized by Google

—Sí, jo; la Margaridoya.

—Y ¿què fas en aquest lloch y en semblant hora?

—He vingut pera sortirte al pas y deturarte, puix tinch de dirte quatre paraules.

—A fe que'l seti y l'ocasió no sé què'm fan pensar d'aqueixes paraules.

—No ha sigut voluntat méva, sinó obra de la casualitat lo venirte á trobar aquí, puix avans he anat á casa téva.

—¿Perquè, donchs, no m'esperavas allá?

—Primerament, perque no'm pensava que tornesses tant tart y creya trobarte pel camí y, segonament, perque no'm desagradava trobarnos y enrahonar aquí, hont no tindrem oyents ni espíes.

—Dónat pressa, donchs, y parla.

—Te recomano mólt la paciencia, Aleix, perque lo que tinch de dirte tal vegada s'allargará més de lo que tu voldrías. No frisses gens, no frisses: al cap d'avall res importa que trigues una hora més en arrivar á casa túa, tota vegada que, desde que ta bona mare se'n pujá al cel, ningú t'hi espera ni passa ansia per ta tornada.

L'Aleix feu un moviment d'impaciencia. La Margaridoya feu com si no'l vegés.

Digitized by Google

—D'aqueixa soletat y d'aquèix desert de ta casa venía cabalment á parlarte. Jo que't conech, Aleix,—perque tu ja sabs que't conech mólt á fons, per més que pot-ser te sapia greu—jo, que't conech, sé l'efecte desastrós que ha de causar en tu aqueixa ausencia de tot amor en la casa hont has nascut y hont has de viure per tota la vida. Jo comprench mólt bé que aqueixa especie d'ermitatge en que ara estás no ha de plaure á ton cor, avesat d'antich á l'expansió de sos cars sentiments. Eixa ha d'esser pera tu grandíssima desditxa... Lo que no comprench, Aleix, lo que á mi no'm sab cabre al cap es que la vulgas fer major encara...

—¿Còm?—preguntá l'Aleix, qual impaciencia s'havía adormit un moment, convertintse en conformitat flemática.

—¿Còm? preguntas. Y jo't respondré: casante ab qui tractas de casarte. Ja veus que vaig dretament á la qüestió.

L'Aleix no digué res encara. Continuava en sa flema. La Margaridoya seguí parlant.

—Tu no ignoras que ta mare y senyora mía (que Déu tinga al cel) se valgué de mi pera saber si podía oposarse ab fonament

Digitized by Google

á tos projectes de casori ab la senyoreta Tuyes. Vás á riuret de mi y del méu orgull, mes tu debías també consultarme á mi avans d'encadenar lo destí de ta vida ab la promesa fatal que tens pronunciada.

L'hereu de Ricamor rigué, efectivament, mes ab rialla forçada. La Margaridoya era massa valenta en aquell moment y anava massa preparada pera torbarse per tan petita cosa.

—T'hauría dit aleshores—continuá dihent—que lo que anavas á fer era solament posar un moble de luxo en la casa de tos avis.—Mes dich mal... Lo que aleshores t'hauría dit es que anavas á clavar una espina de mort en lo cor de la téva mare.

Aquí l'Aleix feu ja un moviment gens pacífich que serví pera encoratjar més á sa adversaria.

—Á ella ara ja no li pots fer res, es dir sí, pots ultratjarla encara, desobehintla quan ja no té veu ni braç pera deturarte.

La Margaridoya d'enèrgica s'anava tornant crudel y fera. Allá en les fondaries del séu cor hi havía alguna fibra mólt irritada hont al passar s'enverinava la sabor de ses paraules.

Digitized by Google

—Ella'm deixá á mi tutora y curadora de ton cor inexpert y no has d'extranyar, per consegüent, que vinga ara á fer contres als téus plans ja tant avançats y resolts en apariencia.

L'Aleix l'interrompé, dihent:

—Avans, Margaridoya, que causen en mi tes paraules l'efecte que sembla que desitjas, permetme que jo te'n diga dúes, y, després, si bé t'apar, podrás prosseguir ton enrahonament de la manera que vulgas. Lo qué tinch de dirte es que, si ara t'escolto y t'he escoltat mólts colps avans d'ara ab benevolencia, no es per voluntat que tinga de sentirte ni plaher que tos parlaments me causen, sinó per pura compassió y llástima que tinch de ton ésser miserable.

La Margaridoya abaixá'l cap per la més gran de les vergonyes.

—La méva mare—continuá l'Aleix—no sé per quína debilitat, filla indubtablement de sa bondat inmensa, havía begut en tu, com se sol dir, de tal manera, que no hi havía cosa ni coseta qu'ella fes que no n'hagués passat avans la Margaridoya. Res hi tinguí jo que dir fins que aqueix poder y privança de la Margaridoya vinguéren á

Digitized by Google

barrejarse en mos particulars assumptos. Llavors sí que vaig oposarme ab resolució á sa perjudicial influencia, y has de saber, tu que avuy apar que vens ab paraula de jutje á acusarme d'assessí de la méva mare, que jo he deixat á Déu lo discernir si fou la mía constancia en mos propòsits ò bé les túes intrigues les que causáren la sùa mort inesperada.

Com avans en sa dignitat, la Margaridoya se sentí ferida aquí en sos més desinteressats afectes.

Podría creure'l lector que, davant d'aqueix atach duríssim del Aleix, la feresa y energía d'ella prenguéren més forta embestida, mes á nosaltres nos consta que, pel contrari, ella no respongué y's posá á plorar. Lo que empenyía á la Margaridoya á parlar al Aleix era una causa d'especialíssim orígen mólt semblant á una tempestat que aixís enjega'l llamp que crema y mata com llança pluja abundosa que salva y vivifica.

Plorá, donchs, y de veres, per lo qual l'Aleix, que l'hauría deixada incontinent á respòndreli ab la duresa y sequedat anteriors, sentí repugnancia en deixarla en un estat que no sabía compendre.

Digitized by Google

Quan lo doll de ses llágrimes minvá un xich, ella torná á enrahonar y digué:

—Totes eixes aspres paraules que m'has dit y tot lo mal que ab elles m'has fet no han de rosegar may la túa conciencia, que perdonades les tens ja desd'avans de dirles. No era menester que aquella santa que fou mare téva m'encarregués resignació y fortalesa d'esperit en esta campanya á la que per son manament he vingut á llançarme: tots los ultratjes que per ma trista condició estich sufrint ja sabía ella que no fan náixer en mi ni un gra d'ira y que'ls perdono á tothom y mólt més á les persones que'm son cares. Per açò, Aleix, aqueixes dúes paraules téves son com si no les haguesses dites, perque res han modificat ni corretgit.

L'hereu tornava á impacientarse.

—Escolta—continuá la Margaridoya—, escolta. En tot aqueix temps, que ja comença á esser llarch, que tractas á la Tuyes ¿quántes mostres del séu amor has tingut?...

—¿T'importa á tu'l saberho?—digué ab to despreciatiu l'Aleix.

—¡Oh, si! mólt!... Perque si'm responguesses que una'n tens, me veurías á mi fugir de prop téu vençuda y avergonyida.

Digitized by Google

L'Aleix demostrá que, á pesar séu, reflexionava.

—Si una sola'n tinguesses—ella prosseguí més animada—, si una sola'n tinguesses, jo no hauría vingut aquí á trobarte per dirte lo que't vaig á dir desseguida.

L'Aleix doná un pas per'anársen. Casi s'hauría dit en aquell moment que li feya pór la Margaridoya. Ella l'agafá pel sarró y'l detingué.

—Que l'Aleix de Ricamor—continuá dihent més ferma que may—y Ricamor mateix han mort desde'l día qu'heu lligat lo vostre tracte de casori. Prova es ja d'açò les grans mudanços de ta casa que per tot sentirás bestraure. Que ta independencia de carácter se rendeix de la manera més humiliant, nó á les armes d'un amor apassionat, sinó á les astutes emboscades del diner mil vegades malehit. Que la Tuyes no vá á entrar en ta casa pera esser la muller dòcil y amorosa de son marit, sinó la senyora intractable y superbiosa de Ricamor, y que després—¡escolta bé!—no será la mare tendra y sol-lícita dels téus fills, sinó la dona vana cuydadosa de la conservació de sa jovenesa y de sa hermosura. ¡Déu me per-

Digitized by Google

dó!... Jo crech que á Ricamor li valdría més que avans hi caygués un llamp que tot ho fes cendra!...

L'Aleix no podía dissimular que aqueixes paraules li causavan fonda impresió, mes ofegá eixa impresió, y, ab accent ja més violent que aspre, digué:

—Suara, al venir, saltavan á mon davant, com si volguessen posar estorbs á mon camí, eixos menuts insectes que'n dihem llagostes. Jo passava sens ferne cas y'ls esclafava... Es en va que tu y tots los que contra mí'os heu conjurat tracteu d'oposarvos als méus projectes: com á les llagostes, jo passaré trepitjantvos sens fer cas de vosaltres.

Á la Margaridoya li semblá que ja's sentía damunt lo peu feixuch del caçador.

No's posava sobre d'ella, mes marxava d'aquell lloch. Ella hauría preferit lo primer.

L'aconseguí y tornà á deturarlo.

—Aleix, per l'amor de Déu, no te'n vajas encara.

Volía ell prosseguir son camí y forcejá ab la Margaridoya que'l tenía pres ab extraordinaria força.

Digitized by Google

—Digas: ¿creus tu que vinch jo aquí á encéndret l'ira sense un motiu grandíssim, sense una rahó sobirana?... ¡Atúrat, atúrat!... Jo he vingut aquí perque no vull que sías may desditxat, may infelís, Aleix... No ho vull, nó... Y en lo día d'avuy, Aleix, no hi há ningú al mon que t'estime com jo t'estimo... Sí, jo, la pobre mestra de Doctrina!... ¡Que sé jo quína lley d'amor es aqueix que't tinch!... Jo solament sé que no més se satisfá veyent l'alegría en ton rostre y la tranquilitat en ton cor y la felicitat en ton pervindre... ¡Aqueix es mon amor!... Si't fa nosa, mátam ab aqueixa escopeta que portas y tot será acabat!

En aquella cara de la Margaridoya, si hagués sigut clar, s'hi hauría vist una certa vivor mólt semblant á la del desvari y també á la dels raptes de bojería.

L'Aleix la mirava aturdit y forcejava per despendres d'ella, que seguía tenintlo pres entre'ls nirvis de ferro de ses mans. Lográ á la fi escaparse.

—Basta, Margarida, basta—digué, y marxá corrent.

Ella trigá encara bona estona á sortir de la pineda, aleshores fosca com gola de llop.

Digitized by Google

Defora no era gayre més clar, mes se veyan mólts llums. Dalt del cel brillantíssimes les estrelles, dintre les cases les cares rojenques del oli y'l petroli y á terra, pochs y esbarriats com los llums públichs de Vallgraciosa, los fanals verts de les lluhernes.

Digitized by Google

XIV

LA BATALLA PER DINTRE.

Acabam d'assistir al últim y suprem combat que hagué de sufrir l'Aleix ans de poder veure la realisació del que desde mólt temps havía passat á esser lo somni daurat de sa vida. Valent fou en veritat l'atach de la Margaridoya y son adversari mateix havía de reconèixer qu'en aquell vespre memorable la victoria moral fou per ella.

Efectivament: lo lector haurá pogut notar que la defensa del Aleix fou relativament ben flaca, puix que, á semblança dels guerrers y conqueridors de casi totes les èpoques, respongué al atach, més que ab la força de la rahó, ab la rahó de la força.

Nosaltres podem y debem publicar mólt alt, donchs, la victoria moral de la nostra

Digitized by Google

heroína en la lluyta en que per meytat guerrejavan son cor y sa conciencia. Mes fem mal al parlar d'una manera tant absoluta. La veritat es que la conciencia podía quedar regularment satisfeta de sa conducta; lo cor quedava sempre vençut, perque'l cor de la Margaridoya era com les flors que naixen arrán de l'herba dels prats, sempre en perill de sentirse esclafades per la planta feixuga d'hòmens y besties.

No es hora ja de parlar ab indirectes y suposicions. La Margaridoya havía dit al Aleix: «en lo dia d'avuy no hi há ningú al mon que t'estime com jo t'estimo...» Y havía afegit: «¡que sé jo quína lley d'amor es aqueix que't tinch!» Si ella no ho sabía, era perque li privavan de saberho la gran humilitat y generositat de son cor. Per extrany y excepcional que fos, la Margaridoya no l'amava de distinta manera de lo que l'hauría amat qualsevulga noya de més alta condició social que s'hagués enamorat d'ell.

Y açí hi há tot lo nus de la qüestió. L'amor del Aleix á l'Amalia Tuyes y son matrimoni ab ella feria per dos costats á la Margaridoya: rebía son cor, alimentat per una gran estimació sens cap esperança de

Digitized by Google

correspondencia, y rebía sa dignitat, solemnement compromesa á estorbar lo succés.

Mes veheuse açí dúes coses que l'una entorpía á l'altra. Efectivament: l'amor privava al deber d'obrar y'l deber privava al amor. ¡Singular dilema! La batalla de la pineda de Ricamor més de quatre mesos há que debía d'haverse donat y més de quatre vegades debía haverse hagut de repetir, mes la Margaridoya sentía remordiment en anar á lluytar per una cosa en que hi tenía personal interés, encara que de ningú sabut, y, per altra part, trobava humiliació è indignitat en lo que, encara que solament als séus ulls, tenía cara d'egoisme y de gelosía.

Un'altra cosa hi havía, sobre tot, que l'afligía en grau superlatiu y era que, davant de la súa conciencia, ella's creya haver enganyat á la senyora de Ricamor. Recordará'l lector qu'en aquella conversa que podríam anomenar de l'agonía, després que la Margaridoya havía descrit ab prou calor la figura moral de la Tuyes, la malalta li digué: «tu tens l'enteniment clar y cap baixa passió dicta les téves paraules». Recordará també'l lector qu'ella no respon-

Digitized by Google

gué á aqueixes paraules y, si no respongué, fou perque realment duptava si son parlament era dictat per la passió ans que per l'enteniment serè y despreocupat. ¡Tremenda responsabilitat la súa aleshores! Perque, en definitiva, ¿no era ella quí havía donat lloch y fonament á aquella trista opinió que la mare del Aleix tenía de la que son fill volía per muller? Y llavors ¿á quí, si no á la Margaridoya, s'havía de carregar la culpa de les fatals conseqüencies?

Baixa y mólt baixa passió seria aquella súa que de tant funestes escenes havía sigut ocasió abominable. ¿Quí era ella pera disputar á la Tuyes ni á ningú l'amor del Aleix y de sa mare y'l senyoratge de Ricamor? Era com la serp miserable y rastrera que xucla per l'espatlla la sanch del lleó noble y altívol.

Aixís discorría, tal vegada ab exageració, la Margaridoya. Es veritat que les hores en que discorría aixís eran les més tristes de la súa vida, aquelles en que l'inmensitat del dolor arriva á enfosquir lo discurs. En hores més serenes veya, ò li semblava al menys, que l'opinió qu'ella tenía de la Tuyes y per la qual s'havia regit la difunta se-

Digitized by Google

nyora estava arreglada á conciencia, y la tenía clavada en l'enteniment clara y evident y basada en seguríssims fonaments, nó en la frágil arena d'una passió innoble è indigna.

Mes sempre resultava qu'en ella hi havía egoistes sentiments, interés propi en estorbar lo casament del Aleix y l'Amalia. ¿Quí podía determinar la vera impulsió de sa batalla ab l'Aleix? ¿Quí podia dir qu'era lo testament no cumplert de la senyora de Ricamor y nó l'enveja personal, ço es la gelosía, nada d'un amor no menys gran, no menys ardent que qualsevol altre amor més racional, menys descabellat als ulls de la gent?

¡Pobre Margaridoya! Ella no era hermosa, nó... més ¡bah! si al menys hagués estat rica! Lo diner es tint poderós pera donar color d' hermosura á lo més lleig dintre aquesta societat material y buyda d'esperit. L'or es objecte opach, mes la gent n'ha fet crestall trasparent per hont se veu ¡oh suprema falicitat! tot bonich y atractiu. ¡Si la Margaridoya hagués pogut algun colp esser vista del Aleix á través d'unes ulleres de crestalls d'or!

Digitized by Google

Açò, parlant en veritat, no ho pensá may la Margaridoya, que tenía la grandesa de cor suficient pera no donar valor real á altra cosa que als dignes y nobles y purissims sentiments. Açò ho dihem nosaltres pera fer veure quánt fácil li hauría sigut á la Margaridoya, en millors condicions socials, fer conèixer y apreciar aquella pira d'amor, ara ofegada y reclosa en lo més fons del séu pit, y demostrar aixís la mesquinesa y miserabilitat de l'especie humana sempre més donada al oripell de la grandesa externa que al or fi dels íntims afectes.

Mes açò ja es cosa antiga y de tots sabuda y per tots reprobada, encara que practicada per tots, y no tenim ganes de que'l lector se'ns queixe de fastidi al trobarse ab aqueixes prèdiques de la vellura.

Tal vegada també son elles fora del cas, perque, en realitat, no fóren los milions de la Tuyes, sinó sa gran bellesa y elegancia lo que determináren l'amor invencible del Aleix. No fou, nó, lo misèrrim enlluhernament del diner, sinó la natural y sobirana atracció de la bellesa lo que ocasioná sa cayguda. Cayguda, dihem, fiantnos en los antecedents recullits per la Margarido-

Digitized by Google

ya, puix, judicantlos veritat, errada gran del Aleix fou, avans d'encadenar al carro triomfal de l'hermosura de l'Amalia lo destí de sa vida, no trucar á les portes de son cor á veure si algú responía.

La Margaridoya, donchs, tenía'l plet perdut de totes maneres. Mes no podem dir qu'ella treballés per guanyarlo. Tenía, sí, allá dintre gran revolució d'altes ambicions y desitxs nobilíssims. Mes lo séu cor era urna de fortes parets que no deixavan veure ni sentir tant tremenda bullanga. Dirías, usant de material imatge, qu'ella tenía comprimits ab les mans aquells sos grans efectes y que ab gran força muscular los guardava aixís presoners pera enjegarlos quan se trobés sola allá en l'estada quieta y segura de ses meditacions. O bé podría dirse que sos amors eran com eixes flors que, tancades de día, obran de nits llurs cálzers, quan regna en los jardins soletat y foscuria.

Com lo vapor reclòs, lo séu poderós sentiment tractava, no obstant, d'obrirse sortida. Ja hem vist que la Margaridoya 's descuydá un moment y'l vapor s'escapá ab xiulet fortíssim. Com lo d'una caldera de

Digitized by Google

vapor podía éssér pera l'Aleix xiulet d'alarma. No fou aixís. Á ell no podía esclafarlo aquell monstre per gran que fós y terrible.

Mes ella se n'avergonyí mólt y romangué llarchs moments en aquell lloch de tenebres, plorant á dolls ab la cara á terra, com si acabés de cometre'l pecat més negre. ¿Qué pensaría l'Aleix? ¿Què diria'l mon, si arrivava á saberho?

—¿Què impenetrables son los vostres designis, Senyor Déu méu, què impenetrables son á la nostra mirada?... No's pot queixar de Vos aquesta criatura, la més insignificant de quantes hi há en la terra, y, no obstant, hi há moments, Senyor, en que apar rebel-larse contra de Vos perque l'heu feta aixís tant miserable de fora que apenes sab guardar lo que té dintre. Jo no tinch culpa en amar al Aleix com ningú may mes l'amará, mes tinch culpa gran en haverli deixat saber á ell que no pot amarme á mi... Espantosa, sí, es la culpa mía... La presumpció m'ha cegat y m'ha pres la superbia. Mes jo no puch deixar d'amar al Aleix, y l'amaré y ell ho coneixerá... Sí, Aleix, sí... Hores tristes se t'esperan, jo ho sé y ho veig, hores mólt tristes y mólt

Digitized by Google

amargues; hores de dolor en que tu't rebatrás contra tu mateix... Mes jo de tu mateix te guardaré. Jo no podré anar á ton costat en aqueix camí pedregós de la vida, mes aniré á derrera téu com l'ombra túa y tu alguns colps te girarás á mirarme. Unes hores seré conhort de ta pena; altres remordiment. Ja ho sé que sufriré mólt en aqueix romiatge ab tu, perque Déu me doná ánima per'anar á ton costat y haig de anar derrera, com príncep presoner lligat á la carroça del rey triomfant. Tu, no obstant, sufrirás més en ton triomf que jo en ma derrota. Eixa terra que has conquerit es florida sí, mes ¡ay! estèril... No hi trobarás fruyt pera saciar ta fam ni aygua pera apagar ta set. ¡Quíns díes, Aleix, quíns díes t'esperan!

Aixís parlava'l cor, que nó la boca, de la Margaridoya, quan tant negre y obscur era allá dintre que'n sortí fugint y esglayada del soroll de ses propies passes.

Digitized by Google

XV

LA MARGARIDOYA TORNA Á FER PORTETA.

PASSÁREN vuyt dies més. Pel poble corregué la nova de que l'Aleix s'havía ja casat á Barcelona. La noticia semblava certa.

L'Agustí s'aturá á la porta de la Margaridoya.

—Déu te do bon día, minyona.

—¿Tampoch vols entrar?

—Com encara no m'ha d'examinar lo Rector, res hi faría dins, senyora mestra.

La Margaridoya en aquell moment batallava ab ses petites deixebles que no sabían respondre á la pregunta «¿què cosa es caritat?»

—Espere una mica'l senyor Agustí, si li dona la gana.

Per sortir més prompte del pas se doná

Digitized by Google

ella mateixa la resposta y, acabat, s'acostá á son amich.

Se coneixía que aquest portava grans noticies.

—Ja está tot dat y benehit, minyona—digué sens esperar preguntes—; ja tenim senyora nova á Ricamor.

—¿Tant mateix es veritat?

—Tant veritat que aquí't porto confits del casori. Per tu'ls he pres al masover, que jo no n'he tastat ni ganes.

La Margaridoya no acceptá tampoch la finesa del Agustí.

—Y ¿d'hónt li han vingut aquets confits al masover?

—Y ¿d'hónt vols que li hajan vingut? Del tarambana del séu fill que ja'l tenim cotxer de la senyora.

—¿Y assistí al casament?

—Jo ho crech que hi sigué. Per ell ho sabem tot, es dir, tots los *ets* y *uts* de la cerimonia.

—Y ¿què sabeu?

—Que fou de lo bo y millor que's veu en materies de casoris. Més de vint cotxes diu que hi havía... Conta que tothom aniría á cavall. L'Aleix vestit ab faldons y barret de

Digitized by Google

xemeneya—¡quína fila!—y la nuvia tota de blanch ab un gran vel que la tapava tota y fins li servía de ròssech...

—Y aquí s'acaba l'historia ¿veritat? Perque suposo que al arrivar á l'esglesia 'ls casarían de la mateixa manera que't casarán á tu, quan ne trobes una que't vulga, y com casan á tothom, pobres y richs. Y ¿hónt son ara 'ls nuvis?

—Á hores d'ara pel camí de Vallgraciosa, puix tenen que arrivar avuy.

—¿Avuy?...

—Avuy mateix, encara que tu manes lo contrari.

—No ho puch manar, Agustí, y creu que m'agradaría.

—A mi tant se me'n dona, noya.

—No ho crech. Si fos aixís no't sería amiga.

—¿Perquè?

—¿Perque tu á Ricamor t'has fet home y encara que avuy no l'has menester pera guanyarte la vida, no pots negar que portas al hereu un gran afecte y que qualsevulga cosa que li dolga á ell á tu no deixará de dòldrét.

Pot-ser t'ho pensas. La veritat es que

Digitized by Google

l'hereu m'ofengué mólt y qu'entre ell y jo s'han acabat ja les relacions y'ls tractes.

—Mes no l'estimació, Agustí. Per pobre y lletja que sía la casa hont s'ha viscut llarch temps—y Ricamor no es lleig ni pobre—sempre trenca'l cor vèurela en runes.

—Açò es cert, Margarida.

—Donchs Ricamor se trobará en aqueix cas mólt aviat. Mes tu tornarás á Ricamor.

—T'enganyas.

—No m'enganyo. Hi tornarás. L'Aleix cuydará cada día menys de sos interessos y haurá menester una persona de tota sa confiança, y aquesta no més pots esser tu.

—Ja cuydará Don Gabriel Tuyes.

—No parles en burla, Agustí. Te dich que hi tornarás y ¡tant de bo fos avuy mateix!

—Mira que só tossut, minyona, més tossut del que't pensas.

—Fas mólt mal fet en esserho. Á mi'm dol mólt vèuret anar aixís d'Herodes á Pilat, es dir, del un amo al altre, quan pots oçupar tant honrós lloch en aquella casa.

—Jo tinch lo méu punt d'honra, Margarida.

Digitized by Google

—La téva honra quedará satisfeta, si es l'Aleix qui't demana.

—Y ¿tu sabs que'm demanará?

—Jo no sé res, Agustí; jo puch pensar-m'ho. No t'aconsellaré que hi vajas sens que t'hi demanen, mes si que't pregaré que si, demanat, hi tornas anar, sacrifiques una mica'ls téus punts y aguantes tant com pugas en bé de la casa.

—Comença tu per donarme l'exemple. Tórnahi tu també.

—¡Vaya si hi tornaré! Jo espero solament que la nova senyora hi sía pera presentar-m'hi.

—Y ¿si te'n tráuhen?...

—No'm donaré per entesa. Hi tornaré, hi tornaré encara més. ¡Què't diré jo!... Potser só massa orgullosa, mes á mi'm sembla que Ricamor es com una torre qu'era nostra y han vingut los moros y'ns l'han presa. ¿Què'm de fer, si no grans forçes pera recobrarla?

—Donchs jo dich que no tinch ganes d'aydarte.

—Y jo't dich á tu que m'aydarás, vulgas ò no vulgas. Jo tinch manament de la senyora difunta de vetllar per Ricamor y com

Digitized by Google

jo sola só mólt poqueta cosa, tinch de váldrem d'algú y'm valdré de tu. Manarte jo será com si't manés aquella senyora á qui tu estimavas y respectavas tant.

—Ella ho mereixía; son fill no ho mereix tant.

—Y per ella ho has de fer, Agustí, per ella. Desde'l cel veurá ella les nostres obres encaminades al salvament de son fill y de sa casa y'n fará sabidor á Déu Nostre Senyor pera que'ns ho tinga en compta.

—¡Diantre! tant dirás que á la fi haurem de mirar de ferhi alguna cosa. Per la senyora... ¡valgam Déu!... tot ho hauría fet, com no hagués estat mala cosa. Mes ella, t'ho repetesch, ella ho mereixía. ¡Ab quín goig tant extrany me recordo d'aquells dies en que venía á casa, quan jo era un bordegás y com aquell qui diu ho tenía que menar tot ab la mare coixa de dolor y'l pare en un clot de llit sens poder moure res més que'l cap, quan recordo que, tenint jo més ganes de jugar ab altres baylets que de fer feynes á casa, ella'm retenía allá ab una sola paraula, d'aquelles paraules séves que... ¡diantre, jo no sé per què!... me sabían tant bones al menys com les ametlles que'ns do-

Digitized by Google

nava'l senyor Rector quan volía que fessem un paper lluhit en los exámens de Doctrina!... Mes ella tenía açò, aqueix imperi dolç sobre'ls pobrets que'l séu fill no té, nó, digas tu lo que vulgas y á pesar de que jo no'l puch aborrir, ho confesso, ni'l podría aborrir encara que me'n fes cent com la que m'ha feta.

—¿Ho veus, Agustí?... Mira tu si m'erro quan te dich qu'ets lo mateix de sempre y que tornarás á Ricamor á la més petita indicació que l'hereu te fassa.

—No ho sé, Margarida, no ho sé...

En aquest moment se sentí'l xiulet d'un tren que arrivava y la Margaridoya tremolá instintivament ab aquell singular tremolor que de vegades se sent quan anam á esser víctimes d'una desgracia.

L'Agustí no sentí res, aparentment al menys, y continuá la súa rèplica, en mitx de la qual fou interromput per un carruatge que venía volant pel carrer y que l'obligá á arrambarse á la paret de la casa.

Eran ells... Tots dos los vegéren. Aquella era carroça triomfal que portava á la nova senyora de Ricamor al palau de sos dominis. Tot lo carrer s'alçá per vèurela,

Digitized by Google

mes era tart. Los cavalls galopavan cap al mas ahont arriváren mólt prompte.

—Aquí la tens—digué l'Agustí—: á l'obra, donchs, si't sents valenta.

La Margaridoya no respongué. En aquell moment pot ben assegurarse que, més que valor, tenía espasme.

Digitized by Google

XVI

LES CONFESSIONS DE LA MARGARIDOYA.

Al llevarse l'endemá la Margaridoya, se trobá extremadament incomodada per les resultes del espasme y sentí com una gran necessitat de sobrenaturals auxilis. Aquell día era festa, no sabem si perqu'era diumenge ò per esser una diada senyalada á Vallgraciosa, mes lo cas es qu'era festa, y la mestra estava dispensada de donar lliçó, encara que nó de tenir les deixebles á casa. Tenía l'escola organisada de manera que les més grandetes servían per contenir á les més petites y la de major etat y de més acreditada conducta era la que les gobernava á totes, ja's pot suposar que valentse de l'amenaça de dir á la mestra totes les malifetes més que d'altres medis no sem-

Digitized by Google

pre al séu alcanç, com era, *verbigratia*, lo respecte, que poques vegades lograva inspirar á ses gobernades.

D'aqueixa manera la Margaridoya podía deixar sola la súa costura quan li convingués y com la deixá aqueix día de que parlam y altres dies memorables en que nosaltres ben lluny la n'hem vista.

Aqueix día, donchs, la Margaridoya tingué de sortir perque sentía necessitat de confessarse. No perque no's confessés sovint, puix tenía per costum ferho cada vuyt dies, mes en aqueixa ocasió semblava que tenía de fer una confessió mólt general y mólt llarga, si hem de judicar pel exámen llarguíssim que feu de conciencia.

Mes lo extrany era que aqueixa confessió no era tal cofessió ò que al menys no anava á ferla ab Déu, sinó ¡cosa extranya! ab los morts. Perque es de saber que ahont se dirigí quan sortí de sa casa fou al cementiri de Santa Tecla, poch distant del poble, com avans diguérem.

Lo cementiri de Vallgraciosa es lo cementiri més bonich qu'hem vist nosaltres. Res de marbres ni pedres picades; poquets mólt poquets nitxos d'aqueixos tant co-

Digitized by Google

muns de forma d'armari; algunes tombes; móltes creus rústegues, mólts arbres fúnebres, com son xiprers y desmays; móltes roses. Al peu mateix murmuradora font que torba'l silenci donant ab sa remor continuada certa idea de l'eternitat; en l'extrem nort la parroquial antiga, fosca esglesia románica hont apunta riallera l'alba del gòtich.

La Margaridoya hi tenía allá tot lo séu: son pare, sa mare y la senyora de Ricamor. Dormían los uns sobre'l llit amorós de la terra en lo lloch que senyalava petita creu de fusta pintada ab fum d'estampa; jeya l'altra en un dels nitxos, en aquell que tapava magnífica llosa de marbre fosch ab inscripcions daurades.

Resá un moment la pobre orfaneta al peu d'aquella creu y's plantá després davant del nitxo senyorial de sa protectora. Allá començá la confessió súa. La qual, poch més, poch menys, venía á dir aixís:

—Per mólt gran, senyora mía, tinch ma culpa; mólt perjura y falsa'm crech en lo día d'avuy en que tots los desitxs de vostè se veuhen frustrats y cumplerta del tot sa trista profecía. La desgracia ha plogut ja

Digitized by Google

sobre la casa de Ricamor. Aquesta criatura vil en qui vostè confiava no ha sabut deturar res, perque no ha cumplert com vostè degué pensar, atenent més á les súes passions que á sa paraula solemnement donada. No meresch, perdó, no'l meresch... Es cert, sí, es cert qu'era jo ben petita força pera lluytar ab aquelles poderoses. Mes d'açò no tinch d'acusármen, sí de no haver guerrejat ni á mesura de mes forçes petites. He sigut perjura; he sigut també presumptuosa. Ara só una altra cosa ja: gelosa estich ara. ¡Quánts pecats, senyora mía! Jo he deixat entrar á aqueixa dona funesta á Ricamor y ara... ¡perdó, Senyor!... ara la'n traurìa ab les ungles. Jo sento en mi amor per lo que no puch amar, jo sento odi pel que no dech aborrir. Gran pecadora só; horrible cástich mereix aquesta superbia mía. Mes jo no puch deixar d'amar, no puch... Jo voldría estimar al Aleix com germá, sens ombra de passió ni de desitx; amarlo de manera qu'ell no n'hagués vergonya y l'obligués á pagarm'ho ab agrahiment y fora. Jo voldría ab aqueix amor vetllar per sa ditxa y apartar de damunt seu les tempestats que l'amenaçan... Jo he sigut aixís, jo só

Digitized by Google

ara aixís, senyora mía. Demane vostè á Déu lo perdó pera mí y després alè y coratge...

D'eixa manera se confessava la Margaridoya. Dirá aquí'l lector que, ab la claretat d'enteniment que nosaltres li hem concedit, no sembla conseqüent ni cabal que anés á expressarse aixís davant d'ossos frets y terra pura. Mes nosaltres sabem y tenim experimentat que les persones de més clar enteniment y de cervell més sencer son capaçes d'açò y de més extraordinaries coses, si tenen ademés una imaginació poderosa. Y la Margaridoya'n tenía una de deu mil diantres.

Més natural y lògich trobará'l lector que, després d'aqueixa feta singular, entrás en la vella esglesia y allá s'agenollés y ab gran contrició demanés al Senyor lo perdó de ses culpes. Gran goig sentim en poder dir que aixís ho feu en realitat. Li demaná sobre tot, á Déu Nostre Senyor que li arranqués del cor aquella passió vana y abominable que feya malbé tots los séus bons pensaments. Y, al demanarli açò, no solament se picava'l pit, sinó que ab dura má se l'agafava, com si n'arranqués *allò*, y obría després la má y l'espolsava, com si ho llan-

Digitized by Google

çés á terra. Després s'alçá y ho trepitjá, com si esclafés una oruga.

Sortí de l'esglesia y del cementiri. Tenía menys atribulat lo cap, més confortat lo cor. Quan passá pel carrer de Vallgraciosa fixá'ls ulls en la parroquial nova. Grandiosa esglesia era aquella, mes de trista arquitectura. Pels ulls oberts de l'extrafeta cara se li veya l'ánima barroca. Mes la Margaridoya no tenía, com nosaltres, artístiques aficions, sinó qu'era cristiana y fora, y, sabía que allá estava present lo Senyor y qu'ella en aquella diada y ocasió tenía que vèurel mólt y parlarli mólt.

Per açò entrá també en l'esglesia nova. Allá repetí sos actes de contrició y renová les peticions del séu cor. Mes ¡oh fatal coincidencia!... aquella era l'hora de la missa major y, entre les nombroses persones que entráren en l'esglesia, la Margaridoya 'n vegé dúes mólt senyalades. Eran l'Aleix de Ricamor y l'Amalia Tuyes. No es pera explicar lo qu'ella sentí en aquell instant fatalíssim. Sortí com escapada de l'esglesia y corregué á casa súa. Y arrivada allá, delirant y febrosa, se llançá sobre'l banch més prop de la porta.

Digitized by Google

—¿Hónt es la resignació ?... ¿hónt está Déu?—cridá la desditxada.

Y responguéren á chor ses més inexpertes deixebles:

—*Á cel, á tera y á tot yoch.*

Digitized by Google

XVII

ESPONJA SECA.

Com es de suposar, aquell día lo passá tot sencer la Margaridoya en gréus cavilacions. Després de la semi-blasfemia, casi inconcebible en ella, ab que reventá'l séu gran dolor, los ulls se li obríren com dúes fonts y plorären mólt y mólt llarga estona. Les pobres deixebles estavan ensemps admirades y espantades y la voltavan totes en muda contemplació y algunes, les més petites, ploravan també, pel mateix estil que ploran les criatures quan veuhen plorar á llur mare. De manera que l'escola de la Margaridoya semblava en aquells moments, més qu'escola, una vall de llágrimes.

Ella se'n adoná y, tement despertar la curiositat dels vehins y dels transeunts, ofe-

Digitized by Google

gá'l plant abundós y s'aixugá'ls ulls. Després procurá fer callar á les noyetes.

Mes devades tractá de ferles fer algun exercici piadós pera distráureles y distraures á l'hora: l'excitada imaginació li presentava sempre aquella florida unió del Aleix y la Tuyes, es dir, aquell monstre horrible qu'en ella despertava'l remordiment per un cantó y la gelosía per altre. Aqueix fantasma ho voltava y s'ensenyoría de tot y no deixava veure res més, com fan les boyres baixes de la méva terra.

Més tart vingué la reflexió, la qual feu mólt bé á la súa ánima. La reflexió li digué que tota aquella passió començava á esser ja, més que passió, bojería, y ben prop d'esser gran pecat estava. Y, com ella al cap y á la fi lo primer de tot era fervorosa cristiana, açò del pecat l'espantá y li feu veure les coses ab serenitat cumplerta.

—Déu ha permès—se digué—qu'en tu nasqués aqueixa fortíssima passió pot-ser pera provarte. Petita cosa serás davant d'Ell, si't deixas vèncer. Ridícula cosa serás davant dels hòmens, si ab ella't deixas veure. Convé arrancarla d'arrel, que no hi quede res dintre. Te convé acostumarte á vèu

Digitized by Google

rels á abdós aixís units y sota un mateix sostre.

Aixís reflexioná la Margaridoya y aixís quedá tranquila y de sí propia segura, com tots hi solem quedar en los cassos més apurats de la nostra vida quan, fent lo sórt á totes les demés veus qu'en nosaltres solen parlar, escoltam única y exclusivament la ferma y verídica de la conciencia.

Tranquila quedá, donchs, la nostra heroína, mes fou ja mólt tart, quan lo sol de aquell día havía deixat d'il-luminar á Vall graciosa. Y fou tanta sa tranquilitat y conformitat que decidí presentarse l'endemá mateix á la nova senyora de Ricamor com antiga servidora de la casa.

Bé comprenía ella que, pera donar aqueix pas, havía menester d'un gran valor, d'un valor inconcebible apenes en persones que abrigan passions semblants á la súa, tantes vegades engendradores d'odis infernals y d'accions violentes; valor pera vèncers á sí propia, es dir, pera vèncer al propi orgull y á la propia superbia, que son sempre los nostres majors enemichs. La Margaridoya confiava tenir aqueix valor, puix no dubtava que l'hauría tingut també en l'esglesia,

Digitized by Google

si aquella terrible impresió no hagués sigut tant repentina è impensada.

L'endemá, donchs, á hora de mitxdía, feu cap al mas. La senyora donya Amalia, com l'anomenavan sos servidors, acabava de llevarse. Digué que desitjava vèurela y que li passessen recado. La senyora s'enterá de quí la demanava y respongué que no estava pera visites.

La Margaridoya's mossegá'l llavi al veures tractada aixís en una casa hont solían rèbrela y ab gust á tota hora de nit y de día, mes no's desanimá. Doná per excusa ses móltes ocupacions y la dificultat en que's trobava de poder tornar en altra ocasió y tant importuna's mostrá que á la fi li donáren entrada.

La senyora estava en alegre menjador de nova construcció ab móltes y elegants vidrieres per les quals se veya en aquells dies la pluja de fulles seques que causava'l vent en los arbres del parch improvisat.

L'Amalia Tuyes se gronxava indolentment en una d'aqueixes cadires que s'anomenan balancins y qual invenció se deu sens cap mena de dubte á la peresa. Vestida anava ab rica y mólt guarnida bata de

Digitized by Google

colors clars y un ret blanch ab llaç de rosa sostenía sos cabells desfets. La blancor aqueixa unida á la de la peça y la mólta claror que aleshores hi havía en aquesta feyan ressaltar la divina morenor del rostre de l'Amalia, morenor atractiva com poques n'hi haja.

No feya res. Ni llegía, ni cusía ni tan solament ab tota seguretat pensava. Allá dintre no hi era sola. Hi havía també un lloro ja vell y ab móltes rereses y extremadament xarrayre. Aqueix animal havía estat company de la senyora en sa soltería y la senyora no volgué abandonarlo casada.

Ans d'entrar la Margaridoya tampoch deya res lo lloro, mes se desfé en mil insolencies quan aquesta aparegué en l'obertura que deixavan les cortines de la *portière*. Aqueixa indiscreció del lloro estalviá á la Margaridoya l'anunciarse. Girá'ls ulls l'Amalia á la porta y feu una mueca de despreci al ovirar la mesquina figura.

La Margaridoya la vegé y tampoch se desanimá.

—Tinga la senyora mólt bon día—digué ab gran serenitat real ò aparent.

La senyora no respongué ab la boca. Al-

Digitized by Google

çá tant sòls una mica'l cap del coixí de ses propies mans hont reposava.

La Margaridoya avançá unes quantes passes y enrahoná aixís:

—La nova senyora d'aquesta casa no'm coneixerá, per més que aquesta sa humil servidora era, poch mesos fa, una de les persones que més acompanyavan á l'altra difunta senyora, que ara es al cel. Son fill, marit ara de vostè, me coneix de sobres, y, com tenía mólt amor á la súa mare, fins al punt de que totes les coses qu'eran cares per ella ho eran també per ell, no m'ha llançat may d'aquí ni crech que li haja vingut intenció de ferho. Me falta ara saber si seré ò nó molesta á la senyora...

Aquesta no responía. Deixava dir á la Margaridoya y l'escoltava segurament ab la paciencia y resignació que s'escolta'l rum-rum d'un burinot que se'ns fica á la cambra. Lo burinot seguí en son rum-rum:

—Servidora só jo de Ricamor adicta y gens interessada. Me basta per mos serveys alguna almoyna. Aquí tinch de fer observar á la senyora que jo no vinch tant solament á oferir mos serveys particulars, sinó també com missatgera dels pobres.

Digitized by Google

No hem pogut averiguar si aqueix missatge de la Margaridoya era real ò figurat.

—Sí, vinch en nom dels pobres á recordar...—jo ho crech inútil—á recordar á la nova senyora de Ricamor que les obres de misericordia, tant les corporals com les espirituals han estat aquí observades sempre. Cap necessitat se n'ha tornat ab fam, cap sedent ab desitx de l'aygua, cap despullat ab sa nuesa... Cap malalt de Vallgraciosa ha deixat de rebre la visita de la senyora de Ricamor... Cap mendicant extraviat ha deixat de trobar alberch dessota aqueixos sostres... Aquí s'ha ensenyat al ignorant, aquí ha trobat consell l'irresolut, aquí s'han corretgit móltes errades, d'aquí n'han sortit confortats y tranquils mólts que plorant hi han vingut...(La Margaridoya en aquest punt estava ab una gran conmoció). Aquí es costum perdonar tota ofensa, aquí hi ha regnat sempre la pau y s'han oblidat genialitats y flaqueses, aquí, finalment, s'ha pregat per tothom, per amichs y contraris.

Lo rum-rum del burinot debía ferse ja pesat á la senyora. Mes ella no responía res. Per lo vist la súa veu era mòlt cara

Digitized by Google

d'oirse. Nos atrevim á dir que donya Amalia tenía peresa de parlar.

—Jo crech—seguí dihent la Margaridoya—que tot açò qu'he dit es en va y excusat, com ja he observat avans. La senyora donya Amalia coneix de sobres los debers que davant de Déu l'imposa la súa nova posició, ò, millor dit, sab respondre com cal á les impulsions del séu cor generós y caritatiu.

Á dir veritat, y nosaltres ho hem de confessar per més greu que'ns sapia, lo missatge de la Margaridoya passava bon xich la ralla de l'humilitat y tenía ayre d'importuna prèdica y fins pot-ser de rapte y de sarcasme. A persona de carácter menys indolent que'l de la Tuyes pot-ser li haurían encès la sanch les impertinents advertencies de la nostra heroína, mes aqueixa no'n feu gran cas ni doná tant solament mostres d'impaciencia. Aixís com poch há havem dit que tenía peresa de parlar, podríam dir ara que tenía peresa d'enfadarse.

Digué secament:

—¿Vostè qui es y còm se diu?

—Preguntes compromeses son aqueixes súes, senyora, puix dificultat tinch en res-

Digitized by Google

pòndreli. Jo, en opinió de la gent, no só res; en la mía, no só ningú. Jo en aquest mon no servesch sinó pera dúes coses: pera ofendre á Déu y fer nosa al pròxim. Lo segon ho sé perque'l mateix pròxim m'ho ha dit en diferents tons y en ocasions diverses; de lo primer me n'entera tot sovint la mía propia conciencia. De tots los pobres que venen á Ricamor jo só'l qui més necessitat té d'obres de misericordia. Açò es realment lo que só. Aixís encara puch esser alguna cosa útil á mos semblants; aixís puch donarlos jo—vostè perdonará l'orgull, si aquí n'hi há—la satisfacció que resulta d'exercir la caritat.

La Tuyes, poch avesada á sentir aqueix llenguatge, manifestava un cert interés més produyt de la curiositat que fill del sentiment.

—Còm me dich, també m'ha preguntat la senyora. Si jo fos algú, es dir, si fos considerada com qualsevulga altra persona, la gent se contentaría ab dirme Margarida, qu'es lo méu nom de fonts pera servirla; mes ara del méu nom n'han fet motiu y'm diuhen la *Margaridoya*, y jo d'açò n'estich mólt contenta y casi casi orgullosa, perque

Digitized by Google

la senyora ja sab que Margaridoya es nom de flor. Aixís só y aixís me dich: la senyora está servida.

Aquí'l lector s'atrevirá definitivament á fernos cárrechs per haver donat á la Margaridoya, persona de tant baixa condició y de posició tant desditxada, formes, maneres y llenguatge tant urbans y polítichs. Més de quatre vegades nos ho hem temut durant lo curs d'esta pobre historia y hem tingut la ploma á punt per defensarnos de una acusació totalment injusta. Es tant fina la crítica avuy en día que son prous les vegades que, al discorre sobre una obra ò un personatge y al analisar la tramoya de l'una ò'ls caracters externs è interiors del altre, sol trobar coses tant extranyes y estupendes que l'autor veu convertits per un sol colp de ploma los sants que's pensava fer en vers diables, acceptant la vulgar comparança. Testimonis podríam citar de açò eloqüents, uns trets de l'experiencia propia, altres sabuts per referencia. No'n citarem cap, perque no es aquesta l'hora ni tampoch adequat lo lloch.

Tornem, donchs, á la nostra heroína y digam perquè tenía ella aqueixes formes y

Digitized by Google

aqueix llenguatge tant impropis de sa condició humildíssima.

La Margaridoya, pobre com era, no tenía ab los pobres relació de cap mena. Tenía ella tantes lletres com les noyes més riques de Vallgraciosa y son enteniment noble y claríssim s'havía educat en la casa de Ricamor y al costat de la difunta senyora, qu'era tot una dama. Ja recordará'l lector que Vallgraciosa no es realment un poble pagès, ans ab las estades dels forasters ha adquirit costums de sobres urbanes per lo que es lo poble. Ricamor en cert temps del any era centre de visites, si no freqüents, tant cumplimentoses com son les de les ciutats.

La Margaridoya, donchs, havía après en aqueixa casa mólta urbanitat, havía adquirit una distinció ben renyida ab ses apariencies. D'açò no'n passam sentiment nosaltres, perque la pobre de la nostra heroína té prou contades les qualitats que al lector podían ferla simpática y aqueixa li servirá de compensació. Mes á aquest debíam ferli eixes advertencies que'ns servirán d'anticipada defensa per si, escorcollant, escorcollant la manera d'esser del nostre principal

Digitized by Google

personatge, trobés quelcom que dir ab referencia al séu tracte.

Y seguesca la narració.

La senyora donya Amalia, després de les derreres paraules de la Margaridoya, cregué que á la fi li tocava respondre alguna cosa y, á aqueix objecte, passats uns moments d'indecisió, mogué'ls llavis pera parlar sens dubte. Parlá efectivament y, ab peresosa veu, mes clara y bonica com la de una campana d'argent, digué això que segueix:

—Pera dirme totes aqueixes coses tant llargues que m'ha dit no tenía necessitat de molestarse. La nova senyora de Ricamor, com vostè l'anomena, no té menester advertencies de ningú pel que li toca fer respecte á sos servidors y pel que toca als pobres, y mólt menys necessita consells de persones com vostè.

La mirada escultural de la Tuyes midá ab despreci l'estatura de la Margaridoya.

—...Per conseqüent—prosseguí—pot vostè retirarse, y mirarse més un altre cop en molestar á persones que pera res l'han demanada.

La mirada de l'Amalia se fixá novament

Digitized by Google

en lo indefinit, es dir, torná á no mirar, y la Margaridoya saludá y's dirigí á la porta. Al apartar les consabudes cortines se topá ab l'Aleix. Aquest la mirá ab ira y ensemps ab esglay. Desde que tenía amors ab la Tuyes la Margaridoya se li havía interposat sempre com un obstacle entre ella y ell, y allá en l'imaginació, quan se gosava en contemplar sa futura ditxa ab l'Amalia, un punt negre apareixía sempre en l'hermós horisó y aqueix punt negre era la Margaridoya.

Aqueixa imatge la veya ara palpable y real en sa casa propia, quan ja aquella unió somiada s'havía consumat y estava benehida. Verament un obstacle era en aquell moment la Margaridoya entre ell y la súa muller, un punt negre en aquell lloch hermós y alegre. Un punt negre semblava en realitat ab aquella sa menuda figura y aquelles negres vestidures que gastava.

—¿Què has vingut á fer aquí?—li preguntá ab veu severa.

—Á oferir mos serveys á ta senyora—respongué ella ab una serenitat, més que real, forçada.

—Debías esperar—respongué l'Aleix—

Digitized by Google

que te'ls demanessen. Tos serveys aquí no fan ara la falta que t'has cregut tal volta.

La mirada de la Tuyes *tornava á mirar*, fixantse indolentment en aqueixa escena.

La Margaridoya no deya res. Ab la vista á terra esperá que l'Aleix li obrís pas pera sortir.

—Les caritats que fins ara aquí se t'han fet—observá l'hereu—se't farán, si tu ho desitjas, d'aquí en avant; mes, en quant á tes visites, t'agrahirem que no les sovintejes massa.

La Margaridoya tampoch respongué y se'n aná. Es dir, no se'n aná; feu com si se'n anés, mes se quedá amagada ab les cortines mentres ell se ficava á dins.

Lo que anava á expiar havía d'esser pera ella un suplici, mes ja sabem que s'havía blindat avans ab copia de valor.

L'Aleix s'acostá á sa muller y s'assentá á sa vora. Li agafá la má d'alabastre y, presonera aixís, li digué estes amoroses paraules:

—He frissat lo que tu no t'imaginas. Aqueixos masovers son cançoners com ells sols y á un lo torban hores llargues pel que no val un grill de nou. Tu també frissavas ¿veri-

Digitized by Google

tat? Lo que jo't dich es que, avesat á estar prop téu, tot lo que no es tu m'enfada. Aqueixa ditxa de tenirte es mía ja, mes encara'm sembla que la tinch de conquerir quan trobo qu'es tant gran y méva á tant poca costa. ¿Què't diré jo? Impossible m'apar que l'haja lograda.

La Tuyes á aqueixes paraules tampoch hi responía. Ni ab la paraula, ni ab lo somrís, ni ab la mirada... Semblava que fins davant del amor tenía peresa d'enrahonar, de mirar, de somriure... Si la cortina hagués caygut, l'Aleix hauría pogut veure aquell punt negre de sa ditxa ab cara de sinistra burla y ab mefistofèlica rialla.

—No sé còm me torno—seguía dihent l'enamorat hereu—; puch dir que totes mes antigues aficions han fugit y s'han fos com per art de bruixería. Res m'atrau, res m'afalaga, si no ets tu. En mirarte passaría'l día sencer, oblidantme de tot. Aquella dona que Déu convertí en estatua de sal, aquella voldría esser jo si sempre't tingués á tu al davant. No pensar, no obrar, no viure... mirarte no més.

Mes l'Aleix no mirava tant solament, sinó que ab amorosa força estrenyía també

Digitized by Google

l'alabastrina má. Ella no deya encara res...; se gronxava. Tal vegada considerava les paraules del séu marit com una dolça música al compás de la qual ballava sa peresa inmensa.

No respongué sinó ab un ay de dolor quan les caricies del Aleix s'extremáren tant que arriváren á despertarla. Per ço, no despertáren al cor. Allò era una montanya de roca hont era en va minarhi: l'aygua pura no hi era.

Amagat ab la cortina, lo mefistòfeles ho veya y ho sentía tot. Arrivá un moment que no pogué contenirse y en alta veu deixá anar aquestes paraules:

—Ja pots exprémer Aleix...; no saltará ni una gota... Es cor de roca, es esponja seca...

S'alçá revent l'Aleix y corregué á la porta. Devades... La Margaridoya ja havía fugit.

Digitized by Google

XVIII

QUE TRACTA D'EMPRESES Y NEGOCIS Y CONDUYTS D'AYGUES TÈRBOLES.

QNTRÁ Don Gabriel Tuyes, arrivat cabalment aquella matinada. Havía vingut, segons al arrivar manifestá, per assumpto de gran interés pera l'hereu.

Lo lector apenes coneix á aqueix personatge, si no es d'historia, y convé que'n digam alguna coseta.

Parlárem ja de sa fesomía vulgar... En efecte: lo pare de l'Amalia, per qualsevol costat que se'l mirés, era'l Bieló de las platjes de Badalona. Tot respirava en ell vulgaritat y ordinariesa. Allò del adagi *vestiu un bastó, que semblará un senyor* en Don Gabriel no's cumplía. Figurauvos un baylet qualsevol, un baylet ja gran, brut y desvergonyit, y vestit ab hábits de panyo fi, y tin-

Digitized by Google

dreu moral y materialment retratat al senyor Tuyes. Era'l descamisat no precisament ab corbatí blanch, mes sí ab levita, de qui'ns parla En Selgas.

Y no es que Don Gabriel no fos curiós y pulit en lo vestir: tot al contrari. Mes á Don Gabriel li passava lo que á les pomes podrides que ab una ò altra taca ensenyan per damunt la lletjor de dintre. Ab paraules y maneres ensenyava'l sogre del Aleix la súa moral miseria.

Entrá y s'assentá, apoyant los colzes sobre una taula de marbre.

—Sembla, noys, que aquí's dina tart... Y jo tinch gana ¡botxa!

Don Gabriel era home de barrejar móltes interjeccions en la conversa. Les més eran de carreter, mes d'aquestes ne farem franch al lector per que no'ns acuse de massa naturalistes.

L'Aleix doná ordres pera dinar aviat.

Don Gabriel cambiá de postura y ab los dits se posá á tocar lo piano sobre la taula. Era també mólt aficionat á aqueixa lley de música. Regularment quan tocava sense dir res era que anava á dir alguna cosa. Un repicó d'aqueixos era una sinfonía.

Digitized by Google

—Jo no gasto camándules... y diré per què só aquí.

Música.

—Aleix..., tenim un plan, un gran plan ¡botxa!... Y..., jo't diré, en aqueix plan tu hi entras.

Gran repich de tecles.

—¿Jo?—digué l'Aleix.

—Tu, sí. Es hora ja de que deixes d'esser pagès... y sías una mica especulador... comerciant ¡botxa!

Altre gran repich de notes de pedra.

—Y ¿què tinch de fer pera esser especulador y comerciant ò lo que vostè'm vol fer esser?—preguntá l'hereu.

Aquí pará un moment la música y Don Gabriel s'acomodá en lo séu setial.

—Ja veurás—digué á veu sola—... l'assumpto... l'assumpto... lo negoci ¡botxa! es mólt bonich y promet com no gayres... Barcelona... Barcelona...—ja m'explicaré ¡botxa!—Barcelona veu molta aygua... Ja pots abocar, aboca... que may dirá prou. Aixís es...

Aquí torna á entrar la música.

—Aixís es qu'hem pensat en una canonada... en una canonada que, recullint l'ay-

Digitized by Google

gua subterránea...—subterránea, 'aixís diu l'enginyer—subterránea de dos rius vehins que tenen...—¿còm se diu, ¡botxa!... còm se diu?...

—¿Filtracions?—

—Açò es ¡botxa!... móltes filtracions, podría portarse á Barcelona un doll d'aygua ...¿de quánt te sembla?... De dúes mil plomes al menys ¡rebotxa!

Lo repich de notes que aquí deixá sentir Don Gabriel hauría sigut interpretat per una orquesta ab un colp aixordador de trompes, violins, clarinets, bombo y campanilles.

Com passa de vegades á l'òpera que després d'un colp semblant s'acostuma á sentir la veu reposada del cantor, aixís se sentí la del Aleix després del magnífich repich del senyor Tuyes.

—Aqueix negoci—digué—en que proposa vostè que prenga part jo crech que no diu gens ab mi, es dir, no s'avé ni ab lo méu carácter ni ab les méves rendes. Per açò's necessitan capitals, capitals efectius, y ja sab vostè que tots los méus capitals son terrossos.

La música suau ab que Don Gabriel acom-

Digitized by Google

panyá les paraules del Aleix termená aquí ab un altre colp sech.

—Los terrossos ¡botxa!... los terrossos se tornan diners — respongué desseguida —. Mes suposem... sí, suposem que no se't demanan capitals efectius, sinó... sinó nominals... es dir ¡botxa! que tu... prens part en l'empresa no més que posant per garantia una part del téu patrimoni.. dígas ¡botxa! ¿què't sembla d'açò?

Hem de fer observar al lector que Don Gabriel no era tartamut, mes era de difícil è incorrecta expressió, lo qual es un'altra lley de tartamudesa.

—Ni aixís puch convenirmhi—manifestá son gendre—. Per res del mon voldría exposarme á perdre un sol cep de l'herencia que'm deixáren los méus pares.

Don Gabriel Tuyes feu aquí una somrisa de llástima, acompanyantla ab una tocada bufa.

—Farás poca carrera — digué —... poca carrera, si tens... si tens aqueixos escrúpols. Dígas ¡rebotxa!... dígas què't dona la terra... ¿Lo tres miserable?...

—Poca cosa més, no hi há dubte; mes lo tres de la terra dona una ganancia espiri-

Digitized by Google

tual mólt preferible al deu ò al vint de certs negocis.

La rialla de Don Gabriel al sentir açò fou gran, superba..., tant gran que l'acompanyá tocant lo bombo ab los peus y'ls platets ab les mans.

L'Aleix també rigué, mes fou per altre estil.

—No vull que aqueixa conducció—afegí—, que suposo será d'aygues clares y crestallines, vaja tèrbola per emportarse la terra de Ricamor.

En açò les criades havian anat parant la taula de menjar y ja al bell mitx l'escudella hi fumava.

—Siamhi—feu Don Gabriel, escudellántsen bo y dret un plat dels de més fondaria sens cumpliments ni cançoneries.

No's parlá més per aleshores d'aqueixa conducció d'aygues, mes l'hereu se quedá pensatiu, perque vegé que després d'ella vindrian altres empreses y ab aqueixes empreses la punxa constant de Don Gabriel Tuyes, tractant de causar una revolució en lo gobern de son patrimoni.

Digitized by Google

XIX

RIUBRUNZENT.

QUATRE ò cinch díes més trascorreguéren. L'Aleix, que menava pressa de visitar en companyía de sa muller les finques més properes, esperava ab ansia que aquesta's decidís á acompanyarlo, mes no's decidía. Eran mólt grans la peresa y l'irresolució d'aquella dona.

Una nit tingué insomni y, com á la matinada tampoch logrés adormirse, s'aixecá enfadada y convidá á son marit per propi impuls á la projectada visita. L'Aleix no deixá perdre tant favorable ocasió y á la mitja hora ja'ls cavalls d'abdós esperavan ensellats y renillant á l'entrada.

Muntáren y emprenguéren al trot la caminada. ¿Ahónt anavan?

Digitized by Google

Á la més bonica heretat de Ricamor, tres hores llunya de Vallgraciosa; á Riubrunzent que li diuhen.

Lo matí, encara que dels derrers de Novembre, no era fret. Á l'hora en que'ls nostres dos cavallers començáren la súa marxa lo sol estava á punt de sortir. Bonich era'l cel. Ample y prim núvol s'hi veya que ja semblava un llençol porpori afervelanat ja, mirat d'altra manera, un empedrat de foch. L'Aleix ho ensenyá á l'Amalia, mes aquesta no'n feu cap mica de cas.

Lo sol aparegué damunt la montanya llevantina ab sa carassa vermella y sos raigs poch vius y com espantats. La roja color que començá á deixar aleshores lo cel lo prengué la terra. Arbres, cases, terres, persones... tot apareixía encès com escultures acabades de traure d'un forn.

Tampoch en açò pará atenció la Tuyes.

Camináren al trot sempre que'l camí ho permeté, puix era generalment estret y mólt accidentat. Tant aviat pujavan una serra con ne baixavan un'altra; ja alcançavan lleugues inmenses ab la vista, ja tot plegat no veyan res, perduts en espès carreró d'arbres silvestres.

Digitized by Google

Á son pas trobavan rònegues cases y grans pagesíes, esglesies y pobles, molins y alguna fábrica. L'Aleix gosava mólt ab aqueixa successió de vistes, que no era nova ni mólt menys pera ell. Cada vegada que descubría un paysatge hermós en mitx del qual ressaltava casi bé sempre l'agulla d'un campanar de traça gòtica, encara que rústega, ò la corona de marlets de torre románica, ho mostrava entussiasmat á l'Amalia, ponderantli l'hermosura del panorama; mes ella movía'l cap en senyal d'assentiment, y res més. Per lo vist la Tuyes no tenía ni una engruna de la fogositat de son marit. Contrast com lo d'aquella parella may s'havía vist en tota la rodalia.

Al entussiasme del cor hi afegía l'Aleix les exclamacions de la boca.

—Soberch viatge á fe, magnífica marxa. ¡Quántes vegades he fet aquest mateix camí sentint mólt, mes desitjant també moltíssim! Somiava ferlo ab tu, Amalia; somiava ferlo aixís com lo faig avuy, sens anyorar res, ab totes les satisfaccions que demanava la mia ánima. Coses hermoses hem vist ja avuy, coses mólt més hermoses te faltan veure encara en aquesta expedició...

Digitized by Google

Donchs á totes aqueixes coses volía jo desafiarles y dir aixís: «hermoses sóu, mólt hermoses; mes veníu aquí y á veure què es la vostra hermosura comparada ab l'hermosura d'aquesta dona divina que ha vingut á daurar los díes de la méva vida.» Açò les dich avuy... ¡que vingan!

Y, abandonant les regnes sobre la clin del obedient animal, agafava pel braç á sa muller y la presentava ab magnífica expressió de triomf á totes aquelles coses desafiades.

Y en veritat vos dich que tenía l'Aleix rahó sobrera. ¡Diantre si era guapa la Tuyes! Vestía lo trajo consabut d'amaçona, que dibuixava admirablement ses formes correctissimes. Cubría son cap lo barret varonil també de consuetut en aquets eqüestres cassos, mes era de poca alsaria y un finíssim vel negre (de dol per la mort de la mare del Aleix, dol que fora de casa observava escrupulosament la Tuyes) dissimulava mólt la lletjor de sa forma. Pel demés, com ja sabem per l'Agustí, era una gran cavallera, y aquella manera de governar al animal impacient y aquella sa seguretat y destresa encisavan talment. No es mólt que

Digitized by Google

l'Aleix hi quedés encantat y com ensuperbit de sa mateixa fortuna. Allò era séu, allò tant bonich, tant graciós, tant admirable que, si Déu tot d'un plegat ho hagués tornat de marbre, s'ho haurían disputat á estira-caballets los museus de tots los pobles y'ls capitalistes de totes les èpoques.

No's pot negar, en honra de la veritat, que tota aquella satisfacció y tot aquell orgull del Aleix estavan una mica amargats, una mica no més, per aquella duresa de cor y aquella sequedat espiritual de sa hermosissima esposa. No sabem si en los díes aquells, cas de proposarli'l cambi d'un bocí de l'hermosura aqueixa per un grapat de sentiment, hauría acceptat l'Aleix, mes nos atrevim á pensar que hauría dubtat al menys. Tot havía de venir, com vulgarment se diu, per la séva sahó; y la decepció y'l desencant no hi há dubte qu'eran dúes de tantes coses que guardava'l pervindre al hereu de Ricamor.

Mes caminan los nostres hèroes y no lograrem atraparlos, si aixís nos param á fer reflexions y comentaris.

Lo camí, que durant una gran estona havía sigut pla y fins relativament ample, se

Digitized by Google

anava tornant estret y pedregós. Pujavan la serra á meytat de la qual está situada la casa de Riubrunzent. L'alè dels cavalls se anava tornant fadigós y'ls colps de les ferrades potes treyan guspires desde que'l camí de pedregós se convertía en empedrat, per antiga disposició d'un dels difunts senyors de Riubrunzent.

Per un pont de magnífica arcada y de venerable etat passáren un riu de llit de roca per entre quals esquerdes se perdía l'aygua. Entráren després en estret call obert en la roca viva y, al sortir del call... Aquell que al sortir del call no's sorpren, no's admira, no sent mil sentiments encontrats, no's pot dir que tinga sentits, ni cor, ni ánima. ¡Y l'Amalia Tuyes no'n feu altre estat!...

L'heretat de Riubrunzent pren lo nom d'un riu que s' estimba d'una alsaria de doscents palms. Al sortir d'aquell call s'ovira aqueixa cascata superba. Allá hi há com una gran balcona, davant de la qual s'obre aqueix teatre admirable.

Allá'ls cavalls se deturáren per si sols, com si tinguéssen més sentiment que la Tuyes. L'Aleix extengué'l braç.

Digitized by Google

—¡Guayta!—digué, ab una impresió vint colps sentida, mes per ell vint vegades nova.

L'Amalia guaytá.

—Mira ¿veus?... Es com una gegantesa colossal que se'ns ha girat d'esquena. Guayta la magnifica cabellera d'argent com li baixa del cap en apinyada mata... Guayta com se comença á escampar en nombroses branques per la dilatada espatlla... Guayta los mil rulls en que's caragola ans de caure en grandiosos tirabuxons per amagarla tota.. Guayta encara com cau á terra y s'arrossega en una mar agitada d'ones lluhentines, perdentse entre cent guarniments de trenades eures... Anem, acostems'hi.... L'hem de veure més de prop, hem de penetrar fins á lo més fons de ses entranyes... Aqueixa es com una esclava téva...com una esclava que la tinguesses encadenada açí per qu'ensenye al mon sa sobirana bellesa.

L'Aleix, com se veu, no cabía en sí d'entussiasme. Se dirigíren á la casa, que tenían llavors á la dreta. Entráren en lo pati grandiós mitx voltat de roca per hont brollavan cent fons, es dir, per hont sortía l'aygua d'aquell riu que damunt se fonía.

Digitized by Google

La casa era una magnífica obra, ab sales grandioses per dins y, per fora, ab morenes cares hont s'hi obrían finestres gòtiques ab columnetes de marbre. Al costat s'hi veyan les runoses parets d'una antiquíssima esglesia románica de l'època més primitiva á judicar pels capitells d'una portalada qu'encara's tenía en peu. Aquelles tres parets formavan un abrigat recés ahont s'acullían les fulles musties y caygudes, ballant en aquell recinte mitx sepulcral, al compás del vent, estúpides sardanes propies de gent ignorant.

Los nostres dos hèroes, acullits ab móltes demostracions d'afecte pels lleals masovers, reposáren y ab senzill esmorzar agafáren forçes. Tractávas de fer un passeig á peu mólt accidentat, un bon xich fadigós.

Lo qual passeig emprenguéren prompte. L'Aleix prengué de la má á sa muller y aixís camináren. Lo remor de la cascata s'oia poderós y casi bé aixordava. L'Amalia's tapava les orelles y s'aturava cada moment al sentirse'l peus delicats presos ja pels achs de les vores del camí, ja per la terra fangosa.

Digitized by Google

Entráren, encorvantse, en fonda cova hont s'extenía un llach d'aygua hermosíssima. La combinació de la llum ab la forma singular de la cova li davan á l'aygua aquella un color impossible de definir, un color que sòls es compren veyentlo... ò bé somiantlo. Lo cel, al retratarse en aquell líquit mirall, prenía, no'l color que li veyem ab los ulls, sinó'l color que li veyem ab l'ánima.

Los efectes acústichs d'aquella cova son tant admirables com los visuals. Un tret d'escopeta desparat allá dintre es un tro que aturdeix, un terratrèmol que dona alguna idea d'aquell soroll que'ns solem figurar que faría, si d'un plegat reventés lo nostre planeta. De manera que dins d'aquella cova poden verificarse en un moment l'èxtasis y l'aturdiment del esperit.

Aquesta última prova, que l'Aleix havía fet mólts colps, no tingué lloch aqueix día per consideració á sa muller.

Sortíren d'allá y, després, precedits de guíes ab enceses hatxes, se ficáren en les entranyes de la gegantesa, com havía dit l'Aleix. Era, en efecte, aquella gruta com un gran cor, ab son nombre grandiós de

Digitized by Google

tenebroses celdes. Á la llum de les hatxes ho escorcollavan tot los nostres expedicionaris, com si tractessen de veure tots los sentiments inombrables d'aquella dama fantástica, que debía tenir móltes penes recloses segons plorava per dintre. Aquelles llágrimes súes se convertían en brillants per efecte de la llum. Res més bonich que aquella descomposició de colors entre aquelles tenebres.

La Tuyes sentí una cosa allá dintre: tingué pór. La frescor del lloch també la molestava. D'aquell cor n'havía fugit lo calor, pot-ser perque en son encantament no tenía ja á quí amar la gegantina primpcesa.

Vegéren després altres grutes més petites hont á bell raig hi entrava la llum del sol. En aqueixes no hi degotava l'aygua. Eran com bonichs camarils de capritxosa arquitectura, hont la tosca, brillant com jaspi brunyit, formava voltes extranyes y columnes de may conegut estil. Allá la Tuyes no tingué pór, mes tampoch manifestá sentir goig de cap mena.

L'Aleix s'entristía més cada colp que's parava á considerar la fredor del esperit de sa esposa.

Digitized by Google

Passáren després per sota'l gran salt de aygua, entre garlandes d'eura y flors blavoses, que servían de perenne gala á aquella continuada festa. L'Amalia també sentí pór allí, y, més que pór, molestia en l'orella. Aquell soroll l'aixordava. A més estava cansada ja de veure maravelles. La material fadiga d'aquell passeig no s'havía fet pera ella, acostumada á reposar sobre balancins, sofás y hamaques.

Demaná per favor á son marit que dongués per acabat lo passeig y aixís ho feu ell, sempre prompte á satisfer lo més insignificant desitx de sa muller. Mes no hi há dubte que al accedir ab tanta llestesa y ab tanta galantería á la petició de l'Amalia, quedá allá dintre del cor del Aleix una certa recança. Ell, que tant gosava en veure y sentir tot allò; en adormirse, en fantasiar al amor d'aquell soroll d'aygua estimbada, soroll suau en uns llochs com lo so d'una música, y en altres majestuós y fortíssim com la veu d'un tró continuat...; ell no comprenía que hi pogués haver un sol cor que no s'extasiés aixís y no's fongués ab tot allò, com feya'l séu. Y, no obstant, anava veyent y convencentse que aquella persona á qui

Digitized by Google

estimava més, aquella en qui hauría volgut trobarhi tots los sentiments més grans y més purs, se rendía á la fadiga del cos després d'haverse callat tota exclamació nascuda dintre d'ella, que l'Aleix no sabía còm se podía callar, considerant á tothom dominat per l'inmensa fascinació d'aquell espectacle.

Tal sentía y pensava l'Aleix, y, com es de costum, sentía mólt més l'amargor d'aqueixa gota de fel posada en los llavis de son cor que la dolçor de tota aquella mel que hi havía dintre. Sentía, ab la veu mateixa que sol tenir lo remordiment, la paraula punxant de la Margaridoya: «¡esponja seca!». Y aquesta paraula despertava en ell tal espant, que's tapava les orelles per no sentirla; mes, com la paraula no venía de fora, en ales del vent, sinó que's bellugava dintre d'ell mateix, la sentía igualment y ab força creixent y áduch afegints'hi aquella altra, com per no deixar incumplerta l'oració: «ja pots exprémer...»

Mes, quan se la mirava y la veya tant bella, tant escultural, tant rublerta de gracies, s'asserenava una mica y queya en indefinible repòs, adormintse com aquell qui diu

Digitized by Google

en un èxtasis artístich dominador de totes les lluytes del sentiment. Vèurel á ell aleshores era com veure á un benaventurat contemplant les celestials criatures. Si aqueix encís verament sobrenatural y aqueix èxtasis d'inmortal orígen que Déu s'ha dignat concedirnos per'apartar alguns colps lo nostre esperit de les miseries de la terra; es dir, aqueix puríssim sentiment del art qu'es en móltes persones una naturalesa especial, no durés tants curts instants, no estigués tant renyit ab les terrenals práctiques; l'Aleix hauría sigut aixís mólt ditxós, perque possehía la més bella estatua feta d'humana argila qu'ell havía vist may ni pot-ser podía veure.

La facultat de moviment que aquella estatua tenía, si per un costat era una ventatja, per altra era una desditxa; y quan l'Aleix s'abismava en aqueixos artístichs èxtasis, algun colp demanava á Déu li concedís lo gran poder de convertir aquella carn en pedra quan li dongués la real y artística gana. Considerava qu'en un museu particular que á casa séva guarniría hi estaría millor algunes vegades aquella estatua que no moventse al costat séu y donantli

Digitized by Google

deu mil pesars y altres tantes cavilacions.

Dels pesars y de les cavilacions, aixís com també dels artístichs somnis, se'n distragué totalment durant lo dinar, fet en la prosayca companyía del masover de Riubrunzent. Com se parlá mólt de les terres y dels sembrats de la finca, qu'era de les més productives de Ricamor, l'Aleix, que no havía perdut, á pesar de tot, ses pagesívols aficions, pará tota l'atenció en aquest assumpto y s'oblidá de lo demés.

Al llevant de taula, previa la venia corresponent, entrá en la sala tota la familia á saludar als senyors. Aquesta manifestació, produyt natural del amor y respecte d'aquella pobre gent á uns amos que sempre y en tot temps s'havían mostrat carinyosos ab los masovers, se repetía cada vegada que venían á la finca. Mes en l'ocasió present era moguda, ademés, per la curiositat que tenían tots de conèixer á la nova senyora que l'Aleix los havía donat.

Compareguéren, donchs, tots, y á fe que eran colla. La vella, la muller del masover, dona ja de setanta, ab rostre de calavera hont dúes coses hermóses s'hi veyan encara, la mirada de sos ulls enfonzats y lo

Digitized by Google

somrís de sa boca desdentegada; lo fill del masover, l'hereu, brau minyó de trenta y tants anys, de pit ample y dur com la tosca de la cascata y d'expressió intel-ligent en la cara colrada; la *jove*, dona de la mateixa etat, si fa ò no fa, presentantse en magnífica situació, com es donant lo pit á una criatura de mitx any, que al aixecar lo caparró somrigué ab bella somrisa, difícil d'endavinar si era per coses del cel ò de la terra; un baylet de deu anys, ab una cara d'ángel barroch qu'era una delicia, vestit ja com un home gran, sens descontar la llampant barretina; després una noyeta de mitja dotzena de maigs, ab les mateixes galtes fresques y rojes que son germanet més gran, vestida també com una dona feta ab les faldilletes d'indiana vella, que havian fet ja'l servey per sa mare ò sa avia, y'l gipó de merino verdós, es dir d'aqueix color especial que lo temps y'l sol li solen donar, semblant á la verdor vegetal que apareix en los camins poch concorreguts, y la corbata y'l mocador del cap de roba mixta de cotó y llana, sortint de sota del un y cayent demunt de l'altra una trena ben groixuda ja de cabell d'or torrat...;

Digitized by Google

veheuse açí minuciosament descrits per son ordre tots los personatjes components d'aquella familia.

—¡Ah! y què vistosa es la senyora mestressa! Per mólts anys, senyor amo—digué l'avia per començar.

—Tira que'os toch, l'avia, que'ls vostres nets ja'os avergonyeixen—feu l'Aleix per respondre y dissipar aviat lo mal efecte que les paraules d'aquella dona podían haver fet en l'Amalia.

—¡Oh si qu'empenyen, sí, senyor Aleix! Á un hom ja no li queda més quefer qu'encomenarse á Déu y esperar l'hora, perqu'en aquest mon no hi fa res més que nosa.

—Açò ho diu ella per broma, senyor amo —digué aquí la jove—, perqu'en bona fe li dich que fa més feyna ella ab los anys que té que jo aixís com só jove y acabalada. Hores s'hi há que li envejo'l dalit... y no ho dich per riure.

—¡Oh! es que tu no has begut tanta aygua com jo d'aquesta que diuhen que fa tornar la carn de pedra.

Aquí l'Aleix retirá ab un cert esglay instintiu de davant de sa esposa l'ampolla que sobre la taula hi havía.

Digitized by Google

—¿Quánts anys fa—preguntá l'Aleix—que sou á Riubrunzent?

—Més de cinquanta, pera servirlo... D'ensá que aquest—afegí, senyalant ab una *amorosa* esquenada á son marit—vingué á buscarme á Cabrera, d'hont só filla pera servirlos.

La Tuyes no deya res. L'Aleix tingué enveja de l'*amorosa* esquenada y la mirá involuntariament.

—Ja son anys cinquanta... sobre tot si son de matrimoni—digué l'avi rihent—. Y á fe, á fe, senyor amo y senyora mestressa, que gens me'n penedesch.

—¿Es dir qu'escullíreu bé?

—Si no fos de vegades una mica rara...

—Y tu ¿què ets?—saltá l'avia—. L'home més estrafalari qu'he conegut en ma vida.

Y, dihent açò, li dirigí una mirada també *amorosa*, que sortía de sos ulls enfonzats com dos raigs de llum pels canons devanters dels crestalls d'una llanterna il-luminada.

Aquella especie de festeig de dos vells de setanta anys ab cinquanta de matrimoni acabá de trastornar al Aleix. Tingué enveja—¿perquè no dirho?—, sí, tingué enveja

Digitized by Google

d'aquell avi, sentí fam de veures mirat aixís y torná á girarse á la Tuyes... Excusat es dir que'ls ulls de l'estatua no feren cap moviment.

Entretant los dos petits, en l'impossibilitat de romandre quiets llarga estona, moguéren fressa per disputarse l'un al altre una poma que á quiscun los havía donat l'Aleix, fundats en que la del un era més grossa que la del altre. Serví açò de pretext á la jove pera ferlos sortir, sortint ella ab ells, y, derrera d'ella, los demés.

S'alçáren los senyors de Ricamor y á la mitja hora muntavan altre colp en los impacients cavalls. No cal dir que á la despedida hi assistíren també tots, fins los pastors y'ls rabadans.

L'hereu del masover, considerant que aquella no era una visita ordinaria, sinó una especie d'entrada triomfal de la nova senyora, anava previngut d'una escopeta de dos canons, y en l'acte del *adeusiau*, quan tothom estava distret, ¡pataplum! dispara al ayre los dos trets plegats de l'arma.

—¡Animal!—exclamá aturdida è indignada la senyora.

Aixís deixá entendre que aquella era l'úni-

Digitized by Google

ca cosa que l'havía conmoguda en tota la súa estada á Riubrunzent.

Los esperons picáren y cavaller y cavallera desapareguéren.

Durant llarch troç guardáren abdós cumplert silenci. L'Aleix estava en fonda cavilació; l'Amalia semblava enfadada.

Quan ell reparà açò, li digué:

—¿Què tens, Amalia? De segur tornas descontenta de l'expedició... ¿Per què no'm donas tes queixes? Dígam lo que pensas, lo que voldrías, lo que pot ferte ditxosa.

Ella no contestá de prompte. Visiblement estava contrariada. L'Aleix *tingué pór*. Aquella dona en sa fredor desconsolava, mes enfadada...

—Lo que tinch de dirte—manisfestá á la fi ab gréu accent—, lo que tinch de dirte es que aquesta lley d'expedicions no son les que més me pláuhen. No he nascut jo per eixes coses rústegues.

—¿Què desitjas, donchs? ¿què puch donarte, què puch fer per tenirte contenta?

—Esborrar de ton programa, en les festes de la nostra lluna de mel, los primers nombres.

Los primers nombres, com recordará'l

Digitized by Google

lector, eran les visites á les finques del Aleix.

—Esborrats quedan—digué aquest, resolut, mes sospirant.

—Esborrats los primers nombres—continuá ella—, quedan altres expedicions que bon xich més m'han de plaure.

—¡Oh, no parles més!—exclamá'l desditxat marit—. Pica l'esperó, que arrivem d'hora per fer la maleta. Demá á París y de París cap á Italia.

L'Aleix conegué que la proposta era ab satisfacció acceptada per la Tuyes y, creyentse digne de premi, li mirá'l rostre. Mes tampoch aleshores aparegué en los magnífichs ulls una mirada amorosa ni's desclogué l'estuig de coral pera deixar pas á una somrisa.

Digitized by Google

XX

EXÁMEN DE CONCIENCIA.

Mólt poch després, en la vetlla del día en que passáren les anteriors escenes, per allá á nou hores, que á Vallgraciosa en l'època del any en que'ls actuals successos tenían lloch ja començava á esser tart, la Margaridoya, á qui fa mólta estona que no hem vist, s'estava en lo menjadoret de sa casa, llegint un llibre de meditacions á la pobre claror d'una llumanera. Tenía tancada la porta del carrer y, per conseqüent, estava sola y sens exposició á esser torbada per cap vehina ni per ningú que passés, encara que les persones qu'en aquella hora passavan podían contarse sens carregar gayre'l cap ab perfecció magnífica.

Soleta estava la nostra heroína y entre-

Digitized by Google

gada, per consegüent, á la gréu consideració del estat de la súa ánima. Feya ja alguns díes que l'exámen quotidiá de la conciencia, que no havía oblidat may desde que tenía us de rahó, li cóstava grans reflexions y hores mólt llargues. Se diría que la Margaridoya estava cometent cada día gréus y abundants pecats que, de tant que pesavan, acabavan per fer aclofar la súa conciencia. Sentía gran necessitat d'aqueixos llibrets de práctica meditació que hòmens mólt eminents y sants mólt gloriosos no s'han desdenyat d'escriure, y ella, que'n tenía un nombre ben regular, los repassava y rellegía tots, mes no lograva retornar la tranquilitat antiga al esperit atribulat.

Y no era certament que les reflxions dels llibrets dessusdits no fossen mólt clares y mólt convincents y totes plenes de veritat; ella reconeixía que aquelles coses no's podían dir més bé, no podían expressarse ab més poderosa eloqüencia: lo que ella trobava era que totes aquelles reflexions la condempnavan y que la desditxada del pecat séu no acertava á penedírsen.

Y era, verament, son pecat digne de meditació, motiu pera resolucions heroyques.

Digitized by Google

Ella havía amat al Aleix quan amar al Aleix y sospirar per l'Aleix era solament un somni; si bé que, profundisant una mica, també en aqueix somni hi havía culpa, puix era en la Margaridoya sostenir y alimentar una ambició y cobdicia y una passió insensates que, en la claretat d'enteniment de la nostra heroína, eran reprobables de tot punt y, per consegüent, dignes de cástich. Ella ja ho considerava aixís desde que tant fatal passió nasqué en ella y'n demanava á Déu perdó, mes sens decidirse may al penediment, sobre tot quan, materialment parlant, per ridícol que fos lo pensarho, encara hi havía esperança de satisfacció.

Veheuse açí'l primer capítol, purament històrich, de les culpes de la nostra pecadora. Té ell radical importancia, si no per la gravetat del pecat, per senyalarse en ell la causa productora de totes les súes faltes.

Vinguéren aprés los amors del Aleix envers la Tuyes y'l pecat de la Margaridoya s'agravá notablement, puix á l'ambició insensata s'hi afegí, viva y punxant, la gelosía. Y la gelosía, en tots temps y ocasions, es principi causal d'odi á la persona que la desperta, y l'odi es ja un pecat negre. La

Digitized by Google

Margaridoya no volía aborrir á la Tuyes, mes no podía amagarse á sí propia que l'aborría, ja per la repulsió que sentía al pensar en ella, ja per aquella prevenció ò aquella especie de sanya ab que's solía expressar quan d'ella parlava. Tal vegada, ben depurat tot, l'odi realment no existía, mes sempre hi havía l'ausencia d'amor, y l'amor al pròxim es condició que deu tenir tot cristiá per esserho ab sencer fonament y de tota veritat. Y açò la Margaridoya ho veya espantosament clar, sens lloch á cap mena de dubte. Ella á la Tuyes no l'amava, no podía amarla; y la Tuyes era'l pròxim, criatura humana y germana súa en Jesucrist ni més ni menys que totes les demés persones á qui menava afecte.

No hi há que dir que al arrivar á aqueix punt la pobre mestra de Doctrina tremolava y gemegava baix lo pes del remordiment. Lector s'hi haurá capáç d'esclafirhi'l riure, mes aqueix lector, á qui de veres compadim, ha de tenir en compta que la Margaridoya no era una cristiana qualsevulga, cristiana com tants cristians coneixem que's pensan esser bons, y per mólt bons la gent los té, regintse per un còdich

Digitized by Google

de convencionals fòrmules més que pels manaments clars y nets y ben intel-ligibles de la Lley de Déu y de les lleys de l'Esglesia. La Margaridoya no tenía menester d'interpretacions per entendre bé lo que prohibían. *Ama al pròxim com á tu mateix*, li deyan ab senzilla y claríssima forma, y ella trobava que á la Tuyes no l'amava ni la sabía amar aixís, y d'açò ab tota rahó s'extremía.

Mes, en aqueix estat de coses, no trobava encara que l'amar al Aleix com ella l'amava fos un pecat gravíssim, encara que indubtablement contingués una falta. Disputava á la Tuyes l'amor del Aleix, mes, com encara Déu no li havía donat, no's podía dir que li robava. Ans, tractant aleshores de desviar l'inclinació del Aleix trobava que feya un bé á aquest, puix per intuició singular y semi-infal-lible endavinava que la realisació dels desitxs del Aleix no portarían tranquilitat y repòs al esperit d'ell ni á son cor satisfacció de cap mena. Además, apartant al Aleix de la Tuyes, cumplía una promesa mólt sagrada, com qu'era feta en l'hora suprema de la mort de la súa protectora que li dictá ab veu tant solem-

Digitized by Google

níssima com si pel mateix cel fos dictada.

Casats l'Aleix y la Tuyes, llavors sí que'l pecat era gros y digne d'eterna pena. Amar al Aleix aleshores era voler que l'Aleix faltés á la súa esposa á quí tenía, no ja dret, sinó deber d'estimar ab exclusió de cap altre sentiment d'igual naturalesa. Era desitjar que l'Aleix caygués en adulteri, en l'adulteri espiritual, pecat gravíssim que, á nostre parer, no es en lo mon dels menys corrents, dels qu'enlloran menys conciencies...

Y examinant, examinant, la Margarido-ya trobava que amava al Aleix tant com may, encara que no ab intenció dolenta ni ab cap negre designi. Trobava, dihem, que l'amava, y lo pitjor de tot era que no's sentía prou valenta per'arrancar de sí amor tant pecaminós y digne de la divinal censura.

—Es pecat—s'anava dihent—, pecat mólt gros que'n conté una pila d'altres. Amar-lo com l'amo es volerlo pera mi y volerlo pera mi significa voluntat de robarlo á una altra. Y vull robar lo que es donat per Déu..., perque Déu li ha donat á l'Amalia al peu de son altar mateix. Li ha donat Déu y

Digitized by Google

li ha donat pera ella sola, ab exclusió de tot'altra criatura humana. Jo'm rebel-lo aixís contra'l mateix Déu ab major pecat que'l de Llucifer, perque, si'm rebel-lo aixís, es pera robar... pera robar lo d'un altre. Y encara més...

Però la Margaridoya no podía proseguir: la tempestat de remordiments se caragolava en lo sí de la conciencia súa y esclatava en pluja de pór tremenda que la posava en terrible estat de nirviosa excitació, tant que qualsevol remor que aleshores notés la deixava freda y espalmada, com si ja sentís prop lo colp certer è infal-lible de la divina Justicia.

Y en lo día aqueix de que parlam y en aqueix moment precís de la súa excitació soná en la porta del carrer un pich famós que feu tremolar totes les parets del vell casot. Difícil es explicar lo que li passá á la Margaridoya. Freda's quedá y gelada è inmoble com un bloch de pedra, sens esma de lo que succehía, mes ab una pór interna y un esglay poderós que no haurían estat més grans si, com rea de mort, l'haguessen anada á buscar pera menarla al suplici. Suplici era y suplici pahorós, puix qu'eran les

Digitized by Google

penes mateixes del infern, aquell que veya aleshores la pobre en sa exaltada imaginació.

Al primer truch seguí un altre més valent y, si bé per un instant ajudá á completar l'efecte terrible del primer en la desditxada minyona, determiná després la reacció, y, tornada al mon terrenal, vegé clares les coses, considerant que, si bé era extrany, no era impossible que una criatura humana tingués necessitat ò ganes solament de vèurela en aquella hora, que no era tampoch la mitja nit. S'acostá, donchs, á la porta y preguntá, ans d'obrir, quí demanava.

Una veu robusta y varonil, mólt coneguda d'ella, respongué sens cumpliments ni etiquetes:

—Jo. Obrem, si't plau.

S'obrí la porta y entrá l'Agusti.

—Dúes paraules no més y me'n torno—digué sens excusarse per lo intempestiu de la visita, mes donant á entendre, no obstant, ab ses paraules que comprenía l'importunitat.

—Series serán elles quan vens á dirmeles en aquesta hora.

Digitized by Google

—Series son y d'importancia, Margarida... Vinch de Ricamor.

—¿Ara?

—Ara mateix. L'hereu m'ha demanat.... Un moço ha vingut á casa á buscarme encarregantme que no'm detingués.

—¿Què passa á Ricamor?—preguntá mitx alarmada la Margaridoya.

—¡Oh, res!—respongué l'Agustí—. L'hereu marxa demá... ab ella, y van á fer un viatge mólt llarch... ¿què sé jo?... fins á Roma.

—¿Demá?

—Demá mateix, y'l cas es que vol l'hereu que jo vaja allá á fer d'amo mentres ell será fora.

—Cosa mólt natural, Agustí, y que á tu't fa mólt favor y áduch fa veure que l'Aleix, á pesar de lo que ab tu succehí, no ha desconegut may tes qualitats honrades.

—Jo no li he gosat dir que nó...

—¿Li has dit que sí?—saltá ella ab la més ingènua alegría.

—Tampoch li he dit que sí...

—Dochs ¿còm heu quedat?

—Que, si feya pensament de compláurel, demá á primera hora'm tindría á Ricamor.

Digitized by Google

Per ço vinch ara á consultart'ho... perque, caramba, tu semblas lo méu advocat.

—Treball en vá, Agustí. Ja sabs lo que jo penso. Tu ja no te'n havías d'haver tornat.

—¿De Ricamor?

—De Ricamor. Nosaltres tenim deber sagrat de salvar al Aleix... ¿ho sents?... de salvar al Aleix, que cada dia's vá enfonzant y perdentse, y tu ja has fet mal en dubtar un sol instant en resòldret.

—Mes tu sabs los méus agravis...

L'Agustí anava á descapdellar tots los arguments que portava pera respondre á lo que ja s'havía figurat que li diría la súa amiga; mes aquesta l'interrompé ab sencera y arrogantíssima veu:

—Basta, Agustí. Hi há una cosa que pot més que tots los nostres punts y agravis... Jo no't diré què es, que prou ho arrivarás á saber, si rumías...; mes sí't diré que açò't mana que vajas ara á aprofitar les hores de son que mereix ton treball y que demá, apenes clareje'l día, sens dubtes ni peresa... ¡á Ricamor!... qu'es lo lloch de ta honra.

Ell callá y cedí. Doná á la Margaridoya la *bona-nit* y's retirá vençut, reconeixent que hòmens del séu tremp poden lluytar conve-

Digitized by Google

nientment ab hòmens d'iguals punys, mes no ab l'inteligencia superior y ab la lògica tremenda de la bondat y la rectitut unides en estreta aliança.

Sortí y's quedá sola ella... ¡Ah, nó! sola nó!... Quedavan allí aquells fantasmes, aquells espectres infernals que veya la pobre sortir del munt de pecats de sa conciencia com los fochs-folls que's desprenen de la carn morta y corrompuda.

Digitized by Google

XXI

ESPECTATIVA.

BONICH sería en veritat y mólt agradós al lector y áduch més á nosaltres seguir al Aleix y á la súa esposa en llur hermós viatge de nuvis. Y, més que bonich y agradós, apar que hauría d'esser interessant en gran manera y mólt á propòsit pera estudiar novament y acabar de conèixer lo carácter singular de la Tuyes. No ja á París, centre universal de totes les fredors è indiferencies, lloch fet á posta pera la residencia de totes les Tuyes del mon, sinó á Italia, sota d'aquell cel rialler, ab aquell ayre dolç que rebuja les inclemençes; en aquella privilegiada península que, més que país, es de cap á cap un museu ò una galería artística, hont en avinguda familia viuhen les arts de

Digitized by Google

tot lo mon y de totes les èpoques...; á Italia es hont voldríam veure y estudiar á la muller-estatua del Aleix de Ricamor.

Mes, pels antecedents y també per les posteriors noticies que ja'n tenim, consideram aqueix treball inútil y malaguanyat. Baste dir que ni l'art conmogué á la Tuyes ni l'Aleix tragué del artístich viatge conhort pel present ni esperança de millor fortuna. Tornáren, donchs, á Catalunya, ell desesperat, ella freda com sempre. No podía dirse que no hi hagués constancia y fermesa en aquella dona. Era com una montanya del nort hont la neu que'n fuig es sempre succehida per altra.

Una vegada tornats, y per iniciativa de ella, passáren llarch temps á Barcelona, es dir fins que les flors cubriren ja del tot los prats y márgens de Vallgraciosa, y les orenetes, volant d'açí y d'allá en nombroses guerrilles, anunciáren á tots llochs l'entrada triomfal de la primavera.

No cal dir que aqueixa llarga estada á Barcelona, á que l'Aleix no sapigué negarse, acabá de completar l'afliccció fondíssima que l'aliança conjugal ab la filla de Don Gabriel venía causantli; puix que tal

Digitized by Google

estada en la capital y tant llarga ausencia de Vallgraciosa s'oposava, com ja tots sabem, á ses constants opinions y á sos arrelats propòsits. Ademés aqueixa rendició absoluta al capritxo de sa muller, la qual, per dir les coses ab tota veritat, no hagué de sostenir gran lluyta per conseguirla, era, no solament aflictiva, sinó altament vergonyosa pera un home com ell, qu'en tots temps y ocasions havía fet gala d'una energía de carácter y d'una independencia personal de primer ordre. Nosaltres li hem vist desplegar eixa sobirana energía y eixa altiva independencia en alguna ocasió mólt memorable y de fatalíssims resultats, com anam veyent, pera la casa de Ricamor.

Temía l'Aleix, y ab rahó, que aquella llarga ausencia y deixament de sos assumptos havía de donar abundós y grat aliment á la murmuració y gran triomf á la enveja de *sos naturals enemichs* los demés propietaris de Vallgraciosa. Diu l'adagi que *com més alt se puja, de més alt se cau*, y, com la casa de Ricamor estava en mólt alta reputació, per açò sa cayguda actual, movía més soroll y més pols alçava. Açò á més dels comentaris y rialles malicioses

Digitized by Google

que la derrota personal del Aleix despertava. L'home més presumit de valent se veya vençut com qualsevol Samsó vulgar, com lo més obscur March Antoni. Y ¿vençut per qui? ¡Ah! per un bloch de pedra. Perque tothom estava ja enterat del punt ahónt arrivava l'espiritualisme de la Tuyes.

Mes nosaltres no hem d'esser tant poch caritatius ni tant severs ab lo pròxim que haguem de fer chor en les murmuracions dels convehins del Aleix, més injusts y desconsiderats per quant, qui més, qui menys, casi tots tenían ab Ricamor deutes d'agrahiment. Ofereix lo mon, en aquest particular de les estimacions mutues, aberracions monstruoses, que no creuríam si quiscú ab sos propis ulls no'n vegés cada día deplorables mostres. Y, á la fi, á aquest cas nostre, com als cassos tots, pot aplicarse la paraula divina: *qui's tinga per just tire la primera pedra.* Á més de que Ricamor no havía tirat may cap pedra á ningú quan era exemple eloqüent y clarissim espill pera tots.

L'Aleix, com sabem nosaltres, duya en sí mateix, terrible y desesperador, lo cástich de sa gran errada. Ningú més sedent d'afecte, y ningú menys correspost. En les ho-

Digitized by Google

res d'insufrible aburriment d'aquell hivern de Barcelona, en un rapte de poètich idealisme, cridava á la primavera y áduch la renyava perque trigava tant á arrivar, creyent que la primavera havía de dur lo remey á tots sos mals; pensant que la primavera, que desperta la vida en tot, havía de deixondar també'l cor de la Tuyes.

Y la primavera vingué ¡oh sí! vingué ab aquella cara de Pasqua ab que arriva sempre. Tornáren los sènyors á Ricamor, hont ja'ls servidors los anyoravan. Los arbres ramats, les flors obertes, los ocells cantant, lo cel rialler y pur, tot semblava darlos la benvinguda. ¡Oh! sens dubte arrivavan al regne del amor.

Aixís al menys s'ho cregué l'Aleix, mes lo temps, que no per esser alegre y festós era menys crudel, áduch més dolent encara perqu'era hipòcrita, lo temps cuydá de desenganyarlo. Succehí lo que succehir debía. La Tuyes se trobá sola, abandonada á les inclemençes d'aquella terra deserta en tal ocasió de tota societat, com una planta d'estufa exposada als rigors del fret.

Mes estava per entrar l'estiu, lo temps protector que portaría á Vallgraciosa aque-

Digitized by Google

lla *high-life* de la capital catalana que tant á faltar trobava l'Amalia. Aquest no era realment un consol pera l'Aleix, que tractava d'umplir per ell sol lo cor de sa esposa. Nó, no era en veritat gran consol ni alivi..., mes lo náufrech, ans de deixarse engolir per les ones, s'agarra á un ferro candent. Aixís es com lo pobre Aleix esperá que l'estiu portés remey á son dolor.

Y vingué, vingué també l'estiu.

Digitized by Google

XXII

LO RIU SE SURT DE MARE.

VINGUÉ l'estiu, es dir lo temps aquell en que Vallgraciosa's convertía d'un país com altre qualsevol ab ses rústegues costums, ab sa gent treballadora y senzilla, en un paysatge brillant digne del pintor d'aspiracions més aristocrátiques. Més que una comarca d'agrícoles feynes y de naturals produyts, era allò durant la temporada de calor un grandiós jardí en que totes les plantes semblavan pendre forma y color á posta pera regalar los ulls de tanta gent distingida.

Y es ben veritat que á Vallgraciosa tot sembla náixer y créixer per propia impulsió y sens acusar lo suhor del home. Explèndida vegetació, frondositat magnífica, brillantíssima flora, aygues abundants, cel

Digitized by Google

rialler..., tot hi es á Vallgraciosa. Altres terres hi há, belles també, mes d'aspecte melancòlich y que donan idea eloqüent del treball y de les angunies humanes. Terres que fan pensar, que fan plorar á voltes, al veure qu'elles tenen lo cor tant sech y envellit que per cap lloch ploran. Los esperits avesats á sufrir, avesats á pensar, buscan aquestes; los cors jóvens y alegres prefereixen aquelles altres exuberants y alegres, com es la de Vallgraciosa. ¡Oh! la terra es un llibre mólt gran y de mólt variades materies; al un li agrada llegir unes planes, al altre unes altres. Mes tots lo fullejam, tots lo llegim; tots hi sufrim è hi gosam. No es culpa del llibre ni de lo que tracta'l llibre, si, de vegades, llegintlo en ses planes més falagueres, se'ns ennuvola'l cap per damunt y esclata'l llamp de la desditxa. Exemples hi há d'açò, mólts exemples.

Mes, deixant aqueixes filosofíes y tornant á la narracló, direm que la concurrencia á Vallgraciosa no minvá gens aquell any, ans, en quantitut y qualitat, hi tingué guany sobre'ls altres. L'aspecte, no obstant, fou lo de sempre. Les torres poblades d'americans richs y de comerciants milionaris, los ca-

Digitized by Google

mins y passeigs tots concorreguts de vistoses dames y de noyes festejadores, los jardins igualment honrats per aquella respectadíssima gent qu'en los rústechs banquets de ferro disfreçat gosava del *dolce far niente* de l'opulencia.

Á ells los hauríau vist ab l'invariable trajo del pantalon y levita negres, l'ermilla de *piqué* y'l gran barret de palla fina. Feyan grans passeigs, sols ò acompanyats de gent de la mateixa *idiossincrassia,* y llur conversa eran los negocis y'ls cambis de Bossa. No passejavan gayre ab elles: elles ab elles s'entenían. Solament entre les senyoretes s'hi barrejava aqueix jovent superficial qu'en totes parts guarda'l mateix aspecte, en lo carrer de Fernando qu'en los camins de Vallgraciosa, en lo vestíbol del Liceu qu'en los boschs concurridíssims de Ricamor. També allí era la conversa sempre igual è invariable: les paraules no sempre prou fines, no sempre discretes, de la nostra galantería urbana. Allí's reya mólt, moltíssim; no sempre's reya justificada ni dignament. Lo jovent sempre riu, mes no sempre riu de discreta manera.

Les dones aquelles anavan ab vestits clars

Digitized by Google

y senzills. De cares se n'hi veyan de totes, grogues les unes ab segell de raquitisme, altres rojes y sanes com un document de plena salut, altres maravellosament pintades; totes, no obstant, empolvades. Es mólt de notar aqueixa manía de les dones d'avuy de taparse'ls colors de la cara. Rumiant, rumiant tal vegada's logre saber la causa. ¿Será una mostra real y evidentíssima de l'universal mentida del segle ò será, millor, un capritxo singular y eloqüent de la moda? ¿O será tal vegada (¡quín diantre de idea!) que'l rubor de les dones, sempre de tant bon veure per la gent de sentiment y conciencia, ha perdut davant de la societat actual tot son encís y, elles, al vèurel aixís menyspreat, tractan d'amagarlo ab espessa capa blanquinosa? ¡Oh! quí'ns ho pogués dir! ¡quí'ns pogués traure d'aquest afanyós dubte!

Entre les noyes n'hi havía de simpática figura, algunes de passadora bellesa, altres hermoses en realitat..., de Tuyes cap se n'hi veya. Altres n'hi havía—d'aquestes sería millor pot-ser no parlarne—d'ayre migrat, de desditxada apariencia, que no tenían altres qualitats que la bondat probable

Digitized by Google

de son cor y'l dot que'ls tenían senyalat llurs pares.

Anavan ab los caps descuberts y sòls guarnits ab flors y llaços, lo qual les donava á totes plegades un ayre de familia que realment encisava. Quan se barrejavan entre ells y elles los raigs del sol s'alçavan les sombrilles, y aquell bosch de cupuletes de seda y de flors brodades no era de lo menys bonich qu'en los passeigs de Vallgraciosa's veya.

Quan arrivava'l vespre tothom tornava á casa. Durava una estona en que per l'espectador no tenía allò cap encís, ni pera'ls ulls ni pera l'orella. Era un instant de marasme y d'antipátichs remors, com quan los músichs d'una orquesta preparan los instruments pera començar una nova sinfonía que á alguns los ha de fer adormir, á altres gosar; instant en que fins les llums se confonían y ajudavan al gran desacort, les derreres del sol y les primeres de la lluna, açò quan la casta Selene venía á escorcollar los misteris d'aquella societat estiuejadora.

Mes, quan havía entrat la naturalesa en lo repòs de la nit y la gent en la distracció de les vetllades, sortían pels balcons oberts

Digitized by Google

ò tapats ab persianes cent diverses armonies, despreses de cent pianos, y sentimentals canturies, sortides de gracioses boques, si bé tal vegada de cors mólt frets y pastats al de la Tuyes. Eran sempre mólts los pianos que se sentían, móltes les veus que cantavan; lo qual ajudava en gran manera al encís d'aquelles hores en que l'ayre fresch feya oblidar los calors del día. Tenía jo no sé què de celestial aquell ayre que venía á l'orella portant en poètica barreja la música dels hòmens y la música de la naturalesa. Fins los arbres se ficavan en aquell chor universal de totes les coses, ab l'alegre armonía del pollancre gentil que movía incessantment ses fulles que la lluna tornava laminetes de plata, y ab la música planyívola dels febles eucaliptus que's gronxavan com campanòlechs, movent ses fulles més llargues y desmayades. Tot plegat, sens descontar l'aygua que remorejava en los sortidors, feya una sinfonía de pura escola italiana—si admetem la divisió d'escoles que's fa ara en la música—en la que hi dominava la nota melancòlica.

La tertulia més concorreguda fou aquell any la de Ricamor. L'Amalia s'alegrá mólt

Digitized by Google

al trobarse entre tants coneguts y no deixá de petja á son marit fins que lográ emportársels á casa. Á tot'hora hi havía visites al mas. Mes la gran reunió era á la vetlla. Com Ricamor era poch lluny del poble, la concurrencia de families era mólt nombrosa.

Allí's cantava, se ballava y's jugava. Á las balades sentimentals de Goltschalk y de Ravina seguían los wals de Strauss y de Ketterer, á les ballades la bellugadiça y animació un xiquet grotesques dels jochs de penyores, y, entre tot açò, anavan los fadrins galantejant á les unes y sembrant llevors d'amor en los cors de les altres.

La senyora de Ricamor tenia la suficient educació social pera saber atendre á tothom y presidir reunió tant magnífica. Tothom li alabava y li posava als núvols eixes qualitats, després de fet l'elogi merescut de sa gran bellesa. La Tuyes, donchs, estava mólt satisfeta y contenta y començava á trobar agradable lo senyoratge de Ricamor.

L'Aleix... ¡ah! l'Aleix... casi'ns ne descuydavam. L'Aleix intervenía poch en eixos saraus tant del gust de sa esposa. Ho mirava, com se diu regularment, desde derre-

Digitized by Google

ra'l teló, y sufría y callava. Moments s'hi havía que cloía'ls punys y amenaçava.

La súa freqüent ausencia del lloch de la festa no's notava gayre; pochs hi paravan l'atenció. Tenía'l tracte del Aleix una cultura tant silvestre... Per altra part la senyora bastava pera tot. ¡Oh! la senyora d'aquella casa tenía tantes gracies per'atraure y fer lleugeres les hores á la societat distingida... L'Aleix començava á pensar que li hauría estat mólt millor casarse ab una pastora.

Sortía á aquella hora pels jardins, fugint del bullici. De vegades se trobava ab la Margaridoya que mólts colps anava á expiar aquelles festes. La pobre noya casi tenía dret á burlarse de sa desditxa, mes no ho feya, primer per sa gran caritat y, segon, perqu'en aquellas extranyes escomeses l'Aleix s'havía reconciliat ab ella y móltes vegades no's desdenyava de parlarhi llarga estona, explicantli ses tribulacions y angunies. Ademés coneixía la nostra heroína que aquella rahó, insegura sempre, s'havía alterat ja quelcom ab tanta successió de coses, puix de vegades, en mitx de sa narració, exclamava ell mateix «¡esponja se-

Digitized by Google

ca!» y fugía corrent de prop de la Margaridoya com si del propi remordiment fugís.

Ella no'l perseguía, perque ho creya remey dolentíssim. Coneixía perfectament que aqueixa paraula pronunciada per ella en un moment de gran gelosía y despit s'havía clavat mólt fonda en l'enteniment del Aleix, y la pobre plorava per açò com per un pecat grandíssim. Era difícil discernir á quí afligían més aquelles escenes, si á ell ò á ella. Sobre tot quan aquell gran efecte d'ella la compassió l'havía engrandit y fet créixer. La pobre no gosava dirse que cada día amava ab més gran amor al Aleix, y, no obstant, era açò cert, d'una certesa terrible. Ella se n'espantava y volía trobar remey á mal de tanta trascendencia, per lo qual fins havía tractat de fugir de Vallgraciosa. ¿Mes ahónt anar la pobre?

¡Oh nó, no era açò'l que la detenía! Sempre tenía obert lo camí del mendicant. No era açò, nó; era son mateix amor lo que la deturava, lo que, á pesar de tots sos propòsits, se l'enmenava á rondar pels jardins de Ricamor cada vespre á esperar al home objecte de sa compassió y de ses ansies.

Quan era ab ell s'oblidava d'ella mateixa

Digitized by Google

y de tots sos propòsits; mes, al deixarlo, reconeixía que'l mal se feya cada vegada major y qu'era menester més heroyca medicina. Aleshores s'hauría ella mateixa arrancat lo cor, com s'arrancá'ls ulls Santa Llucia, y ab ses propies mans l'hauría fet miques.

En cambi, en l'Aleix la figura de la Margaridoya despertava cent emocions no totes tristes y fúnebres. Pera ell era la Margaridoya'l fantasma enujat de la súa mare que tot sovint sortía á demanarli comptes de ses grans desobediencies. Per altra part mirava á la Margaridoya com un monstre ò animal singular que representava al desengany. Era com un'avespa gegantina que perseguía als hòmens y clavava á quiscun diferent fibló, mes tots mortals y agudíssims. Á ell s'hi havía acostat pera clavarli aquell que punyía y matava dihent «¡esponja seca!» Y, finalment, la Margaridoya era pera ell un conhort de ses penes, l'única persona á qui gosava queixarse, l'única que ab amor è interés voldría escoltarlo.

Veheuse açí còm s'explican les dúes encontrades conductes que guardava ell ab la mestra de Doctrina. Quan la trobava pels voltants de la casa, ò bé s'hi acostava ab

Digitized by Google

certa ansia ò bé espantat ne fugía. Tot dependía del estat de sa imaginació en aquella hora.

D'esta manera anava passant la temporada. Lo setembre havía ja començat y la diada de Santa Tecla s'acostava, per lo qual la gent de Vallgraciosa s'estava preparant pera la festa major, quan assumptos mólt urgents cridáren al Aleix á heretats bastant apartades. En l'estat excepcional en que's trobava, aqueix viatge li caygué malíssimament, mes hagué de ferlo per no sufrir un gran perjudici en son patrimoni. Ell desitjava esser novament á Vallgraciosa per la diada de la festa, mes no sabía de cert si li sería possible. Marxá conformat, mes ab un pesar terrible.

Contra lo que aconsella la prudencia y'l conjugal afecte, no's sospengué durant sa ausencia la tertulia de Ricamor. La Tuyes s'hi trobava massa bé y no volía privársen per motius materialment tant fútils. Seguíren, donchs, la reunió y la continuada festa y áduch la cosa pujá de punt quan vinguéren los díes de Santa Tecla.

Com aquella gent també volía per sa part celebrar la festa major del poble y no trac-

Digitized by Google

tava de rebaixarse honrant ab sa presencia'ls balls d'embelat dels de Vallgraciosa, pensá'l jovent del sexe fort en organisar un sarau exclusiu pera'ls forasters, lo qual en cap lloch podía celebrarse millor que á Ricamor. La senyora, naturalment, no hi posá'l menor obstacle.

Com los medis de lluhiment y ornamentació eran curts á Vallgraciosa y, per altra part, les sales de Ricamor estavan prou ricament adornades, se resolgué no afegir cap guarniment al interior è il-luminar en cambi tant bé com se pogués per fora la casa y'ls jardins que la voltavan. Ademés se feu venir una orquesta de la ciutat vehina.

Á les nou de la nit del dia de Santa Tecla començá la festa. L'Aleix no havía arrivat encara. Podía arrivar en lo derrer tren que venía de França y que passava per Vallgraciosa á las deu de la nit, mes no era açò en cap manera probable. Veritat es que la Tuyes no desitjava que vingués ni ho temía. Ni per realisar la festa li feya falta, ni podía creure que, volentho ella, ell s'oposés á la mateixa.

Vestida ab luxosíssim trajo de satí blanch y guarniments de flors y carregada ademés

Digitized by Google

de joyes, rebé als convidats, qu'eran moltíssims. Ans de rompre l'orquesta discorría la gent pels jardins, il-luminats ab fanalets de paper, contemplant l'il-luminació de gots de color de la fatxada, qu'era notable per sos ben entesos dibuixos. Mes dúes coses s'oposavan á que fes la lluminaria general lo desitjable efecte: primera lo poch crescuts qu'eran los arbres del parch y, segona, la gran claror de la lluna que feya'l ple cabalment en aquells dies.

Quan les dances començáren, los jardins quedáren deserts. Les sales brillavan ab inombrables bujíes, ja penjant del sostre en aranyes de crestall, ja en richs canalobres artísticament col-locats en les parets. La febre que despertavan lo calor, la pols, los llums no deixava sentir res, no deixava veure res, no deixava pensar res. Ningú, donchs, sentí'l xiulet d'una serpent que ressonava allá lluny; ningú vegé després dos ulls grans y vermells que, com escapats del infern, anavan venint en furiosa carrera.

Nosaltres ho vegérem. Y vegérem, además, com la negra serpent se pará y sortí d'ella un home quals ulls espurnejavan com aquells, lo qual ajudava á l'imaginació á

Digitized by Google

creure qu'era Llucifer portat en lo ventre d'un reptil dels inferns. Aquell home ò diable tenía'ls ulls ardents clavats á Ricamor y corría cap allá, ò hi volava, millor, ab invisibles ales. ¡Oh! era ben bé'l mal esperit que anava á aquella disbauxa á entrebancar á les ánimes.

Arrivá y, sens pararse un moment á contemplar la lluminaria de prop, entrá dintre y buscá la sala del ball, hont tothom reya y saltava y gosava, y, primer que tots, la reyna d'aquella festa y mestressa d'aquella casa, sens pensar qu'en aquella hora hi havía algú que al pensar en ella podía sufrir d'anyorança. Lo diable aquell tragué'l cap á la porta y la vegé, mirada per tots, galantejada per tots, encensada pels hòmens, envejada per les dones; y hermosa, seductora, brillant, ab uns ulls com dos sols y rihent la boca...

Y'l diable no volgué veure més, y fugí d'aquell lloch, y corregué á un quarto una mica apartat d'aquella sala explèndida. Y, buscant, buscant, trobá en aquella cambra lo que volía, lo que en aquell moment desitjava; una escopeta riquíssima, lluhent, apenes estrenada... Y, agafantla ab infer-

Digitized by Google

nal satisfacció, alçá'l gatet y doná un pas pera sortir de la cambra...

Una figura menuda y negra estava allí á la porta tancant lo pas ab los braços extesos.

—¡Detúrat, desditxat, detúrat!

Aixís digué la figura aquella y'l diable no resistí, y deixá l'arma, y caygué sobre una cadira, plorant com un home.

Digitized by Google

XXIII

CLARIAYNA.

Ara es hora de dir lo que passá sis mesos després. No extranye l'amable lector que no'ns entretingam en seguir contant aqueixes renyines de marit y muller y totes aqueixes altres coses de psicològich sabor que han sigut fins ara lo pa de mólts capítols. Alguna hora havía de vèureshi en aquest desert una flor, un raig de sol en aqueix cel ennuvolat per tan maciçes bromes.

L'hivern l'han passat los senyors de Ricamor al mas gracies á un reste d'energía qu'encara quedava en l'Aleix pera vèncer y dominar en aquest punt lo capritxo de la Amalia. Ja sab ell, això es cert, quánt li ha costat aqueix triomf, quánt car li ha sortit

Digitized by Google

aqueix domini. Mes avuy, que'l tornam á trobar, res d'aqueix torment interior s'endavina en son rostre: tot en ell acusa goig inmens, puríssima alegría, plena satisfacció.

La Margaridoya s'está en la súa costura dedicada á sa nobilíssima ensenyança. Rares vegades la destorban: sòls algun colp hem vist nosaltres al Agustí presentarshi y trencarli les preguntes. Mes avuy, en aquest hermós matí qu'encara es de mars segons lo calendari, mes que segons lo sol podría passar per de juny, no es l'Agustí l'home que baixa de la tartana que un segon avans s'ha parat davant la porta de l'escola, sinó qu'es ni més ni menys que l'hereu de Ricamor.

¿Què vá á fer allí l'Aleix? Igual pregunta se feu la Margaridoya al vèurel ab gran admiració passar aquella porta y entrar en sa pobre entrada. Anys llarchs feya que no l'havía passada, desde que, més noy l'Aleix y la Margaridoya menys despreciada, no's desdenyava'l propi hereu de Ricamor de anar á buscar á la que també aleshores era una noyeta pera jugar plegats en les sales y porxades del mas. Y lo més singular del cas es que aquesta vegada hi entrá

Digitized by Google

com aleshores, ab la mateixa franquesa, casi diríam ab lo mateix desembaráç infantívol d'aqueixa llunyana època.

—Perdónam, Margarida, perdónam que vinga á estorbarte. Tinch necessitat de desfogar lo méu cor, vull inundarho tot ab la méva alegría. Totes les penes s'han acabat á Ricamor, lo desert s'ha poblat... L'ocell negrós que l'abrigava ab ses ales ha aixecat lo vol y ha fugit. Ja no hi há ombres, ja tot vessa de llum. Alégrat, alégrat ab mi, Margaridoya, germana mía...

La mestra estava aturdida. Per un moment cregué que la flaca rahó del Aleix estava perduda.

—¿Què passa?—preguntá.

—Y ¿no endavinas? ¿no ho diu prou clar la méva alegria? ¿no estich publicant ab la cara que jo ja só ditxós, que Déu m'ha enviat un ángel, sí, Margarida, un ángel hermosíssim que porta la llum, la benedicció, la felicitat... tot ¡oh! tot lo que á mi'm faltava?...

La Margaridoya entengué.

—Verament es gran la túa ditxa, Aleix. Jo te'n donch l'enhorabona. Jo t'aydaré en donar gracies á Déu per tant gran benefici.

Digitized by Google

—Vull—afegí l' Aleix—, vull fer públich y manifest aquest goig de la mía ánima. Vull que demá tot Vallgraciosa estiga de festa, demá que portarem á les fonts del Baptisme al méu ángel. Tots aquets altres angelets que tu tens aquí vull que l'acompanyen. ¡Quína córt més lluhida será, Margaridoya! Jo'ls festejaré en ma casa després de la cerimonia. Les campanes tritllejarán tota la tarde. L'arbre de Ricamor ha reflorit y tothom ha de saberho.

¡Ah! què bé's compren aqueixa exaltació del Aleix! La Margaridoya la trobava mólt natural y llegítima, mes seguía tement per la pobre rahó del novell pare. Lo cor es un vas tancat que corre perill de reventar quan lo licor de dins fermenta, tant si es dolç com si es amarch.

—Fes que totes aqueixes noyetes vingan demá vestides de gala. Tu les presidirás com sempre. Tu ets la pastoreta d'aquets tendres anyellets. ¡Mira còm nos enrotllan y'ns escoltan, totes parades! ¡Ah! què guapes son totes! Tu aquí tens un cel, Margaridoya. ¡Oh! què ditxosa ets tu! Sempre voltada d'aquets éssers ignocents que t'aman tots y't respectan! Jo també'os estimo á to-

Digitized by Google

tes, també'os estimo com ella. Miráu, reynetes, també'os estimo.

Y en un rapte magnífich començá á besar á dreta y esquerra. Aquell esclat de petons semblava una alegre sinfonía tocada en lo piano de l'ignocencia.

No obstant, les tendres deixebles de la Margaridoya sentiren més pór que goig davant del rapte del Aleix, d'aquell home barbut y d'esgarriada vista.

—Mira, Aleix, que les espantas—digué la mestra—. Estímales, mes ab major suavitat.

—¿Què't diré jo? Avuy estich boig. Avuy ho estimo tot; avuy m'abraçaría ab les pedres... He dit demá ¿ho sents?... demá á la tarde. Á les tres hi ha d'haver á Ricamor tot lo regiment ab la capitana... Tu ja vindrás de grat, tu sents tanta alegría com jo, encara que no ho demostres. Tu sempre m'has estimat..., sí; fins me recordo que algun colp m'ho has dit ab gran afecte... Tu sempre m'has estimat, tu ets la méva germana.

Y la Margaridoya no pogué deturar una abraçada terrible ab que l'Aleix coroná ses paraules.

Llavors la deixá... La tartana se l'endu-

Digitized by Google

gué volant cap á la Rectoría, y'l *paradís* de la Margaridoya torná á entrar en sa quietut angèlica. Quietut, dihem; y s'ha d'entendre fins al punt en que pot anomenarse quietut aquella bellugadiça d'angelets, potser una mica més bulliciosa de lo que imaginam que ha d'esser l'estol beatífich de sos germanets de la Gloria.

L'endemá á la tarde tingué lloch lo bateig. Fou padrí D. Gabriel Tuyes y padrina... ¡Cosa extranya! L'Aleix s'empenyá en que la Margaridoya havía d'esser padrina, y la Margaridoya no s'hi oposá gens ni mica, ans es cert y ben averiguat que ho fou ab gran y notoria satisfacció de la súa ánima. La Tuyes, per peresa tal volta, no hi feu oposició y Don Gabriel, ab tal de no tenirlo prop, res se li'n dava que'l *burinot*, com anomenava ell á la nostra heroína, ocupés los millors cárrechs del mon. També es d'advertir que l'Aleix no tenía cap parenta pròxima.

L'acompanyament fou nombrosíssim. Com la tarde era preciosa, la comitiva aná á peu de Ricamor á l'esglesia, llevat del padrí y

Digitized by Google

la criatura que anavan en lo carruatge dels senyors, aquesta última en braços de la llevadora.

Obría la marxa'l *regiment* de la Margaridoya, no uniformat, sinó ab gran varietat de trajos. Desde la noyeta de la casa més humil, que portava espardenyetes noves y mocador de llana, fins á la que duya llaços de seda en lo vestidet y mantellina ò sombreret á la moda, l'estol de la nostra heroína donava mostres de totes les condicions y de totes les fortunes. La Margaridoya venía derrera com en qualsevol altre día ordinari. Com padrina qu'era, hauría pogut donarse més to en aquella festa, acompanyant, *verbigratia*, á la criatura y á Don Gabriel en lo carruatge; mes ella no havía acceptat lo padrinatge per vanitat, sinó per una noble empenta de son cor que no trigarem gayre en conèixer.

Ademés hi havía dúes rahons poderoses per qu'ella no anés en lo carruatge: era la primera lo tenir que deixar á ses educandes, cosa que á ella no li plavía y hauría estat trobada per la gent; la segona l'haver d'anar de costat ab lo senyor Tuyes, qual companyía no li era simpática y que, sòls

Digitized by Google

en cas de necessitat, hauría acceptat per caritat y per amor al pròxim. Com veyem, eran ella y Don Gabriel dos éssers que mutuament se repel-lían.

Mólts convidats se veyan en la comitiva, entre ells les més notables persones de Vallgraciosa, tancant la processó, tots endiumenjats, los masovers y les masoveres que de Ricamor dependían. Lluhida, donchs, era la colla.

L'esglesia estava brillantment il-luminada y l'orga rebé al corteig ab superba tocada. S'acostá'l sacerdot y començá les cerimonies. Quan la Margaridoya prengué la criatura per rebre la senyal de la creu y l'aygua regenerant, les educandes s'arrapinyáren á les faldilles de la mestra per poderla veure. Esclatá en plor l'infant—que no era noy, sinó noya—y també algunes de les deixebles ploráren.

La Margaridoya hauría pogut posar son nom á la nova cristiana, mes no volgué fer valdres son dret, perque semblant imposició no li fes perdre lo principal, lo que ella volía, aquell vincle sagrat que ab la filla del Aleix la lligava desde'l instant del baptisme. Açò era lo essencial; lo demés ¿què ha-

Digitized by Google

vía d'importarli? Qui escullí'l nom fou la mateixa Amalia, y tenía tant de rebuscat, de castellá y de conforme á la moda—que també en açò's fica la moda—, que no volem que'l lector lo sapia.

L'orga seguí tocant y desfentse en alegres armonies y, quan ja l'aygua purificadora hagué corregut sobre'l tendre cap de la criatura, á la música de dins s'uní per fora lo repicar de les campanes. No es costum á Vallgraciosa que'ls pares assistescan al bateig de llurs fills, per lo qual l'Aleix no estava present en la cerimonia. Á Ricamor estava, esperant que tornés la comitiva, pera la qual s'amanía un refresch llaminerissim. Quan lo pare afortunat, que en aqueixos preparatius ab gran afició s'ocupava, sentí l'alegre tritlleig de les campanes, cregué que en aquell moment tot lo mon s'alegrava ab ell y en sa felicitat gosava.

Retorná'l corteig y, ans de durla als braços de sa mare, fou ensenyada á tothom la que era ja la joya d'aquella casa. Poca cosa's dibuixava encara en aquell tendrissim rostre, mes algun lineament s'hi ovirava que feya pensar qu'en ell s'hi veurian algun dia, en hermosa germanor, la suavitat di-

Digitized by Google

vina de les faccions de la Tuyes y'ls enèrgichs rasgueigs de la fesomía del Aleix. Lo que allá dintre hi hauría ab lo temps... ¿quí era capáç d'endavinarho?

Feta la presentació..., *s'obrí'l buffet*, com diría un revistayre á la moda. La sala principal del mas s'havía destinat á aqueix objecte. Al veure'ls ulls l'ampla y provehida taula, s'umplía tota d'aygua la boca. ¡Soberch espectacle! Allí'l pernil aristocrátich en atractiu mediratge ab la llangoniça, de vulgar historia, mes de domini universal y d'influencia major cada día, com que vá de braçet ab aqueix conqueridor triomfant que s'anomena democracia; allí les galantines, de bufona cara y de continent orgullós, ò embutit, perque millor s'entenga; allí la confitería y pastisseria desfetes en manifestacions mil de llurs nombrosos ordres.

Allí l'arquitectura del crocán desplegava totes ses maravelles. Lo templet gòtich al costat de la pagoda xina; los monuments románichs davant de les egipciaques pirámides ab esfinges de pastillatge; les columnes gregues no lluny de cúpules moscovites; l'arch de ferradura en temples d'india remembrança... y, casi sobre tots aqueixos

Digitized by Google

monuments, ayroses nines ab la bandera groga y vermella en la má, com volent dir que'ls espanyols éram senyors de tot allò ò tractavam d'esserho...

La *glaça* blanquíssima guarnía la superficie dura y llisa del crocán. Sobre'l color torrat havía deixat la má llesta del confiter fullatjes gòtichs en les parets romániques y dentellons románichs en les arcades gòtiques y aixís pel demés. Mes ben bé podían perdonárseli al autor ses tergiversacions artístiques per aquella prodigiosa inventiva de que feya gala en les superficies planes, ab aquells ocells fantástichs ab ales d'áliga y potes d'elefant y ab aquells cavalls ab arpes de tigre y ales de drach, y tota la demés tremebunda fauna en que l'imaginació grega hi hauría trobat encara què apendre. Mes si l'art no hi guanyava res, en cambi hi perdía la literatura ab les inscripcions inflades y gongorines que ressaltavan en frontons, basaments y lápides.

Notables mosaychs formavan les cent mil y una peçes de la pasta de bescuyt, guarnides de confits d'argent y de rovells tancats ab sucre candit en forma de grosses perles. També allí ensenyava sos caragols l'ocaldre,

Digitized by Google

ses dolçes escumes la merenga y'l codony ses pulides gelatines. En cercles y fileres vèyanshi també les peres candides, los ponsems, les taronges... En robust edifici cridava igualment l'atenció lo *pa de pessich*, d'afamada fábrica vigatana. Y, com digne complement de tantes lleminadures, en grandíssima inundació s'extenían los confits, desplegant á la golosa vista tots los colors del iris.

Per beure hi havía orxata y aygues dolçes de mil maneres y, pels menys sobris que no's contentan ab l'aygua, ensenyavan llurs rètols daurats les ampolles del Priorat, del Jerez, del Málaga, unides en estret llaç de *proteccionisme*.

Tots féren honor á la sumptuosa berena. Se menjá y's begué en gran y, quan tots se alçáren y's despedíren, petits y grans traguéren llurs mocadors y'ls umplenáren, com si'ls sapigués gréu de deixar soles y abandonades coses de tant dolcíssim tracte.

La Margaridoya, no obstant, no menjá ni begué apenes. Nos hem descuydat de dir que durant lo temps en que tingué en sos braços la tendra criatura, y quan, en lo que podríam apel-lar presentació oficial,

Digitized by Google

la vegé novament, sos ulls se la miráren ab singular expressió de cobdicia. Mirava com deu mirar lo lladre lo tresor que cobeja y que no pot robar. Quan dels braços li prenguéren, sentí un esglay com si alguna cosa súa li arrancássen.

Quan fou hora de sortir de Ricamor no sabía anársen. Semblava que avans li havían de donar alguna cosa que allí's deixava.

—¡Li só padrina!—cridá ab lo cor, si no ab la boca, oblidantse la pobre que aquella criatura tenía mare.

Marxá á la fi d'aquell lloch ab son estol d'angelets que anavan menjant bescuyts y confitures. Sos ulls, á pesar séu, s'humitejáren. S'hauría dit que venía de un funeral y no d'una festa.

Quan li venía'l goig al Aleix, li venía á ella la pena. Semblava que hi havía allí un gran y terrible martell mogut per má invisible que may parava de picar, una hora dirigint sos colps crudels á aquell esperit may prou serè de Ricamor, girantse altra hora á martirisar á aquell cor ruhent del trist casot de Vallgraciosa. ¡Quántes alternatives! quáls pahorosos dilemes!

Digitized by Google

XXIV

LLANTERNA MÁGICA.

Temptats estam de deixar la ploma y donar aquí per acabada la historia de Margaridoya. Á Ricamor están de festa; quelcom com una especie d'hermosa redempció'ls ha arrivat á sos senyors y avuy apar que's troban obert lo cel de la felicitat, de la vida tranquila y ditxosa... Mes ¿y la Margaridoya? ¡Ah! la Margaridoya, ab sa mansuetut y sa cristiana resignació, no sòls apar conformada, sinó fins contenta y tot ab lo padrinatge de la filla del Aleix. Per altra part sa figura es prou insignificant per que haguem d'encaparrar al lector fentli saber sa posterior fortuna.

Bé es veritat qu'en ella no s'ha apagat aquell foch, especie de lava reclosa que mou

Digitized by Google

en les interioritats de son cor revolució espantosa; mes ¿què'ns ha d'importar semblant bullanga de sentiments en un ésser tant petit, tant microscòpich? Si ella ab açò sufreix, ¿què'ns fa á nosaltres? Séva es la culpa, ben séva. ¿Quí li fa gastar aquets fums, quí li fa tenir aqueixes *aspiracions amoroses* tant tontes, tant ridícules, tant descabellades? ¿Hónt s'es vista presumpció com la súa? Mes... ¿hónt s'es vist tampoch llenguatge crudel com aquest nostre? ¡Com si fossem nosaltres los propis detractors y despreciadors de la pobre mestra de Doctrina!

No, senyors. L'historia ha d'arrivar á son fi. En aqueixa lluyta terrible d'amor, de passió, de fredor y de despreci á la Margaridoya, vençuda cent colps, li arriva l'hora, si no del triomf, de la venjança, y'l lector ha de vèurela y ha de saberla, ja li sía grat, ja li semble lleig, perque allò es la veritat dels fets y á la veritat volem nosaltres aténdrens.

Y, no obstant, tenim pór al ficarnos altre colp en lo teatre dolorós d'aqueixa lluyta. Al posar lo peu en la llinda de Ricamor, no sabem què hi há que'ns traba'l peu y á re-

Digitized by Google

cular nos obliga. Tenim pór d'haver d'assistir á altres combats més crudels, més empenyats encara. No hi volem esser, nó, no hi volem esser. Estam afadigats, estam esporuguits. Deixemlos que passen, deixem que lluyten sols los que han obert la campanya. Mirem, després, contemplem lo camp tranquil, mes cubert de sanchnosos rastres. Sanch de l'ánima, que fa més pór que la de les venes. Troços del esperit açí y allá escampats, de més terrible aspecte que la carn morta y esqueixada.

Vaig á ensenyarvos en pintura lo desenlláç d'esta historia May será tant trist. Derrera un crestall d'aument lo veureu vosaltres, tot de grandor natural, lo camp, les figures.

Veníu, donchs, á ma llanterna mágica y guaytáu.

Primera vista.

Magnífichs, explendents jardins. La pintura es basta, mes ¡què bell, senyors, l'original! Espayosa l'arenada vía, ombrejada per les argentines albes y'ls pollancres pomposos, perfumada per la superba magnolia. Veheuse aquí lo palau de Flora. May ningú l'imaginá millor, més brillant, més gran-

Digitized by Google

diós... Eixa gent que circula per ses vastes sales, per ses espayoses galeríes, no es altra cosa que convidats ò visitants. Avuy es dia de recepció solemne. Les flors propiament dites han cridat á les flors humanes. Com en qualsevol palau humá, hòmens y dones aquí s'enrahonan ells ab ells y ab elles, y elles ab elles y ab ells; y s'enamoran y s'envejan y's barallan y s'infaman y s'insultan; lo palau de Flora no es més que altre de tants escenaris hont se desenrotllan lo drama y la comedia humana. Per aquí rondan les passions, les miseries com en qualsevulga altra part. Solament la miseria de la butxaca s'amaga ab suavíssims y dobles velluts, ab panyo atapahit y lluhent.

Les carroçes anguilejan en processó llarguissima. ¡Oh! quína processó més hermosa! ¿Quí no hi clava'ls ulls ab expressió d'enveja? ¿quí no desitja formar part de aqueixa lluhida cavalcata? ¿quí dels presents no somía en tenir mólts mils, mólts milions pera enlluhernar també y despertar l'enveja ab tren superbiós?

¡Les dames!... Miraules en lo fons d'aqueixes daurades conquilles, peresoses, mirant sens veure, atrahent sens voler atraure! La

Digitized by Google

gent d'á peu, la gent de baix, la turba... ¡oh! aqueixa vá passant als séus ulls com un riu d'aygues tèrboles y revoltes que cansa y ofusca la vista. «Que passe» deuhen dir, si diuhen res, aquelles divinitats en triomf portades. Mólt altes son, mólt altes. Aqueix graó de ferro de la brillant carroça es cent vegades més fadigós que la rampa del Capitoli.

Mes ¿á quí vehem en la processó superba? No hi há dubte, nó; es ella, ella mateixa. La mateixa majestat, la mateixa morenor, lo mateix mirar estatuari...; es l'Amalia Tuyes. Tothom se la mira. No hi há res millor en la triomfal comitiva. Los ulls que passan més rebents sobre les altres carroçes paran sempre'l vol de llur mirada sobre'l carruatge de la Tuyes. No es lo vestit, no es lo tren explèndit lo que atrau, lo que crida...; es ella, ella no més. Comparant aquest grandiós corredor del palau de Flora ab una galería d'art, diríam que les dames totes son escultures apreciables, de diferent mèrit, de diversa valua, y l'Amalia la figura dominant, l'estatua perfeta.

Aquell senyor que s'assenta á son costat es son pare, lo senyor Don Gabriel Tuyes,

Digitized by Google

condecorat ara de fresch ab una gran creu y ab lo tractament d'excelencia per haver deixat diners al Gobern en unió d'altres, també igualment agraciats. Sobre la pulida solapa s'hi ovira un punt vermell com un botó de foch... Sembla que'l cor trau per allí los colors de la vergonya. Lo senyor Tuyes no'l du per fer gala de sa honorífica distinció, *sinó per rompre la monotonía del negre*, com digué l'altre.

Davant, en lo setial devanter del carruatge, al vidre, hi vá un altre senyor, també mólt pulit, de fesomía més noble que la del senyor Tuyes, de fets pot-ser més dolents. No es jove ni vell; sembla qu'es d'aquells que logran parar al temps. Sa conversa, per lo que's veu de lluny, es animada y atractiva, puix la Tuyes sembla pararhi l'atenció y fins algun colp se la veu somriure.

Mes la carroça vá passant, encara que no mólt depressa, seguint l'ordre de la processó. No hi fa res; ja l'hem vista y examinada.—¿Ningú més hi vá?—Ningú, ningú més.—¿Y l'Aleix?...—¿L'Aleix?... ¡ah sí, l'Aleix! Senyors, al altre vidre.

Digitized by Google

La decoració apenes cambía. També jardins, també parchs, flors en regia perspectiva, estanys ab vores de marbre, montanyes artificials, cascates ab nereydes y cavalls alats de pedra, sortidors abundants..., la naturalesa en fi en abraçada nuvial ab l'art. Graciosos edificis hi há escampats y perduts per aqueixes espessors. Uns, fills del talent arquitectural, recordan los temples grechs; altres, més humils, tenen l'ayre de presons, filles del modern egoisme. També hi há reixes, y derrera de les reixes, cares que miran y fins boques que parlan..., millor dit, que udolan. En les unes s'hi veuhen delicades faccions y llarchs cabells tot sovint desfets y cayguts en lo desordre del descuyt; en les altres fesomíes varonils, enèrgiques, bàrbes poblades... Hòmens en aquesta presó; en aquella altra, dones.

Ells y elles vos cridarán al passar. Ells vos convidarán á fumar y ab l'una má'os allargarán lo cigarro que vosaltres no veyeu, perque sòls está en la llur imaginació, y ab l'altra'os demanarán lo tabach que vosaltres en cambi haveu d'oferírloshi. Elles ¡ay! vos cridarán per insultarvos, per dirvos que, si están tancades allí, vosaltres ne

Digitized by Google

teniu la culpa, y, si sou hómens, pot-ser fins á cert punt tindrán rahó. Donáu lo que ells vos demanan, calláu á lo que elles vos digan, y passem avant..., com lo Dant y Virgili en los cercles infernals.

Ara, com l'il-lustre guía del amador de Beatriu, vos hauría de dir quí son aqueixos, còm s'anomena aqueix cercle de que acabam de sortir; mes m'adono qu'encara no'os he dit hónt som. Siam explícits.

No es l'infern, no es la *città dolente;* mes son los Llims. Aquí es tenebres tot; ningú hi veu ab los ulls del enteniment. Sobre la porta d'entrada no hi há cap rètol que ho diga, mes això s'anomena *manicomi.*

Lo cercle qu'hem passat es lo dels boigs furiosos. Per aqueixos tortuosos camins ne trobareu d'altres més pacífichs ò simplement maniátichs. Guaytáu aquell d'allí baix, assentat en ayre de meditació al peu del pedestal d'un faune. ¿Veritat qu'es una superba figura? La mateix Apol de Belvedere, encimat sobre aqueix marbre, no podría sufrir la competencia ab aqueix home humilment assentat á ses plantes. ¿No'l coneixeu?

¡Ah, sí! Mes ¿quí podía pensar en trobarlo en aquest seti? Preguntem á alguna per-

Digitized by Google

sona de la direcció d'aquesta casa hospitalaria.

«Lo senyor per qui demanan—nos respon l'aludit—hauría estat dels alienats que'ns hauría donat més feyna, á no esser per sa perfeta educació. Sí, senyors; jo he observat que la bona educació influeix de vegades en lo tractament del alienisme.

»L'alienat per qui demanan se diu Aleix de Ricamor y figura en lo registre com pensionat de primera classe. Es hereu d'una distingida familia d'una de les més boniques comarques de Catalunya. Es casat y pare d'una nena de dos anys. Les persones que l'han vista ponderan mólt l'hermosura de sa muller, á la qual se deu, segons fa mitx pensar l'exámen facultatiu, la causa incidental de la bojería del citat alienat. Diferencies conjugals, senyors, que portan bona xiqueta de gent á aquesta casa de curació.

»La bojería del alienat per qui vostès demanan nos doná gran cuydado al principi. Tenía raptes verament espantosos. Á tenir una arma prop hauría ferit á tothom ab gran sanch freda. Nostres més forts servidors podian ab treballs subjectar sos braços forçuts y musclosos. Mes, com he dit,

Digitized by Google

s'acudí á sa gran educació, y no fou aquest recurs lo que menys no's serví pera calmar sos raptes.

»Sa situació, ara per ara, no es de les més desesperadores. Tal vegada fins hi há esperança de curació, mes jo, senyors, pregunto: si, curat, torna á viure en companyía de sa muller, causa per mi probada de sa enagenació, ¿què ha de tornar á succehir?

»Apenes té ara cap moment furiós. Tot sovint se'l veu en aqueix estat de cavilació en que vostès acaban de trobarlo. De vegades diu algunes paraules: tres noms son los que se li senten pronunciar; tres noms que, en mon concepte, responen á les tres idees fixes que han quedat en aquell enteniment. L'un es lo de sa muller: quan diu aquest ho fa ab seca expressió y ab ayre d'amenaça. Les súes paraules sembla que tenen punxes y volen clavarse. Son, podríam dir, com un plomall del odi. En aquest cas es quan sos ulls miran ab més fixesa. També sembla que volen punyir com les paraules.

»L'altre nom es lo de sa filla. Quan pronuncia aquest nom es quan lo pobret inspira més llástima. No solament la crida ab paraules totes plenes de dolor, sinó que ab

Digitized by Google

gran desesper la busca. Dúes vegades en aquets cassos ha escalat infructuosament les tapies del parch. Jo crech que, si algú pot tornarli la rahó, es aqueixa filla súa; mes, açò sí, lluny, mólt lluny de sa mare. Varies vegades ab lo senyor Director del Manicomi hem parlat d'açò.

»Finalment, l'altre nom es lo que'ns dona més misteri. No coneixem les relacions que hi puga haver entre sa enagenació, ò bé entre les circunstancies peculiars de sa vida y aqueix nom, que tampoch sabem si es de persona ò de què. Lo nom es *Margaridoya*. Vostès saben que açò es una flor. Y, en veritat, los moments en que se li sent aqueix nom són los més bonichs y humans. Regularment plora. Les llágrimes son tant *rara avis* entre'ls alienats, que jo de mi sé dir que, sempre que les veig corre pel rostre d'algun d'ells, me conmouhen d'una manera mólt fonda. Per açò'ls dich á vostès qu'es aquesta la fase més bonica de la vida del nostre alienat.

»Una cosa hi há, senyors, que caracterisa sa manía, y es que, ab grandíssima freqüencia, prenent un objecte qualsevol, ò sens objecte, exprem fortament ab les mans

Digitized by Google

y diu ab cert ayre de decepció y de desengany: *¡esponja seca!*

»Tal es, senyors, lo que puch contarlos respecte d'aqueix nostre pensionista qu'en tant alt grau ha cridat l'atenció de vostès, y que crida la de totes les persones que'ns dispénsan l'honor de visitar esta casa, ja per alguna de ses accions, ja pel séu posat, ja—més freqüentment—per sa bellíssima figura».

Veheuse açí la relació del atent facultatiu. Veheuse açí lo que hi há dins d'aquest vidre. Mes observo que açò passa d'artificiós panorama, puix les figures se bellugan y parlan y fins tenen lo singular privilegi de poder conversar ab nosaltres. En veritat qu'es mágica aquesta llanterna. Falta encara un vidre. Mes, avans de clavarhi'ls curiosos ulls, reposem una mica.

Digitized by Google

XXV

LA VENJANÇA DE LA MARGARIDOYA.

De segur que á hores d'ara ja haurá exclamat lo lector: «¡quántes mudanços! ¿Hi haurá alguna cosa que no haja mudat de lloch, que sía lo que era, que no haja cambiat la cara?» ¡Ah, sí! Guaytáu per aquest últim vidre.

Açò ja ho coneixeu. ¡Jo ho crech! com que ho heu vist prou! Quiscú ha anat á parar allá hont natural impuls lo duya: la Margaridoya debía quedarse aquí, en sa hermosa cátedra. Y aquí la teniu. Allá dintre del séu cor hi deuhen haver passat móltes coses que hi haurán deixat rastre amarguíssim; mes aquí fora res, tot es lo mateix, tot té'l mateix color.

Com avans, se bellugan per aquí, en gra-

Digitized by Google

ciosos moviments, les tendres deixebles. No totes serán les que hi havían; algunes n'hi haurá que ja han marxat, *que ja han acabat la carrera;* altres n'hi haurá de noves que ara la començan. Mes tot es hu: un roser dona cad'any diferentes flors, mes totes son roses, totes tenen lo mateix color y l'aroma mateix, aixís les que passáren, com les que ara floreixen, com les que florirán demá.

La mestra mira sovint carrer avall. ¿Què mira? què busca? què espera? ¿Què hi há allí baix que atrau sa mirada curiosa? No es de segur l'hermosor del paysatge que desde sa porta's veu, aqueix paysatge riquíssim que'ns deixá un día tota sa mágica llum, tots sos brillantíssims colors per fer més bella y atractiva la descripció de la festa de Déu. Per aqueix camí que recorren ara'ls ulls de la nostra heroína hi han passat tots los personatges d'esta historia que's vá acabant, una hora volant en ales de la alegría, altra caminant feixuchs ab lo farcell de plom de la desditxa, fins en processó funeral entre ays y planys de tota la gent de Vallgraciosa. ¡Quántes vegades hem fet també nosaltres aquest camí mar-

Digitized by Google

xant en fonda meditació ò simplement ab la mirada, com ara fa la Margaridoya! En bona fe que'ns dol haver de fugir, haver de deixar aquets panorames daurats ab l'or de l'alegría. Mes no hi há remey, l'historia vá acabantse y vá á acabarse cabalment ab la gentil aparició del personatge més agradós y simpátich, del hermós angelet que no ha estat prou poderós pera matar angunies, pera allunyar soletats, pera esborrar desditxes.

La Margaridoya somriu: es que ja vé. La Margaridoya l'espera aixís cada día, ab igual desitx, ab la mateixa ansia. Una tartana'l porta cada matí de Ricamor en llesta carrera. Quan lo carruatge's deté davant del portal de la costura, la Margaridoya surt, com ara mateix, al carrer, y obre ab moviment febrós la portella.

—¡Filla, filleta méva! y donchs què has trigat avuy!

—Dida yevat tat—respon la filleta del Aleix y de la Tuyes.

—¡Aqueixa dida!...

La dida, que no ho es ara sinó de nom, perque la noyeta té ja dos anys, vá també en lo carruatge, mes, sens baixar, deixa la

Digitized by Google

nena en braços de la Margaridoya y's disposa á tornársen.

—¿Quán torna la senyora?—li pregunta la mestra.

—Crech qu'encara trigará dos ò tres dies.

—Y ¿no sabeu si definitivament tracta de emportársen la nena?

—No sé... Don Gabriel diu que no convé pas, perque aquí la criatura's vá fent forta y robusta y á Barcelona ¡quí sab! Mes, com tu, Margaridoya, ja sabs... perque á la fi açò no es pas un secret pera ningú ¡què diantre!...

—Bé, digáu.

—Donchs, com la senyora's troba més bé d'estar á Barcelona, al menys al hivern, no voldrá estar més esclava aquí per la nena, essent ja grandeta, y'm fa pór que al cap y á la fi se la'n durá.

—Déu no ho vulga. Adéu siau.

La tartana marxá, y la Margaridoya, ab la nena del Aleix á coll, entrá en la costura. Algunes de les educandes s'acostáren á ferli festes; altres murmuráren. Aquestes estavan geloses, perque ja havían notat que la mestra estava més d'aquella nena que de totes elles plegades.

Digitized by Google

La Margaridoya s'assentá y se la posá sobre'ls genolls, contemplántsela per llarga estona. ¡Què bonica era! La cara fina, casi trasparent com la de sa mare, mes no morena com la d'aquesta, sinó blanca y purissima. La mirada verdosa del séu pare y'ls cabells també daurats, mes d'un or més bonich, més pulit, si aixis se pot dir, que'ls del Aleix. En veritat semblava un ángel. Los que'l pintor sevillá posá als peus de l'Inmaculada no son més bells ni més celestials.

—Digas, reyneta: ¿has pensat en senyarte avuy ò t'ho ha hagut de dir la dida?

—Yo pensat.

—Y ¿ja has dit l'*A Déu m'encoman?*

—Ya dit; sí, Doya.

—Veyam, sènyat.

—Pe la seyal...

—No tant amunt lo ditet... Aixís ¿veus?

—Pe la seyal... á santa queu...

—¡Uy, reyneta! quina creu més ampla! Aixís nó; no hi ha d'arrivar lo ditet á l'orella.

—...A santa queu...

—Aixís, mona. ¿Veus si'n sabs, quan vols?

Digitized by Google

—De nostes...

—¡Ay, quín escarabat! De dúes creus ne fas una. Aquesta ¿veus?... s'ha de quedar en la barbeta. De nostres...

—E... mits...

—Aixís; aixís vá bé.

—Di... yaunos... Seyó... Éu...

—Cap á l'esquerra, nó á la dreta. La dida no t'ensenya prou bé.

—No esseya may.

—Donchs per açò t'ho ensenyo jo. Vejam. Deslliraunos, Senyor... Déu...

—Éu... noste...

—En nom del Pare...

—Om... Pae... Fiy... Pit... Sant...—Aa petó.—Men Yus.

—¿Veus, hermosa? Aviat ne sabrás sens ferhi cap errada. ¿No t'ho ensenya la *mama* això?

—*Mama* nó.

—¿May?

—No.

—¿No't fa dir may lo Pare-Nostre?

—Pa... note... tau cel...

—No't dich que'l digas, perleta. ¿Te'l fa dir la *mama*?

—*Mama* nó. Tu, Doya.

Digitized by Google

—Jo, sí. ¿Oy? Tot açò t'ho ensenyo jo; tot açò t'ho donch jo. ¿Què t'ha dat ta mare? Ta mare no t'ha dat res. T'has criat als pits d'una dida, y aquesta llet de l'ánima, la llevor de la religió, jo só quí la sembra en ton tendre cor. ¡Ah! què orgullosa n'estich!...

Mes, en lloch d'alçar lo cap ab altiva expressió, se l'enfonzá en una má, assecantse unes llágrimes dels ulls.

—No pores, Doya.

—¿Plorar, dius, reyneta? Nó, no ploro. ¡Ah, Aleix! Pera ella fou tot, tots los tresors de ton cor, tots los grans moments de ta vida. Y ella ¿què t'ha donat? Aquí la tens la filla del téu cor. Sa mare ¡quí sab ara hont es!

—*Mama*... e yun.

—Sí, lluny de tu, sempre lluny de tu; sempre lluny d'ell. Mes aquí la tens á ta filla, Aleix; aquí la tens. Pregúntali quí li ha ensenyat les primeres oracions, quí li ha ensenyat, al rompre á parlar, de dir lo nom de Déu ans que tot altre nom... Pregúntali també á quí té més amor, si á sa mare ò á sa mestra... ¡Ah! nó, no li preguntesses... Lo que ella respon m'agrada sentirho, mes no sé què'm fa en la conciencia.

Digitized by Google

Aquí se li torná á doblar lo cap á la mestra.

—¿Què tens, Doya?

—Res, filla, res.—Mes... ¿per ventura no es açò esserli mare? ¿No li só mes mare jo, aixís, qu'ella deixantla á mercè dels altres en lo cuydado de son cos y de la súa animeta?... Jo no sé una mare còm estima..., jo no més sé que al mon pera mi ja no hi há res que m'alegre, Aleix, sinó aquesta filleta téva. No sòls li ensenyaré tot lo que sé, sinó que per ella donaré, si vols, la sanch de mes venes. Tu, Aleix, me trepitjares, me rebujares, me despreciares... Jo'm venjo aixís. ¡Oh! seré ferma, constant, implacable en la venjança mía. ¡Jo'm venjaré en tu, reyneta, jo'm venjaré en tu!

Aquí un ruixat de petons.

Y tot está vist.

Y tot acabat.

FI.

Digitized by Google

TAULA

		Págs.
Á Ramon d'Abadal		5
I	Al vapor	9
II	Hont se veu clarament demostrat que la corda's trenca sempre per sa part més flaca	15
III	Aquí se sab qui era la Margaridoya	26
IV	Lo testament de la senyora de Ricamor	37
V	Lo Corpus de Vallgraciosa	45
VI	Ella	54
VII	Ell	58
VIII	Aquí cau la muralla	64
IX	La primera víctima	70
X	La cátedra de la Margaridoya	78
XI	La Margaridoya fa porteta	84
XII	Les mudanços de Ricamor	92
XIII	Cara á cara	98

Digitized by Google

Págs.

XIV La batalla per dintre.. 116
XV La Margaridoya torna á fer porteta. 125
XVI Les confessions de la Margaridoya.. 133
XVII Esponja seca.. 140
XVIII Que tracta d'empreses y negocis y conduyts d'aygues térboles. . . . 156
XIX Riubrunzent. 162
XX Exámen de conciencia. 182
XXI Espectativa. 193
XXII Lo riu se surt de mare. 199
XXIII Clariayna. 214
XXIV Llanterna mágica. 227
XXV La venjança de la Margaridoya.. . . 239

Digitized by Google

ERRADES

Págs.	Rallas.	Hont diu	Ha de dir
73	9	*pot*	*poden*
76	1	*havia*	*havian*
93	8	*tant*	*tantes*
122	15	*efectes*	*afectes*
147	15	*rapte*	*repte*
170	4	*davan*	*dava*
223	11	*mediratge*	*maridatge*

Eixes son les d'importancia que s'han notat. Altres n'hi há, fácils de corretgir pera'l lector, en sa major part d'ortografía, degudes principalment á que'ls caixistes están avesats á veure escrit lo catalá de cent maneres, com tothom sab y deplora.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine of five cents a day is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.

Digitized by Google

Rom 2681.1.31
Margaridoya;
Widener Library 003558373
3 2044 084 680 370

Digitized by Google